

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblistiky a judaistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mesianismus

Messianism

—

srovnání apokalyptické a racionalistické představy ve středověkém judaismu
A Comparison of Apocalyptic and Rationalistic Tendencies in Mediaeval Judaism

Praha 2006

Vypracoval:

Jiří Blažek

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Bedřich Nosek CSc.

Studijní obor:

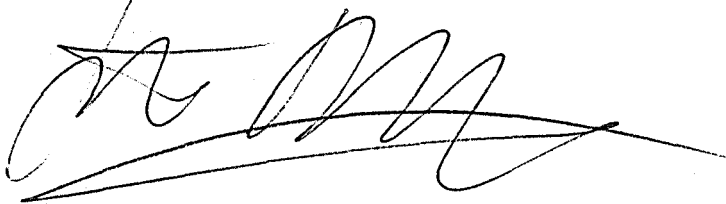
Husitská teologie – Judaistika

Obsah

Úvod	7
1. Mesianismus – vznik a vývoj fenoménu	10
1.1 Mesianismus v Bibli	11
1.2 Pobiblické formování mesiášského fenoménu, Esejci	14
1.3 Bar Kochba	20
1.4 Mašiach ben Josef a Mašiach ben David; Talmudické diskuze o Mesiášovi	23
2. Apokalyptická eschatologie	34
2.1 Poměry v potalmudickém období	34
2.2 Příchod Mesiáše jako souboj dobra a zla	35
2.2.1 Sefer Zerubavel	39
2.2.2 Otot ha–Mašiach	53
2.2.3 Otot rabi Šim'on bar Jochaj	61
2.2.4 Agadat ha–Mašiach	67
2.2.5 Pirkej Mašiach	71
3. Racionalistická eschatologie	83
3.1 Rambam	84
3.1.1 Igeret Tejman	87
3.1.2 Mišne Tora	105
4. Závěr – svár pokračuje	110
4.1 Strážci města	110
4.2 „Ze Siona, ne z Brooklynu“	112
Summary	115
Použitá literatura	116

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou práci vypracoval sám a za použití jen takové literatury, která je uvedena v použité literatuře.

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke at the bottom.

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat doc. PhDr. Bedřichu Noskovi CSc. za odborné vedení a rady při vedení práce a Mgr. Markétě Holubové a mým přátelům za nezištnou pomoc při shánění pramenné literatury a dalších podkladů pro tuto práci.

Veškeré překlady do češtiny jsou provedeny mnou a vychází z původních hebrejských a aramejských textů, není-li uvedeno jinak.

Hebrejské texty pochází z publikací J. D. Eisensteina a Š. A. Wertheimera uvedené v pramenné literatuře.

Postupoval jsem tak i v případě některých citací z Bible, neboť oficiální překlad (ČEP, KP) nebyl pro tyto účely vždy zcela vyhovující a dostačující.

Jména biblických postav i osob vyskytujících se v Talmudu a midraších jsem přepsal podle jejich původního znění (kromě výjimek „Izrael“, „Tóra“ a místních jmen jako „Jeruzalém“ apod.).

Při přepisu hebrejských konzonantů do latinky jsem se řídil pravidly transkripce ustanovené v předmluvě k Pirkej Avot a encyklopedii Judaismus od A do Z.

א=ʾ, ב=b (v), ג=g, ד=d, ה=h, ו=v, ז=z, ח=ch, ט=t, י=j, כ=k (ch), ל=l, מ=m, נ=n, ס=s, ץ=ʿ,
פ=p (f), צ=c, ק=k, ר=r, ש=š, שׁ=s, ת=t

kamec a patach: a

cholem: o

chirek: i

segol a cere: e

šurek a kibuc: u

ševa: neznělé nepřepisujeme, znělé přepisujeme jako e

složené *ševa* přepisujeme podle kmenové samohlásky

dageš: *dageš forte* nepřepisujeme, *dageš lene* přepisujeme pouze u souhlásek *bet, kaf a pe*.

Seznam použitých zkratk:

Biblické knihy:

Gn – Genesis (Berešit)

Ex – Exodus (Šemot)

Lv – Leviticus (Va–Jikra)

Nu – Numeri (Ba–Midbar)

Dt – Deuteronomium (Devarim)

Jz – Jozue (Jehošu'a)

Sd – Soudců (Šoftim)

1S, 2S – 1. a 2. Samuelova (Šmu'el)

1Kr, 2Kr – 1. a 2. Královská (Malchim)

Iz – Izajáš (Ješaja)

Jr – Jeremjáš (Jirmejahu)

Ez – Ezechiel (Jechezkel)

Oz – Ozeáš (Hoše'a)

Jl – Joel (Jo'el)

Am – Amos (Amos)

Abd – Abdijáš (Ovadja)

Jo – Jonáš (Jona)

Mi – Micheáš (Micha)

Na – Nahum (Nachum)

Ab – Abakuk (Chabakuk)

So – Sofonjáš (Cefonja)

Ag – Ageus (Chagaj)

Za – Zacharjáš (Zacharja)

Mal – Malachijáš (Mal'achi)

Ž – Žalmy (Tehilim)

Př – Přísloví (Mišlej)

Job – Jób (Ijov)

Pís – Píseň písní (Šir ha–Širim)

Rut – Rút (Rut)

Pl – Pláč (Ejcha)

Kaz – Kazatel (Kohélet)

Dn – Daniel (Dani'el)

Ezd – Ezdráš (Ezra)

Neh – Nehemjáš (Nechemja)

1Pp, 2Pp – 1. a 2. kronik (Divrej ha–Jamim)

Apokryfy, Pseudoepigrafy a Targumy:

1Bar – 1. Baruch

Sir – Sirachovec

Targ(Ps)J – Targum (Pseudo) Jonatan

TargOnk – Targum Onkelos

TargJer – Targum Jerušalmi

Traktáty Mišny (včetně *masechtot ktanot*) uvedené v práci:

V případě, že je před jménem traktátu uvedeno M, citace pochází z Mišny. Pokud je před jménem traktátu uvedeno J, citát pochází z Jeruzalémského Talmudu. Název traktátu bez jakéhokoli předznačení označuje citáty z Babylónského Talmudu. Označení T odkazuje na Toseftu, označení Tos na tosafot. Citáty z BT jsou uváděny v pořadí: jméno traktátu – číslo stránky – folio (např. Sanh 97a); citace z JT a Mišny jsou uváděny v pořadí: jméno traktátu – číslo kapitoly (stránky) – číslo mišny (příp. odstavce) (např. M Sota 8,12)

Ber – Berachot

MaŠ – Ma'aser Šeni

Šab – Šabat

Eru – Eruvin

Pes – Pesachim

Joma – Joma

Suka – Suka

Ta'an – Ta'anit

Meg – Megila

Jev – Jevamot

Sota – Sota

Git – Gitin

BB – Bava Batra

Sanh – Sanhedrin

Edu – Edujot

AvZ – Avoda Zara

Sof – Sofrim

Seznam zkratk midrašů uvedených v práci:

GnR – Berešit Raba

ExR – Šemot Raba

LvR – Va-Jikra Raba

PisR – Šir ha-Širim Raba

RutR – Rut Raba

PIR – Ejcha Raba

ARN – Avot de-Rabi Natan

Tanch – Tanchuma Jelamdenu (Midraš Tanchuma)

PRE – Pirkej de-Rabi Eli'ezer

PRK – Pesikta de-Rav Kahana

Úvod

Svou diplomovou práci jsem věnoval tématu židovského mesianismu a s ním spojené mesiášské naděje a zaslíbení. Protože mesianismus je fenoménem, který je starý téměř dva a půl tisíce let, a na jeho obsáhnutí by byla zapotřebí práce několikanásobně většího rozsahu, než je dovolen pro tuto práci, soustředil jsem se především na raně středověký judaismus a nejvýraznější momenty, které mesianismus v té době formovaly. Jsou mezi nimi díla anonymních autorů, skrývajících svá jména za jména jiných a mnohem známějších myslitelů, i díla velikánů židovského náboženského myšlení, jako rabi Sa'adja ben Josef ha-Ga'on, Jehuda Halevi, nebo největší osoba židovské náboženské filozofie, rabi Moše ben Majmon, jehož pojetí judaismu a halachické kodexy ovlivnily a ovlivňují judaismus i dnes, osm set let po jeho smrti.

Dnešní židovský mesianismus tak v podstatě přímo navazuje na toto středověké pojetí. Chceme-li tedy pochopit jeho příčiny a možné důsledky, musíme nejprve poznat a pochopit, co vedlo středověké učence v čele s Maimonidem k tomuto názoru, co ovlivnilo jejich tvorbu a myšlení, a proč se jejich myšlenky a názory ubíraly právě tímto směrem, který vedl až k dnešnímu pojetí, a ne jinou cestou.

Práci jsem pojal jako komparaci dvou hlavních názorových proudů, které se v židovském mesianismu vytvořily, a které určovaly jeho formu a podobu – proudu apokalypticky zaměřeného, jehož nositelem byly především lidové vrstvy, a proudu racionalistického, reprezentovaného právě Moše ben Majmonem. Pokud to bylo možné, snažil jsem se čerpat z originálních pramenů a tyto porovnávat s myšlenkami novodobých autorů, kteří se k mesianismu vyjadřovali, jako např. Gershom Scholem, Jacob Neusner, Joseph Dan či Joseph Klaustner. Právě Joseph Dan je v současné době jedním z mála autorů, který se zabývá středověkým judaismem a především problémem dualismu dobra a zla, který je typický právě pro apokalyptickou eschatologii ve středověkém judaismu. Mesiášův protivník, často i v židovské literatuře označovaný latinským termínem „antikrist“, je spojen především s křesťanstvím, které z dualistického pojetí dobra a zla čerpá svou energii, na rozdíl od rabínského judaismu, který se snažil od vlivů dualismu pokud možno distancovat. Dlouhou dobu se problematice „antikrista“ v judaismu nebo v Islámu nepřikládala důležitost – za posledních sto let, jak upozorňuje J. Dan ve své stati „Armilus – Jewish Antichrist“,¹ se této problematice věnovalo jen velmi málo učenců – nejdůležitějšímu spisu židovské apokalyptické literatury *Sefer Zerubavel* se věnovali všeho všudy dva autoři,² což je neúměrně málo vzhledem k důležitosti tématu a obsáhlosti dochované literatury. Židovský mesianismus

¹ Toward the Millenium: From Bible to Waco; str. 78

² Těmi jsou I. Levy v r. 1914 a Yehuda Even-Shmuel (Kaufmann), autor dosud nepřekonaného díla věnovaného této tematice, Midreshey Geulah, Jeruzalém 1954.

a středověký židovský apokalypticismus zvlášť tak stále zůstává oblastí pro řadu lidí neznámou, a informace, které může o něm čtenář najít v soudobé odborné literatuře, jsou velmi strohé, o české literatuře nemluvě – zde žádná publikace, která by se věnovala pouze tomuto tématu neexistuje, stejně tak neexistuje jediný český překlad prací zahraničních autorů věnujících se židovskému mesianismu.

Přitom se řada lidí ptá, jak si Židé představují nebo představovali Mesiáše. Křesťané se dokonce táží, jak je možné, že Židé „nepoznali“, že Mesiáš již „přišel“. Prof. James H. Charlesworth dává na takové dotazy velmi pádnou odpověď: vždyť na přelomu letopočtů neexistovala žádná mesiášská idea, která by byla společná všem Židům! Neexistovala žádná mesiášská doktrína, která by jasně říkala, kdo bude moci být uznán za Mesiáše a za jakých okolností dojde k jeho příchodu. Dalších tisíc let trvalo, než byly tyto zásady zformulovány – natolik byly jednotlivé pohledy odlišné. Cílem této práce je alespoň zběžně ukázat na základě dobových děl, jaká byla ona představa, jak se vyvíjela, které historické okolnosti ji formovaly a také alespoň částečně eliminovat různé nepravdivé mýty, které se o židovském mesianismu a středověkém židovství všeobecně vyrojily, leckdy i pod zástěrkou tzv. „vědeckého bádání“.

První část mé práce je krátké pojednání o fenoménu mesianismu. Zabýval jsem se zde jeho stručnou historií, biblickými kořeny, způsobem, jakým byl formován v době 2. Chrámu a v období *tana'im* a *amora'im*. V této části jsem se snažil ukázat, jakým způsobem se z biblického slova *Mašiach* stalo synonymum pro vykupitele a spasitele poslaného B–hem, ačkoli si byly tyto dva pojmy zpočátku nesmírně vzdálené. Oddíl zabývající se talmudickými diskuzemi na téma Mesiáš jsem pojal podrobněji a jako předstupeň k druhé části, protože jak uvidíme, talmudické období je právě oním intermezem, které propojuje mesianismus chrámového a raně středověkého období.

Ve druhé části jsem se zabýval středověkým apokalyptickým mesianismem, prameny, z nichž vycházel, a dobovým pozadím, na němž tyto prameny vznikaly. I zde je třeba přikládat velkou důležitost historickým okolnostem. Není náhodou, že se radikální apokalyptický mesianismus opět probouzí právě v době nástupu křesťanství a islámu jako světových náboženských hegemonů. Nesmí nás proto překvapovat silná zaujatost a agresivita židovských mesianistických spisů. Musíme si uvědomit, že žijeme v době, kdy slova jako „náboženská tolerance“ jsou zcela neznámá a vzájemné osočování patří k běžnému způsobu argumentace. Právě apokalyptické spisy, které rozhodně vyvracejí dojem, že Židé byli ubohými obětními beránky, netoužící po ničem jiném, než po míru s ostatními národy a nikdy ani nepomysleli na to jim jakkoli ublížit, nebo se dokonce mstít, je podle mě jeden z důvodů, proč tyto spisy nebyly příliš zveřejňovány. Osobně se domnívám, že se Židé nemají za co stydět. Vždyť stačí nahlédnout do spisů církevních otců nebo do samotného Koránu a hadíthů, abychom se přesvědčili o tom, že nenávist panovala na všech stranách. A pokud se křesťané nijak nestydí

za nenávisť vůči Židům a příslušníkům ostatních náboženství, která je obsažena jak v evangeliích, tak ve spisech Ireneje z Lyonu, Tertulliana, Augustina z Hippo nebo v Listu Barnabově, a správně argumentují, že tyto spisy vznikaly v takové době, v jaké vznikaly; pokud se muslimové nijak nezřikají protižidovských pasáží v Koránu, které vyzývají k zabíjení Židů, a často je také používají ve svých kázáních i nyní, ve 21. století; nevidím jediný důvod, proč by se Židé měli stydět za své literární památky a odkazy, které mají mimořádnou vypovídající hodnotu a ukazují nám, jaká atmosféra panovala uvnitř židovského společenství v raném středověku, v době, kdy se rozdávaly karty na světovém kolbišti dějin.

Ve třetí části jsem porovnal prameny apokalyptického mesianismu s dílem hlavní postavy racionalistického mesianismu, s Rambamem a jeho stěžejním díly v tomto oboru, Mišne Tora, More Nevuchim a Igeret Tejman, která, jak uvidíme, ani komentář příliš nepotřebují. Rambam je racionalisticky uvažující a zároveň hluboce věřící člověk – jak vzdálený je tento typ člověka naší postmoderní době, kdy se většina lidí domnívá, že člověk buďto musí být ateistický Voltairův či Descartesův duchovní potomek, s progresivním myšlením a svobodnou vůlí, jenž se tak stává pouze exaktně fungujícím nemyslícím strojem; nebo věřícím, což automaticky předpokládá, že se jedná o tmáře, zpátečníka a člověka mentálně retardovaného. Závěr jsem věnoval krátkému shrnutí s přihlédnutím k současným směrům, konkrétně ke skupinám ultraortodoxních Židů s tak rozdílnými názory, jako jsou lubavičtí a satmarští chasidé, abych ukázal, že spor, který se odehrával v judaismu během středověku, je živý i dnes a stále pokračuje a přispívá tak svým dílem k dynamice mesiášského fenoménu i judaismu jako celku.

1. Mesianismus – vznik a vývoj fenoménu

Pojem „mesianismus“ můžeme chápat ze dvou pohledů. Na jedné straně se tímto slovem, zvláště mezi laickou veřejností, rozumí vše, co souvisí s tzv. mesiášskou nadějí, s nadějí ve spásu světa a jeho očištění. Slovo „Mesiáš“ v takovém případě neznamená nic jiného, než „spasitel“, „zachránce“, „někdo, kdo to vyřeší za nás“, což je význam daleko vzdálený původnímu významu slova a mesianismu jako takového. Abychom byli schopni porozumět mesianismu v jeho nejryzejší podobě, očištěné od všech cizích modifikátorů, které se na něj v průběhu staletí nabalovaly, musíme se obrátit k prameni, odkud idea Mesiáše vzešla – k náboženství Izraele, nejstaršímu monoteistickému náboženství na světě.

Samotné slovo Mesiáš je počestěnou formou latinizované podoby řeckého přepisu hebrejského slova משיח [Mašiaχ], které znamená „pomazaný“ (olejem) (od hebr. מָשַׁח – pomazat). Pomazání olejem bylo jedním ze symbolů života na starověkém blízkém východě. Olej je spolu s obilím a vínem (což jsou základy složky potravy) zmiňován v Tóře jako symbol požehnané země. Ve středomoří, které je domovem olivovníku, tvoří olivy a olivový olej dosud nezbytnou součást jídelníčku všech národů. Je také stromem, který se dožívá vysokého věku a olivová ratolest je od antiky až dodnes celosvětově uznávaným symbolem míru. Oliva se proto těšila již od starověku velké úctě a společně s *Menorou* je jedním ze symbolů starověkého i novodobého Izraele. Pomazání olejem navíc chrání před sluncem, ve starověkých říších, jako Egypt nebo Mezopotámie, bylo potírání těla vonnými a léčivými oleji luxusem, který si mohly dovolit jen nejzámožnější vrstvy. V Písmu se dočítáme o úctě, kterou oliva a olej požívaly.¹ Olej hrál také důležitou roli při obětech, neboť se ho používalo při pečení překladných chlebů, které byly předkládány jako oběti. Tím, že se ho používalo při B-hoslužbě, se olej ve starověkém Izraeli stal nástrojem posvěcení. Privilegium pomazání olejem bylo ve starověkém Izraeli vyhrazeno pouze kněžím [כהנים, *kohanim*, sg. kohen], kteří vykonávali službu v Chrámu (respektive ve stanu setkávání), a později králům.

Ačkoli má olej u obou pomazání funkci posvěcovací (pomazaný člověk měl prostřednictvím oleje absorbovat „ducha Hospodinova“), účel pomazání kněží a králů je odlišný. Kněze pomazání olejem posvětilo a vytrhlo z okolního nečistého a profánního světa, aby byl schopen pracovat se svatými věcmi a přinášet oběť svému B-hu. Králi naopak propůjčuje pomazání takové vlastnosti, aby znal potřeby světa a lidstva, a aby jim uměl s B-ží pomocí vládnout co nejlépe, pomazaný člověk měl získat prostřednictvím oleje božské vlastnosti, jako moudrost a sílu, a zároveň získat B-ží podporu. Tím, že olej začal být chápán jako nástroj a prostředek k získání B-ží vůle, se ve starověkém Izraeli funkce pomazání přesunula z funkce legalizační (používalo se ho při důležitých majetkových transakcích, při zasňování nevěsty atd.) do

¹ Sd 9:9: Oliva jim však odpověděla: „Mám se vzdát své tučnosti, již se klaní bohové i lidé, a kymáčet se nad stromy?“

funkce posvěcovací. Pomazaný král se stává adoptivním B–žím synem, jeho legálním zástupcem na zemi. Slovo *Mašiach* se poté začalo chápat zcela odlišně, a to v tom smyslu, že pomazání pochází přímo od B–ha a je zprostředkováno prorokem nebo knězem, kteří jsou sami z B–ží vůle pomazáni.¹ Pomazání králů je v Bibli zmíněno v souvislosti se Šaulem², Davidem³, Šelomem⁴, Avšalomem⁵, Jehojašem⁶, Jeho'achazem⁷, a Aza'elem z Aramu a Jehuem ben Nimši v severoizraelském království.⁸ Zatímco Šaul, David, Azael, a Jehu byli pomazáni proroky, Šlomo a Jehojaš byli pomazáni kněžími. O Avšalomovi a Jeho'achazovi je prostě řečeno „pomazali jej“. Tento poslední výraz může být chápán jako obrazné vyjádření pro „udělali ho králem“.

1.1 Mesianismus v Bibli

V Bibli se vyskytuje slovo *mašiach* celkem devětatřicetkrát. Ani jednou to není v souvislosti s nějakou eschatologickou postavou, se spasitelem očekávaným v budoucnu. Kromě výše zmíněných případů pomazaných králů se hovoří též o pomazaném knězi (הכהן המשיח),⁹ což odkazuje buď na všechny kněze, kteří byli pomazáni, nebo pouze na velekněze, nástupce Aharonova; nejčastější výskyt je v sousloví משיח ה', Pomazaný Hospodinův,¹⁰ resp. א–להי יעקב משיח, Pomazaný B–ha Ja'akovova;¹¹ a tvary משיח, משיחך, משיחיו – Jeho, Tvůj, Můj Pomazaný.¹² Kromě jedné výjimky¹³ všechny tyto zmínky hovoří o Pomazaném jako o králi Izraele, jako o adoptivním synu B–žím.

V Iz 45:1 je užit výraz כה אמר ה' למשיחו לכורש, obecně překládán jako: „Takto pravil Hospodin Svému pomazanému, Korešovi (Kýrovi).“ Není pochyb, že se v tomto případě jedná o pohanského krále, jehož B–h využívá pro splnění svých záměrů, podobně jako předtím Nevuchadnecara, jenž je ale označen jako עבדי, „můj služebník.“¹⁴ Někteří křesťanští biblisté se domnívají, že označení „Pomazaný“, které je užito jinak výhradně jako označení zvláštního vztahu mezi vládcem Izraele a jeho B–hem, zde má za cíl ukázat, že narozdíl od Nevuchadnecara, jenž byl nástrojem B–žihů hněvu a trestu, je Koreš vykonavatelem B–ží spásy.¹⁵ Rabínská exegeze ovšem nabízí zcela jiný výklad, kdy předložku מ interpretuje nikoli

¹ V případě proroků není jasné, zda bývali pomazáni nebo ne – v Písmu se o žádném pomazání proroka nepíše, nicméně v Ž 105:15 (a též v 1Pp 16:22) čteme: „Nedotýkej se Mých Pomazaných a Mým prorokům nežíš zlého“. Podle J. J. M. Robertse může z kontextu verše vyplývat buď: a) „Moji pomazání“ jsou v tomto případě Izraelští praotcové, na které je zde nazíráno jako na proroky; nebo b) ačkoli se může zdát, že proroci byli pomazáni stejně jako králové či kněží, je nutné na pomazání v jejich případě nahlížet jako na metaforické „pomazání Duchem Hospodinovým“.

² 1S 10:1

³ 1S 16:1

⁴ 1Kr 1:39

⁵ 2S 19:11

⁶ 2Kr 11:12

⁷ 2Kr 23:30

⁸ 1Kr 19:15–16

⁹ Lv 4:3, 5, 16; 6:15

¹⁰ 1S 24:87, 11; 26:9, 11, 16, 23; 2S 1:14, 16; 19:22; Pl 4:20

¹¹ 2S 23:1

¹² 1S 22:51; Iz 45:1; Ab 3:13; Ž 2:2; 18:51; 20:7; 28:8; 84:10; 89:39, 52; 132:10, 17; 2Pp 6:42

¹³ Tou je Iz 45:1

¹⁴ Jr 25:9; 27:6; 43:10

¹⁵ Např. J. J. M. Roberts v kompendiu „The Messiah“, str. 40

jako „k něčemu“ ale „ohledně něčeho“ – verš pak zní následovně: „Takto praví Hospodin Svému Pomazanému ohledně Koreše.“¹ O další pasáži, která by mohla být eschatologicky zabarvená, „až k (příchodu) Pomazaného vládce“² se ovšem badatelé domnívají, že výraz „Pomazaný“ v tomto případě odkazuje na Zerubavela (viz. níže), případně velekněze Jehošu'u, kteří hráli velkou roli při navrácení vyhnanců a znovuvybudování Jeruzaléma. Verš Dn 9:26 „A po šedesáti dvou týdnech bude Pomazaný vyťat a nebude ho (více)“³ se obvykle vykládá v souvislosti s veleknězem Oniasem III., odvolaným a následně zavražděným za vlády Antiocha IV. Epifana.⁴

Zatímco slovo *Mašiach* tak, jak se vyskytuje v Bibli, nemůžeme ani v jednom případě chápat ve smyslu „spasitel, zachránce“,⁵ v Bibli nalézáme řadu eschatologicky zabarvených textů a prorockých rčení, ve kterých se sice *Mašiach* nevyskytuje, ale můžeme je vykládat jednoznačně eschatologicky. Jedním z nejstarších zachovaných textů je Bil'amova věštba Izraeli v Nu 24:17: „A vyjde hvězda z Ja'akova, povstane žezlo z Izraele“, která je, jak uvidíme níže, jedním z nejčastěji eschatologicky interpretovaných textů; podobně i Ja'akovovo požehnání svému synu Jehudovi v Gn 49:10 „Nikdy nebude žezlo odňato Jehudovi“ je vykládáno jako doklad nezpochybnitelného a věčného nároku Davidovců na trůn Izraele.⁶

Zcela samostatnou kapitolou jsou eschatologické předpovědi zadních proroků, ať už je to známá věta „Hle, dívka počne a porodí syna, a nazve ho jménem Imanu El“⁷ nebo „Neboť nám se narodilo dítě, byl nám dán syn a bude vláda na jeho rameni a budou nazývat jeho jméno Zázračný, Rádce, B-h Silný, Věčný Otec, Kníže Míru“.⁸

V knihách poexilních proroků se objevuje postava Zerubavela,⁹ obvykle zmiňován jako syn Še'alti'elův, ovšem v genealogickém přehledu je zmiňován jako prvorozený syn Pedaji, bratra Še'alti'ela, syna exulanta Krále Jehojachina, což může být důsledkem mezery v textu. Každopádně byl potomkem Jehojachina a tím pádem i legitimním představitelem davidovské dynastie. Jako někteří ostatní židovští vůdci té doby – Šešbacar,¹⁰ Mordechaj a Bilšan¹¹ –

¹ Meg 11b. B-h si zde jakoby stěžuje na Koreše, že nesplnil to, co mu nařídil, tj. odvést Izrael zpět do jeho země a vybudovat Chrám. Koreš svým úkolem pohrdl, když pouze vyzval Izraelity, aby „ti, kteří chtějí, ať jdou“, i když mu Hospodin výslovně nařídil, aby tento úkol vykonal sám.

² Dn 9:25

³ Kralický překlad překládá vazbu $\text{וְיָבִיחַ אֶת־הַמָּשִׁיחַ}$ chybně jako „jemu to neublíží“ – וְיָבִיחַ vztahuje na מָשִׁיחַ .

⁴ Raši připisuje vyťetí a zabítí Mesiáše Agripovi, králi Judskému, jenž vládl v době zničení Chrámu. Samotné slovo „Mašiach“ nechápe ve smyslu eschatologickém, ale jako „nic jiného, než velkého (světského) pána, knížete“. Blíže k případu Oniase III. viz níže.

⁵ Zcela jinak tomu je v případě pseudoepigrafů, apokryfů a targumů – např. Targum (Pseudo) Jonatan, připisovaný dle rabínské tradice rabimu Jonatanovi ben Uzi'elovi, je plný mesianistických výkladů a narážek.

⁶ Podobně i v 2S 23:1-7 („Poslední slova Davidova“); Iz 11:10; Jr 23:5; 30:9; 33:17; Ez 34:23; Oz 3:5; Am 9:11-12 nebo Mi 5:1-5. Všechny tyto verše předpokládají absolutní svrchovanost Davidova rodu a jeho povolání B-hem k vládě. Jr 30:9 jde dokonce tak daleko, že předpokládá „probuzení“ Davida. Ze všech proroků předpovídajících příchod vykupitele je Jirmejova tradice nejvíce pro-judská (v podstatě se jedná o neustálé zmiňování jmen Jehuda – Jeruzalém – David. Tedy těch symbolů, kterých se severoizraelci zrekli při rozdělení království – viz. 1K 12:16-19). Právě díky těmto veršům byla idea krále z davidovské dynastie a konečného vykupitele poslaného B-hem ztotožněna natolik, že v dalších obdobích už nebylo možné je od sebe oddělit.

⁷ Iz 7:14

⁸ Iz 9:5. Podobně též např. Iz 32:1-8; Ez 37:15-18.

⁹ Ezd 2:2; 3:2, 8; 5:2; Ag 2:3, 22.

¹⁰ Ezd 1:8

¹¹ Ezd 2:2

nosil babylónské jméno, pravděpodobně kvůli svým kontaktům s babylónskou vládou a soudním dvorem.¹ Spolupracoval s Jehošu'ou, synem Jehocadakovým, veleknězem, jako vůdce první skupiny navrátilců z Babylóna a jako stavitel Chrámu, jenž někdy nese jeho jméno. Stejně jako je nejasný jeho rod, je nejasné i chronologické zařazení událostí a postav, které se účastnily rekonstrukce Chrámu. Podle jedné zprávy je za stavbu Chrámu zodpovědný Šešbacar, kterého Koreš ustanovil guvernérem, avšak podle jiné zprávy práci vykonal Zerubavel, jenž je také označován titulem „guvernér“, a Jehošu'a. Rok příchodu skupiny neznáme, ale je řečeno, že se tak stalo sedmého měsíce (Tišri). Tito dva vůdci navzdory nepřátelství okolních národů vztyčili oltář, znovuustanovili obětní kult, a obětovali zvláštní oběti pro svatostánek. Druhého měsíce (Ijaru) druhého roku po jejich příchodu, začali se stavbou vlastní budovy Chrámu a položili základní kámen. Tíž vůdci také odmítli návrh okolních národů ke spolupráci na výstavbě Chrámu. Tyto národy, jako Amonité, Arabové, Samaritáni a další, poté udělaly vše, aby stavbu Chrámu zastavily, a díky tomu byla práce na Chrámu dokončena až r. 520 př. o. l. Během obtížné stavby Chrámu dodával Zerubavel společně s prorokem Chagajem podporu lidu pracujícímu na stavbě. Při zasvěcovacím ceremoniálu, který se uskutečnil 24. Kislevu (17. prosince 520 př. o. l.) prorok Zerubavelovi oznámil, že se Hospodin chystal zatřást nebem a zemí a svrhnout království, a učiní jej „pečetním prstenem“² a tímto změnil proroctví Jeremjáše proti Jehojakimovi.³ Tak se postava Zerubavela posouvá z roviny historicko-politické do roviny mystické – pozdější rabínské prameny mu připisují různé vlastnosti – podle ARN 1,12 se narodil již obřezaný a podobně jako Danielovi byla i jemu udělena znalost věcí budoucích. V tom mu byl velice nápomocen anděl Metatron, jak uvidíme v další části. O mesiášském charakteru Zerubabela se dočítáme v prorockých knihách:

“Ruce Zerubavelovy založily dům tento, a ruce jeho dokonají a poznáš, že Hospodin zástupů poslal mne k vám. Neboť kdo pohrdl dnem malých, budou se radovat a hledět na ten kámen úhelný v ruce Zerubavelově, těch sedm očí Hospodinových, procházejících celou zemí.”⁴

Zacharjovo proroctví dále pokračuje – Jehošu'a ben Jehocadak bude ustaven za velekněze v Chrámu, jenž zbuduje muž jménem *Cemach* (Výhonek, Ratolest).⁵ Už v Jirmejovi nacházíme spojení *Cemach David*, ratolest Davidova, označující potomka, krále z Davidova rodu. *Cemach David* se později stává synonymem synonymem pro Mesiáše. V Zacharjově

¹ Srov. Dn 1:3–7

² Ag 2:21–23: Mluv k Zerubavelovi, místopředsedce Jehudy, řka: Zatřesu nebesy a zemí. A svrhnou trůn z království, a zničím sílu z království pronárodů; svrhnou (válečný) vůz a ty, kteří na něm jedou, a sejdou koně a jejich jezdci, každý muž mečem svého bratra. V onen den, dí Hospodin zástupů, vezmu tebe, Zerubavele, synu Še'alti'elův, můj služebníku, dí Hospodin, a učiním tě jako pečatní prsten, neboť tebe jsem vyvolil, dí Hospodin zástupů.

³ Jr 22: 24: Živ jsem Já, dí Hospodin, že i když bude Konjahu, syn Jehojakima, krále Jehudy, pečatním prstenem na mé pravé ruce, že tě odtamtud strhnu.

⁴ Za 4:9–10

⁵ Za 6:9–15

proroctví je *Cemach* ztotožněn se Zerubavelem, jenž má jakožto Davidovec a perský místodržící Judska vládnout jako král a Jehošu'a se měl stát veleknězem v obnoveném Chrámu. Tyto mesiášské naděje přišly vniveč. Ani Jehošu'a ani Zerubavel nejsou zmíněni jménem při oslavě při zasvěcení Chrámu. Není jasné, co se tehdy vlastně stalo. Existují domněnky, že korunovace Jehošu'y (instalace jako velekněze), jak jí popisuje Zacharja, je ve skutečnosti korunovací Zerubavela na krále. Popis korunovace, jak ji předkládá Chagaj (viz. výše) vedl k domněnce, že Chagaj a Zacharja, jakožto poslední žijící proroci, přiměli Židy, aby Zerubavela korunovali na svého krále, což bylo Persií považováno za vzpouru a velmi rychle byla potlačena.¹ Ani jedna z těchto teorií nemůže být podepřena nějakými důkazy, stejně jako nemůže být vyvrácena, protože text proroctví je v tomto případě velmi nejasný a prameny z jiného zdroje nemáme. Avšak Zerubavel nezmizel z paměti národa a vynořil se opět po staletích – mimo jiné také v chanukové písni *Ma'oz Cur*, kde je „konec Babelu (Babylóna)“ ztotožňován se Zerubavelem.

Způsob, jakým Zacharja prolíná postavu krále a velekněze (tedy dvou pomazaných) má svůj původ v Jirmejovi, konkrétně v 33:14–26, kde je zmiňován jak David jako představitel královské (světové) moci, tak i levité, kněží, a představitelé moci duchovní. Zacharja ale jako první upozorňuje na skutečnost, že oba (král i velekněz) jsou pomazanými a vyvolenými služebníky B–ha.² Tato idea se stala hlavní hnací silou pozdější představy dvou mesiášů – královského a kněžského, která se stala dominantní o několik staletí později v učení Esejců.

1. 2 Pobillické formování mesiášského fenoménu, Esejci

Rok 520 př. o. l. je rokem dobudování Chrámu a pevného ustavení znovuobnovené židovské přítomnosti v *Erec Jisra'el* a v Jeruzalémě. Oficiálně Židům vládli místodržící jmenovaní Peršany. V době perské nadvlády Židé žili v relativním klidu a Peršané byli ze všech národů k Židům asi nejvstřícnější. V tomto období se žádné výrazné mesiášské tendence neobjevují – není důvod. V Jeruzalémě stál Chrám, kněží předkládali oběti B–hu, všechno se zdálo být v pořádku. V 6. stol. došlo ke kanonizaci Tóry, zároveň v tomto období byly kompilovány i další biblické knihy, především proroci.³ I díky nim byla památka Davida, spravedlivého zbožného krále, stále živá. Stalo se ale něco docela jiného. Perská nadvláda, během které se Židé těšili relativní svobodě a rovnoprávnosti,⁴ s sebou nesla i perský kult – Pársismus, nebo též Zoroastrismus, pojmenovaný takto podle jeho zakladatele Zarathuštry, který žil zhruba v

¹ Viz Nový biblický slovník, heslo „Zerubábel“

² Za 4:14: „A řekl: To jsou ti dva synové nového oleje, kteří stojí před Pánem celé země“ – prorok zde má zřejmě namysli Zerubavela a Jehošu'u.

³ Právě díky svitkům od Mrtvého moře víme, že většina biblických knih měla více méně tutéž podobu, kterou dnes představuje masoretský text Tanachu, již ve 2. stol. př. o. l. Protože porovnání masoretského textu, kumránského a LXX dokazuje, že text byl bezesporu tradován již delší dobu před tím, je možné říci, že již v 5. až 4. stol. př. o. l. byla zapsána a písemně tradována velká část Tanachu.

⁴ To není adorace perské moci, v perské říši se skutečně mohl ke králi odvolat každý svobodný člověk, pokud cítil, že se mu děje příkoří. Židé sami využili této možnosti v době stavby Chrámu, kdy se odvolávali na povolení, vydaná jim králi Kýrem a Dáreiem.

7. – 6. stol., a především jeho velmi lákavý a snadno pochopitelný dualismus – hlavní roli totiž hrála božstva *Ahura Mazda* (Pán–Moudrost, někdy též Ormuzd), symbolizující boha–stvořitele, a jeho syn *Angra Mainju* (někdy též *Agriman* nebo *Ahriman*) – představitelé dobra a zla, resp. pravdy a lži. Zoroastrismus obsahuje též výrazné mesianistické prvky, spasení se sestává z konečné nápravy, obnovy stvoření, které nastolí poslední ze spasitelů – *saošjantů*, když zopakuje první akt stvoření.¹ Nacházíme zde paralely s mystickým židovským učením o *Adamu Kadmonovi*, prvním člověku, a jeho dokončením, Mesiáši. Pro prostého věřícího bylo (a dodnes je) velmi těžké připustit si, že tentýž B–h, kterému on odvádí pravidelné oběti, k němuž se modlí, a s nímž uzavřel smlouvu, je tímž B–hem, který způsobuje, že jeho blízcí dříve nebo později zemřou, že jej postihne neúroda, nebo jiná tragédie. Jako polemika byla možná v té době sepsána kniha *Ijov* (Job), pojednávající o velkém problému pro teology všech generací – utrpení spravedlivého. Dualismus nabízí jednoduché řešení – B–h za to nemůže, to Satan, zlý duch, anděl smrti, Belija'al – ti jsou vinni.²

Idea dvou božstev samozřejmě nemohla uvnitř monoteismu Tóry přežít, ale dualismu se podařilo infiltrovat lidové náboženství, které bylo vždy mnohem náchylnější k různým pověrám. Tehdy vznikají zkazky o činech kladných duchů a jejich záporných protějšků – démonů.³ Stejně tak jsou rozpracovány pověsti o andělech, tedy B–žích poslech, a to jak o těch, kteří věrně plnili své úkoly, tak i o těch, kteří padli a podlehli hříchu.⁴ Byli to právě prý tito padlí andělé, kteří učili lidstvo vyrábět zbraně a válčit, stejně tak umění čarovat a páchat zločiny. Zároveň učili lidstvo dobývat kovy a pravděpodobně byli také zodpovědní za jejich zpracování za účelem jejich transmutace – nejčastěji na zlato. Padlým andělům tak je připisována nejen v židovských kruzích „zásluha“ na vzniku alchymie.⁵ Všechna tato „pochybná“ umění tak lidstvo přesně v duchu dualistických koncepcí nezískalo díky svým hříchům a své nedokonalosti, ale prostřednictvím třetí osoby, kterou běžně představuje Satan, v tomto případě díky celému spolku „démonů“, padlých andělů.

Zpočátku byly tyto dualistické vlivy přehlíženy bez povšimnutí a bez nějakého zvláštního znepokojení. Andělé se vcelku bezproblémů dostali do biblického kánonu a s jako takovými s nimi už nadále bylo nutné počítat.⁶ Nebezpečí hereze a svévolného narušování monoteismu a svrchované B–ží vůle, k níž dualismus vede, nebylo včas rozpoznáno a v okamžiku, kdy dualismus a jeho učení mohlo ukázat na potencionálního nepřítele, bylo příliš pozdě.

¹ Základy asijských náboženství, str. 160

² Někteří biblisté se domnívají, že kniha *Ijov* (Job) je v podstatě sbírkou starých moudrostí z celého blízkého východu a konečnou podobu přímo připisují perskému vlivu – někteří jdou dokonce tak daleko, že Satana přímo označují za „importovaného“ perského démona. Blíže k problematice knihy viz. Rendtorff, R.: *Hebrejská Bible a dějiny*, Vyšehrad 1998

³ Přičemž musíme brát v potaz, že v žádném starověkém jazyce blízkého východu neexistuje slovo, které by bylo ekvivalentem k řeckému výrazu δαιμον.

⁴ Hora Hermon na izraelsko–libanonsko–syřském pomezí má své jméno od přísahy – הרם – kterou na ní uzavřel vůdce padlých andělů Šemchazaj se svými následovníky – Az'azelem (Aza'elem) a dalšími.

⁵ Viz Patai, R.: *The Jewish Alchemists*, str. 21

⁶ Někteří současní badatelé považují anděly – posly – za reliktů babylónských a jiných pohanských božstev, která vystupovala v příbězích o potopě či o zániku dvou hříšných měst, tedy v příbězích, které byly v té či oné podobě společné celé blízkovýchodní kultuře. Pohanství

Pádem perské říše a nástupem helenizace blízkého východu končí pro Židy několik staletí relativního klidu a nerušeného vývoje. Představa Řeků jako tolerantních, osvícených myslitelů, přinášející zaostalému světu vzdělanost a ideály lidskosti a humanismu, je přinejmenším zcestná. Řekové nebyli žádnou výjimkou mezi národy a považovali všechny ostatní civilizace za barbarské a méněcenné. Z jejich pohledu tedy skutečně přinášeli do těchto „barbarských“ krajín vzdělání a učinnost. V případě Židů ale tvrdě narazili – za barbary a neznabohy totiž byli označováni oni sami. Došlo ke střetu dvou názorových proudů – na jedné straně řecká filozofie s tehdy čerstvým výkvětem v podobě Platóna a Aristotela, na straně druhé tisíciletá víra a Tóra – B-ží Zákon. Polyteismus proti jedinému B-hu. Dva názory činící si nárok na pravdu o tomto světě.

Svůdnost helenismu, který lákal řadu Židů přijmout nové zvyky a odvrhnout staré, a útok na samotnou podstatu judaismu uvedl do pohybu náboženské fundamentalisty a doposud skrytý vliv dualismu se začal projevovat čím dál více. Povstání Makabejců a uvedení chašmonejské dynastie na trůn znamenalo vítězství radikálního náboženského křídla proti příliš povolným helenizovaným Židům, ochotným přijmout a dokonce participovat na řecké kulturní nadvládě. Ve vládě Chašmonejců ale došlo k obratu, když Chašmonejci ve svých rukou soustředili jak královskou, tak i kněžskou moc. Nad Judskem zavládla teokracie, ale po počátečních úspěších přišlo kruté vystřízlivění v podobě masových vynucených konverzí k judaismu, válek se sousedy, díky nimž si judské království získalo pověst neklidného státu rozesívajícího válku všude kolem sebe, a nakonec i vraždy a intriky v samotné rodině Chašmonejců.

Je to právě nešťastná doba 2. století př. o. l., kdy se židovská společnost začíná názorově štěpit. Je to zároveň doba, kdy vznikají nejznámější mimobiblické apokryfy a pseudoepigrafy – v drtivé většině naprosto jasně eschatologicky zaměřené, vyslovující nahlas to, co je v kanonickém textu Tanachu jen naznačeno. Vznikají různé sekty, společenství lidí stranicích se zkaženého okolního světa, toužebně vyhlížející okamžik nápravy, kdy B-h udeří, tak jako udeřil v době vyjití z Egypta, sešle proroka, jako když poslal Šmu'ela, a pošle krále, který bude spravedlivý, lidský a zbožný, jako David. Již z doby vlády Jochanana Hyrkána (135–104 př. o. l.), přesněji jeho následníka Aristobula I. (104–103 př. o. l.) slyšíme o Esejcích, Farizejích a Saducejích. Profesor Flusser upozorňuje na to, že není jasné, zda se Esejci objevili až po makabejských válkách nebo se jich účastnili. Ti, kdo předpokládají, že se Esejci válek účastnili na straně Chašmonejců, ztotožňují jejich předchůdce – protoesejce – s prvními starověkými *chasideim*,¹ kteří podporovali jak Matatju ben Jochanana, tak i jeho syna Jehudu, známého jako Juda Makabejský, kteří vládli v letech 166 – 162 př. o. l.²

bohové a bohyně samozřejmě nemohli konkurovat mocné entitě jediného B-ha Izraele a „metamorfovali“ proto v jeho „posly“ – anděly.

¹ Zbožní. Nemají nic společného se středověkými *Chasidej Aškenaz* ani východoevropskými *Chasideim Ba'al Šem Tova*.

² Flusser: *Esejské dobrodružství*, str. 44 – 45. Prof. Flusser se domnívá, že bychom Esejce a Chasidy neměli ztotožňovat, protože Esejci nikdy neoznačovali vítězství Makabejců za vykoupení (*ge'ula*). Na druhou stranu např. prof. Charlesworth v předmluvě ke kompendiu „*The*

Původní záměr sekty byl očistit se od nánosů světského života, který chápali jako prosáklý skrz naskrz hříchem. Svým způsobem se o totéž snažili farizeové, jak ostatně napovídá jejich název,¹ Esejci se ovšem vydali jinou cestou. Zatímco farizeové zprostředkovávali svou *halachu* co nejširšímu počtu lidí a tuto *halachu* se snažili uzpůsobit co nejvíce praktickému dennímu životu a argumenovali tím, že jejich *halacha* byla zjevena na Sinaji stejně jako psaná Tóra, Esejci se postupem času stali uzavřeným společenstvím, se svojí *halachou*, která byla pozměněna právě tak, aby jasně deklarovala odlišnost esejců od ostatních Židů, a to především v takových věcech, jako kalendář a s ním související počítání svátků (které muselo být pochopitelně jiné, aby zdůraznilo falešnost oficiálního kultu Jeruzalémského Chrámu). V době svého vzniku měli Esejci daleko k obrazu mystického nebo esoterického spolku, který pak některé pseudovědce neznalé věci zmátl natolik, že považovali Esejce za jakési protokřesťany a Ježíše z Nazareta za člena, ne-li přímo vůdce Esejců. Tato myšlenka byla ve své době sice populární, ale stačí nahlédnout do esejských výkladů, dokumentů a pravidel, abychom pochopili, že je naprosto chybná a skutečnost byla zcela jiná. Esejci jsou typickou ukázkou silně eschatologicky zaměřeného společenství, jehož učení je postaveno na jasném dualismu. Hnací silou jejich společenství a jejich nauky byla idea souboje mezi dobrem a zlem, přičemž sami Esejci pochopitelně stáli na straně dobra. Za vlády Alexandra Janaje skutečně docházelo ke konfliktům mezi vládnoucími Saduceji a Farizeji, kdy Farizeové byli pronásledováni a zabíjeni – po nástupu královny Salome Alexandry se situace obrátila a Farizeové pro změnu pronásledovali Saduceje. Esejci se dostali do mocenského souboje mezi Farizeji, Saduceji a Chašmonejci. Nejprve se snažili spojit se s Farizeji proti společnému nepříteli – Chašmonejcům a spřízněným Saduceům – když tento pokus selhal a Esejci byli pronásledováni ze všech stran, zakladatel jejich sekty, nazývaný v esejských pramenech „Učitel spravedlnosti“,² nejprve emigroval z Judska k Damašku, a poté odvedl své žáky do sídliště v Kumránu u Mrtvého moře, aby se tam v meditacích a přísné rituální čistotě připravili na konec dní, po kterém se budou moci do věčného Jeruzaléma vrátit. Později se jejich společenství přeměnilo z militaristické radikální skupiny přesvědčující okolí o vlastní pravdě v onu uzavřenou společnost, v obec B–ží, v komunitu andělů, čekající na konec světa. Žili v ústraní, ve městech pro sebe měli oddělené čtvrti (jejich čtvrť v Jeruzalémě se

Messiah“ píše, že Makabejské povstání podobně jako Velké povstání z let 66 – 73 o. l. byla motivována ryze politickými motivy, nikoli mesianistickými. Tudiž nějací duchovní předchůdci Esejců mohli klidně s Chašmonejci spolupracovat. Navíc se dodnes s jistotou neví, z čeho vlastně pochází název „Esejci“ – zda z aramejského אִיסִיין – lékaři, léčitelé, jak se domnívá G. Vermes, H. Graetz nebo D. Flusser, (i díky podobnostem s židovskou sektou Therapeutů) – nebo syrsko–aramejského *Chasján* – příp. hebr. *Chasidim*, jak se např. domnívá prof. Segert (Segert, S.: Synové světla a synové tmy, str. 149) nebo C. D. Ginsburg; příp. hebr. *chašajim* – tiš. Z mého pohledu je těžké jednu hypotézu jednoznačně zavrhnout a druhou bezvýhradně přijmout. Svou komunitu Esejci sami nejčastěji nazývali יחד – jednota. Přesto se ale zdá nejpravděpodobnější, že se sekta nazývaná Esejci vytvořila až během poválečné chašmonejské vlády, a to především z radikálního křídla, které bylo zklamáno chováním a mravním úpadkem Chašmonejců i celého národa v kontrastu s důrazem na morálku a morální bezúhonnost (místo až puritánství ne nepodobné jednání fundamentalistických skupin typu *Taliban*), která byla tak charakteristická pro první roky panování chašmonejské dynastie.

¹ Z hebr. פְּרוּשִׁים, Oddělení.

² מורה צדק; hlavní zdroj informací o zakladateli sekty je Damašský dokument. Někdy je učitel nazýván *More ha-jachid* – Učitel jednoty, což někteří opravují na *More ha-jachad* – Učitel komunity.

nacházela poblíž dnešní Siónské brány), odsuzovali oficiální Chrámový kult, který byl podle nich v nesprávných rukách, Saduceje i Farizeje. Z nálezů v jeskyních u Mrtvého moře víme, že velké popularitě se v jejich společenství těšilo proroctví Izajášovo a Ezechielovo. Jejich eschtaologie jako představa souboje mezi silami dobra a zla, je v podstatě shodná s eschatologickými představami perského Zoroastrismu. V případě osobnosti vykupitele – pomazaného je situace přece jen poněkud odlišná. Pro její pochopení musíme nahlédnout do pozadí vzniku Esejců a vystoupení Učitele spravedlnosti. Esejci nebyli motivováni politicky, jim nešlo a samozřejmě ani nemohlo jít o obnovení nezávislosti židovského státu – jejich nespokojenost se stavem věcí vyvěrala z toho, že stará kněžská rodina Cadokovců, odvozující svůj původ až k Cadokovi,¹ veleknězi z dob krále Davida, byla odstavena ze svého postu velekněze kněžskými z rodu Chašmonejců. Navíc si tito „zločinní kněží“ uzurpovali titul krále vyhrazeného Davidovcům – jimiž Chašmonejci ani při nejlepší vůli být nemohli – to bylo i v rozporu se zaslíbeními danými Tórou a proroky.

Pro Esejce byl největším protivníkem „Zločinný kněz“, „lžikněz“, který pronásledoval Učitele spravedlnosti, nikoli Gog a Magog nebo Edom, jak tomu bude o pár staletí později. Zatímco v případě Zločinného kněze se historikové vesměs shodují na jménech Alexander Janaj / Jochanan Hyrkán,² postava Učitele spravedlnosti je dodnes anonymní.³ Pravděpodobně se jednalo o kněze z Cadokova rodu, jehož návrat Esejci očekávali na konci dní. Učitel spravedlnosti není nikde označován jako král – nemá tedy královskou hodnost a není považován za Davidova potomka – a také to není on, kdo by vedl válku proti „synům tmy“. Královský Mesiáš skutečně bude pocházet z Davidova rodu. Dochází tak ke konceptu tzv. mesiášské diarchie, kdy pomazaným králem bude Mesiáš z rodu Davidova, doprovázen pomazaným veleknězem – tedy také Mesiášem – z rodu Cadokova. Dvojice *Mašiach ben David* a *Mašiach ben Cadok* se někdy objevují také pod označením *Mašiach šel Jisra'el* a *Mašiach šel Aharon*. Tím bude obnovena rovnováha a nastolena vláda (idealizovaného) blahobytu a duchovního pořádku, jako za časů, kdy vládli zakladatelé těchto dvou rodů. Ani jeden z nich nebude bojovat v závěrečné bitvě mezi Syny světla a Syny temnoty. Tuto válku povede sám Hospodin – Synové světla jsou zde jeho nástrojem. Ve Válečném řádu zanechali Esejci velmi podrobný popis bitvy, která bude předcházet konečnému vykoupení, i její následky. Není pochyb, že byli inspirováni velmi bojovně laděným proroctvím Ezechiela a že tato oblíbenost Ezechielova proroctví mezi apokalyptiky byla jedním z důvodů, proč někteří

¹ Cadok nebo Cadokovci, v mnohých pramenech přepisovány jako Sádok, Sadokovci. Je nutné rozlišovat mezi Cadokovci, jakožto členy rodu Cadoka, a mezi Saduceji (Σαδουκοί), kteří podle jedné tradice označují spíše sympatizanty Cadokova domu, podle ARN 1:15 to jsou žáci Cadoka, žáka Antigona z Socho (3. stol. př.o.l.). Jedno ze jmen, kterými se Esejci nazývali, bylo בני צדוק, synové Cadokovi. Někteří badatelé, jako např. H. J. Schoeps se domnívají, že Cadok bylo jméno Učitele Spravedlnosti.

² Existuje mj. též domněnka, že „Zločinný kněz“ je Chanan ben Šet (Anan, Annáš) nebo jeho syn, velekněz Chananja ben Chanan.

³ Proběhlo nespočet pokusů Učitele spravedlnosti pojmenovat – od jména Cadok přes snahu ztotožnit jej s Oniasem (Choni) III. (Poslední legitimní velekněz z Cadokova rodu. Jeho sesazení na úkor jeho helenizovaného bratra Iásóna (Jehošu'y), jenž byl nahrazen ještě více profeckým Menelaem, a následná vražda Oniase v r. 171 př.o.l. byly příčinou vypuknutí Makabejských válek) až po směšlý, ale spíše zábavný pokus identifikovat jej s Oniasem – přivolávačem deště (Choni ha-me'agel), divotvůrcem, zavražděným na rozkaz Hyrkána II.

rabíni odmítali Ezechiela (případně některé jeho části) zahrnout do biblického kánonu během kanonizačního procesu v Javne kolem r. 100 o. l.

Esejci zmizeli společně s jejich úhlavními nepřáteli Saduceji během Velkého povstání v letech 66 – 73 o.l., zatímco „hledači hladkosti“ nebo „hledači lží“, jak opovržlivě nazývali farizeje, nastolili nový směr, který určil dráhu judaismu na dalších dva tisíce let. Esejské sídliště v Kumránu u Mrtvého moře bylo zničeno a až do 20. století upadlo v zapomnění.

Bratrovražedné souboje mezi Chašmonejci ohrožovaly stabilitu v celém regionu a žádost Hyrkána II. o pomoc Říma si Římané vyložili svém. Římská okupace a nastolení loutkového království a následně jeho přeměna na provincii od přímou správou Říma znamenala na dva tisíce let konec židovské samostatnosti a mesiášské tendence, do té doby vyhrazené různým marginálním hnutím a sektám, se daly do pohybu. Chašmonejci byli o své kralování připraveni B–hem, jenž je potrestal za jejich vládu, která byla po období náboženského fundamentalismu, který je vynesl k moci, naopak poznamenána sekularismem. V té době se Pomazaný Hospodinův stal tím, čím je pro nás dnes – spasitelem, vykupitelem, poslem B–žím, jenž nastolí nový světový řád. Mesiášská idea bez davidovského spasitelského prvku už v tu chvíli nebyla možná.

Konec vlády herodiánů a sílicí moc a útlak Říma ze strany prokurátorů byl samozřejmě živnou půdou pro vznik množství dalších sekt a eschatologicky naladěných společenství. Tato společenství nebyla literálně tak plodná jako Esejci. Musíme také rozlišovat mezi náboženskými komunitami a nacionalisticky motivovanými vzbouřenci z řad zélótů, kteří sice občas nějakou mesiášskou ambici projeví, ale většinou je kromě nejskalnějších stoupenců nebral nikdo vážně. Tito vzbouřenci, jako Jehuda ha–Galili (Juda Galilejský), jeho syn Menachem ben Jehuda, Jochanan (Jan) z Giskaly, El’azar ben Ja’ir nebo Šim’on bar Giora trávili většinu času bojem mezi sebou navzájem, než soustředěným odporem proti Římanům, na který se zmohli jen někdy a pozdě. Rabínské prameny se o nich nevyjadřují vůbec, a pokud ano, tak s opovržením – pro učence byli tito *amej ha–arec* lůzou, která nedokázala zabít jediného římského prokurátora, ale zato si na svůj vrub připsala několik velebností z Chrámu.

Ironií osudu nebylo Velké povstání v letech 66–73 žádným výbuchem mesiášského očekávání, jak je někdy uváděno, ale důsledkem brutální a bezohledné politiky Gessia Flora, prokurátora v letech 64–66. Od uvedení Judska pod přímou vládu prokurátorů bylo jen otázkou času, kdy povstání vypukne. Nejvyšší židovští představitelé několikrát hrozící požár uhasili, jednou problém nevědomky vyřešili praetoriáni, když zabili Caligullu, jehož snaha umístit svou sochu v Jeruzalémském Chrámu přilila další olej do ohně protiřímských nálad. V r. 66 radikálně naladění Židé vedení zélótem Menachemem ben Jehudou, rozhořčení chováním prokurátora, který vyloupil a znesvětil Chrám, zaútočili na římskou posádku v

Jeruzalémě, kterou nejprve donutili ke kapitulaci a pak zajatce (vesměs nenáviděné Řeky a Syřany) povraždili. Duchovní podporu radikálům dodal i v té době proběhnuvší požár nenáviděného Říma a sebevražda tyrana Nerona. I tehdy se dalo povstání zažehnat, většina obyvatelstva nebyla z vyhlídky války s Římem nijak nadšená, navíc řada lidí považovala zélóty přinejmenším za stejné hrdlořezy jako Římany. Politika kolektivního trestu, jak ji začal praktikovat syrský prokurátor Cestius Gallus, však vedla ke katastrofě – v r. 67 byl Gallus poražen oddíly Šim'ona bar Giory, obyvatelstvo otřesené vyhlazovací taktikou Římanů se přidalo k rebelům a vypukla otevřená válka mezi orientálním židovským a evropským antickým světem. Na povrch vyplula staletá nenávist mezi Židy a Řeky, kypící již od dob Makabejských válek. Velké povstání tak bylo motivováno především nacionalistickými pohnutkami. Během obléhání Jeruzaléma sice došlo k několika excesům, během nichž za mesiáše část zélótů považovala Menachema ben Jehudu,¹ jiná pro změnu Šim'ona bar Gioru, který je někdy označován za vůdce povstání,² zato zcela jiná situace byla v případě Jana z Giskaly³ – ale tyto mesiášské excesy byly natolik marginální, že žádný z nich nelze brát vážně v tom smyslu, že by měl nějaký vliv na průběh nebo výsledek povstání. Důsledky r. 70 nebyly zpočátku hned rozpoznány – vypálení Chrámu a Jeruzaléma samozřejmě vedlo představitelů židovského národa ke změně dosavadní politiky a jedním z jejích důsledků bylo zahájení práce na kanonizaci biblických textů a Ústního učení – *Mišny*. Následky porážky ale nebyly natolik závažné, jako ty, které ještě měly přijít.

1.3 Bar Kochba

Tato situace nastala v r. 132 povstáním Bar Kochba. Toto povstání je téměř ve všech aspektech pravým opakem Velké války. Zatímco v prvním povstání mezi sebou soupeřily jednotlivé frakce, nyní byl židovský národ sjednocen pod autoritou jediného vůdce Šim'ona

¹ Menachem, nazývaný podle svého otce Jehudy též Galilejský, patřil k nejstarším z vůdců vzbouřenců. Jeho příbuzný El'azar ben Ja'ir se proslavil díky překvapivému obsazení pevnosti Masada ihned na počátku povstání. V době, kdy Menachem se svými muži obsadil Jeruzalém a přinutil tamní římskou posádku ke kapitulaci, byl považován za vůdce rebelů. Jeho despotické chování a mocenské čistky, k nimž dal rozkaz, vedlo nakonec k jeho zavraždění El'azarem ben Chananejou (synem velekněze Chananej ben Chanana, kterého pro změnu nechal zavraždit Menachem, takže se jednalo svým způsobem o krevní mstu) přímo v Chrámovém okrsku r. 70. Podle tradice měl na sobě ve chvíli smrti královský oblek. El'azar ben Ja'ir později shromáždil jeho muže po útěku z Jeruzaléma na Masadě, kde velel závěrečné obraně proti Římanům r. 73.

² Šim'on bar Giora (aram. Syn Proselyty) přišel do Jeruzaléma v dubnu r. 69 po kariéře rebela a dnes bychom řekli guerillového vůdce, když po vítězství nad Cestiem Gallem r. 66 úspěšně po tři roky spolu s El'azarem ben Ja'irem z Masady terorizoval jih Izraele. Během této kampaně úspěšně bojoval proti Idumejcům a ovládl Hebron. Do Jeruzaléma přijel na žádost kněží, kteří doufali, že městu zmiřanému rozbroji mezi Menachemem a Janem z Giskaly přinese stabilitu. Jeho 15 000 mužů patřilo k největším a nejlépe organizovaným silám vzbouřenců. Jeho osobní statečnost zmiňovaná i Josephem vedla k tomu, že v očích svých stoupenců Šim'on skutečně splňoval představu Mesiáše a možná se za něj považoval i on sám. Ovládal větší část Jeruzaléma a jeho rozbroje s Janem z Giskaly skončily až ve chvíli, kdy Titus stál před hradbami Jeruzaléma. Asi měsíc po zničení Chrámu, když padlo jeruzalémské Staré město, byl zajat Římany. Podle Josepha měl i on na sobě ve chvíli zajetí symbol královské moci – šarlatový plášť. Byl odveden do Říma a během Titova triumfálního pochodu Římem popraven jako „vůdce povstání“.

³ Jan z Giskaly je mnohými považován za skutečného vůdce židovského povstání. Celým jménem Jochanan ben Levi z Guš Chalav (Giskala) v Galileji. Své rodiště Giskalu nechal opevnit a krátce před jejím pádem do rukou Římanů se mu podařilo uprchnout (Giskala padla jako poslední město v Galileji). Zprávy, které o něm máme od Josepha Flavia jsou negativní a musíme brát v potaz Josephovo osobní nepřátelství vůči němu (Josephus jako velitel galilejského okrsku měl osobní konflikt s galilejcem Jochananem, který se narodil od něj Římanům nevzdal). V Jeruzalémě nejprve spolupracoval s kněžskou rodinou Chananců a veleknězem Chananej ben Chananej (Annášem II.). Po odhalení jejich kolaborace s Římany přešel k Zélótům. Josephus pochopitelně období jeho vlády v Jeruzalémě vykresluje v nejtemnějších barvách. Narodil od předchozích vůdců Jan alespoň na pohled nepropadal mesiášským tendencím. Byl to pragmatický vůdce a taktik, který spolu s Šim'onem bar Giorou proslul v závěrečných fázích povstání odvahou a hrdinstvím. Narodil od něj nebyl po svém zajetí Římany popraven, ale odsouzen ke strávení zbytku života ve vězení.

bar Kochby.¹ Povstání nebylo živelnou vzpourou, ale připravenou vojenskou akcí. Římané nečekali, že by se Židé po tak krátké době zmohli na odpor. Frakce, které štěpily židovský národ – saduceové, eseji, zélóti, a další množství sekt – přestaly existovat. Národ byl tak sjednocen ideologicky i nábožensky za jediným cílem – osvobodit zemi od Římanů. A jejich vůdcem narozdíl od předchozího povstání měl tentokrát být samotný Mesiáš.

Rabi Šim'on bar Jochaj učil: „Můj učitel Rabi Akiva vyložil (takto následující biblický verš Nu 24:17):² „Vyjde hvězda³ z Ja'akova“ ve významu „Vyjde Koziba⁴ z Ja'akova.“ Když Rabi Akiva spatřil Bar Kozbu, řekl: „To je Pomazaný Král!“⁵ Rabi Jochanan ben Torta mu řekl: „Akivo, tráva poroste mezi tvými žebry a syn Davidův ještě nepříjde.“⁶

Povstání vypuklo krátce po skončení pobytu císaře Hadriána na blízkém východě, kdy dal rozkaz k vybudování nového pohanského města, *Aelia Capitolina*, na troskách Jeruzaléma. Mezi židovským obyvatelstvem se nejprve rozšířila zpráva, že se císař hodlá pustit do obnovy Jeruzaléma a do výstavby Chrámu – možná se někteří domnívali, že Hadrián bude nový Koreš, který jim dovolí se do svého města vrátit. Poté, co vyšlo najevo, že chrám sice bude stát, ale bude zasvěcen Jupiterovi Kapitolskému, začaly přípravy k povstání. Přes počáteční úspěchy, kdy se povstalcům podařilo na krátkou dobu obnovit i obětní B-hoslužbu na Chrámové hoře, se jednalo o předem ztracený boj. Následky povstání byly katastrofální. Obyvatelstvo Judska bylo téměř vyhlazeno, centrum židovského života se přeneslo do Galileje, pro židovský národ nastávala 18 století trvající noc hrůzy, kdy měl snášet všechny útrapy, které náleží národu bez státu, bez vlastní hmotné základny. *Erec Jisra'el* byla posměšně přejmenována na znamení triumfu na „*Syria Palaestina*“ podle dávno zmizelých Pelištejců a toto jméno jí zůstalo dodnes.

Bar Kochbovo povstání mělo obrovský dopad na vývoj židovského mesianismu. Po katastrofě

¹ Šim'on bar Kochba (Koziba); v židovských pramenech uváděn též jako כּוּזִיבָא בֶן כּוּסְבָא, בר כּוּסְבָא nebo כּוּזִיבָא בֶן כּוּסְבָא; v křesťanských pramenech zmíněn jako Βαρκοχβεβας. Jeho původní jméno zřejmě znělo bar (ben) Koseba, jméno bar Kochba (syn hvězdy) mu bylo dáno na základě výroku rabiho Akivy, jenž jeho povstání dodal duchovní podporu. Poté mu byl dán lidový přídomek, který přejala především rabínská tradice, a to zkomolenina jeho jména na „Koziba“. Mnozí učenci věří, že jeho jméno je odvozeno od Chezib (Gn 38:5) nebo Chozeba (1Pp 4:22). Jiní míní, že to znamená „syn lži“ což získal po strašlivé porážce, kterou utrpěl, a podle toho, že si nárokoval titul Mesiáše a je Kozeba tak patronym, který mu byl dán na výraz pohrdání (PIR 2,2). V dopisech, které adresoval svým spolubojovníkům, se označoval jako משיח (המשיח) – „kníže“ Izraele. Z nich také víme, že se jednalo o tvrdého a přísneho vůdce, jenž podrobil poslušnosti své osobě nejen lid, ale i jeho starší, včetně předních rabinů té doby. Ti se po dlouhou dobu před vypuknutím povstání snažili protifirské vášně u lidu tlumit, což se ne vždy dařilo, jako třeba v případě povstání diasporních Židů za Trajána (115 – 117). Bar Kochbovu vzpouru, která si podle Dia Cassia vyžádala životy půl milionu Židů (nepočítaje ty, kteří byli prodáni do otroctví či zemřeli hladem) udusili Římané až po třech letech s nasazením osmi legií a mnoha pomocných sil včetně námořnictva. Ztráty Římanů byly tak těžké, že Hadrián ve své zprávě Senátu vynesl obvyklou větu „Jsem zdrav a vojsko je v pořádku“. Bar Kochba našel útočiště v pevnosti Betar, kam se stáhl po ztrátě Jeruzaléma. Podle Eusebia byl pád pevnosti způsoben dlouhotrvajícím obležením a nedostatkem jídla. Jeruzalémský Talmud (J Ta'an 4, 8; 68d) tvrdí, že Hadrián neúspěšně obléhal Betar tři a půl roku, dokud jeden samaritán neprovedl léčku, v níž předstíral, že El'azar z Modi'in, jeden z předních učenců, s ním spolupracuje na kapitulaci a vydání města do rukou Římanů. Bar Kochba měl ihned poté El'azara zabít a krátce na to měla jako trest padnout i pevnost Betar. Podle tradice se tak mělo stát ve stejný den, kdy padly oba Chrámy – 9. Avu (podle Jeronýma se to stalo v srpnu, což by odpovídalo Avu). V Talmudu se učí: „Bar Koziba vládl dva a půl roku a pak řekl rabinům: ‚Já jsem Mesiáš.‘ Odpověděli: ‚O Mesiášovi je psáno, že cítí a soudí, uvidíme, jestli on (Bar Koziba) to umí také.‘ Když viděli, že neumí soudit citem, zavraždili ho.“ (Sanh 93b) Pro Židy byl pád Betaru katastrofou srovnatelnou s pádem Chrámu. Z obou verzí vyplývá, že obléhání Betaru bylo dlouhé a těžké a že k jeho pádu přispěly neshody mezi rabíny a Bar Kochbou. Talmud traduje, že z obleženého Betaru nikdo neunikl.

² TargOnk Nu 24:17 vykládá slova z „hvězda“ jako „král“ a „žezlo“ jako „mesiaš“.

³ כּוּזִיבָא

⁴ כּוּסְבָא

⁵ המלך המשיח

⁶ J Ta'an 4, 8; 68d

obou povstání a likvidaci politických nároků Židů na samostatnost, byl mesianismus definitivně odsunut z oblasti politické do oblasti náboženské. Příchod Mesiáše, téma posledního soudu a příchod budoucího světa (*Olam ha-ba'a*), to vše se stalo hlavním motivem židovských náboženských tradic a zvyků – táhne se jako červená nit životem každého Žida, jeho každodenní prací a modlitbami. Je to ta jediná skutečná naděje, která lidem na tomto světě ještě zbývá, totiž že někde jinde, v jiném čase a prostoru, existuje jiný svět, lepší, ten původní, který byl kvůli člověku a jeho chybám skryt.

To je idea společná de facto všem náboženským směrům, od nejprimitivnějších pohanských kultů až po propracované dogmatické náboženské systémy – v každém náboženství, pokud se budeme zabývat jeho pohledem na stvoření světa a života, nalezneme stejnou myšlenku: svět byl dobrý a dokonalý, než přišel člověk. Člověk hřešil, proto byl uvržen do světa materiálního, pomíjivého a smrtelného, a stále čeká na návrat onoho světa, ve kterém se zrodil, a kam se touží navrátit. Svým způsobem není tato myšlenka nic jiného, než výsledek odvěkého lidského strachu ze smrti a snaha nalézt odpověď, podmanit si i smrt, učinit neznámé známým a jasným a zbavit se toho, co člověka na smrti děsí nejvíce – strach z neznámého. A strach ze smrti se přirozeně odráží i v mesianismu – zemře Mesiáš? Je to jen člověk, nebo má v sobě něco božského? Byla to smrt Bar Kochby, která zasadila mesianismu tvrdou ránu. Ač byl Šim'on bar Koziba rabim Akivou, jednou z největších náboženských autorit své doby, prohlášen za Mesiáše, byl poražen, padl a stejný osud postihl většinu obyvatel Judeje. Mesiáš tak začínal získávat zvláštní postavení, téměř jako nadpřirozená bytost. Zároveň bylo racionalisticky uvažujícím představitelům židovského národa jasné, že Mesiáš se v brzké době nedostaví, Chrám v dohledné době vybudován nebude, a navíc kruté porážky v obou povstáních značně podlomily vůli obyvatelstva novým příkořím účinně vzdorovat. Bylo třeba vypracovat nový koncept mesianismu, dát nový impuls mesiášské naději. V judaismu tak idea Mesiáše jako spasitele poslaného B–hem dostala zcela jiný náboj – nešlo zde již o prostou ideu návratu člověka k B–hu. Židé se opět od dob egyptského otroctví a babylónského zajetí ocitli blízko naprostého fyzického vyhlazení a zániku. Mesiášská naděje tak získala v židovském pojetí zcela jiné poslání, daleko vzdálené původní myšlence zbavit člověka strachu ze smrti a truchlící bolesti – zde šlo o základní potřebu dát životu smysl, udržet v člověku prchavou naději, která mohla vzít za své při nejbližším pogromu, totiž naději a víru, že B–h neopustil Svůj vyvolený lid, že utrpení, jakkoli strašné, má smysl, neboť na mučedníky, kteří vytrvají ve své víře, čeká odměna v podobě zmrtevýchvstání, života ve věčné blaženosti ve Světě Příštím, ve Věčném Šabat v *Gan Eden*, po pravici B–ží, těšící se ze záře B–ží Přítomnosti.

1.5 Mašiach ben Josef a Mašiach ben David; Talmudické diskuze o Mesiášovi

Cílem rabínů nebylo po nezdařených povstáních nic menšího, než zachránit židovský národ a jeho náboženství před naprostým zánikem. Čelili nejen pronásledování ze strany Říma a Řeků, ale též vzrůstající síle křesťanství, které se mělo brzy stát státním náboženským Římské říše.¹ Prvním z významných počinů byla kanonizace Mišny Rabim Jehudou ha-Nasim. Proces, který probíhal neuspořádaně již od doby krátce před zničením Chrámu, jím byl úspěšně završen ve 2. stol. o. l. Kromě potřeby dát židovství jasný rámec a oporu, která by mohla pomoci v pozdějším ideologickém souboji mezi židovstvím, křesťanstvím a islámem i bez existence takových institucí, jako Chrám či Sanhedrin, zde šlo i o preventivní opatření namířené právě proti takovým svévolným vykladačům Písma, kteří by se mohli prohlásit sami za Mesiáše a to na základě lživých argumentů nebo argumentů pro židovství nepřijatelných. Jak jsem zmínil v úvodu, židovské náboženství nemělo v době 2. Chrámu žádnou jednotnou představu o postavě Mesiáše – díky této názorové anarchii mohl být za Mesiáše prohlášen i Bar Kochba, který rozhodně ani zdaleka nebyl králem Davidova formátu. Tomu bylo nutné učinit přítrž, další povstání proti Římanům by mohlo znamenat konec existence Izraele jako národa. V samotné Mišně a Toseftě se výraz Mašiach vyskytuje zřídka a to ještě ve spojení *Kohen ha-mašiach* – pomazaný kněz. Tana'itská tradice nepovažovala za nutné otázku Mesiáše hlouběji řešit a k eschatologickým otázkám se vyjadřovala nepřímou. Vyjimku tvoří závěrečná Mišna traktátu Sota:²

Rabi Eli'ezer řekl: Ode dne, kdy byl zničen Chrám, se z učenců stali učitelé ve školách, z učitelů ve školách pomocníci v synagogách, pomocníci v synagogách jako prostý lid a prostý lid se stal se stal čím dál tím víc zkaženým, a nikdo se neptal, nikdo se netázal.³ Na koho se máme spolehnout? Na našeho Otce, jenž je na nebesích. Ve šlépějích Mesiáše⁴ drzost vzroste a čest bude upadat;⁵ vinná réva bude dávat své plody, ale víno bude drahé; vláda se

¹ Není samozřejmě možné tvrdit, že cílem všech římských císařů bylo zlikvidovat Židy. Naopak, řada římských (pohanských) císařů udržovala s židovskými představiteli dobré vztahy, ať už to byl Antonius Pius, Septimius Severus, Caracalla nebo Iulianus Apostata. Jedná se spíše o vlny pronásledování z lidových vrstev a to se na blízkém východě týkalo především měst, kde žily vedle sebe židovská a řecká komunita. Po nástupu křesťanství, které již tak bylo mezi Řeky a Římany rozšířené více, než mezi Židy, dosavadní římská velkorysost k poraženým vzala za své.

² M Sota 9,15; Sota 49a – 49b.

³ Jak je Izraeli

⁴ עקבות משיח (חמשיח) (dosl. stopy Mesiáše), výraz, který označuje období krátce před příchodem Mesiáše. Podobně se setkáváme s výrazem חבלי משיח jako „porodní bolesti Mesiáše“ (birthpangs of Messiah).

⁵ V Sanh 97a je odlišná varianta celé pasáže: Učí se v barajt: Rabi Jehuda řekl: V pokolení, v němž přijde syn Davidův, dům setkávání bude pro děvky, Galilea zničena, Gablan bude ležet ladem, obyvatelé hranic budou putovat od města k městu, bez toho, aby se nad nimi někdo slitoval, moudrost učenců upadne v nemilost, těmi, kdo se bojí hříchu, bude pohrdáno, tvář toho pokolení bude jako tvář psa a pravdy bude zcela nedostatek, jak je psáno: „A pravda byla rozptýlena, oloupeným se stane ten, kdo se zlého varuje“ (Iz 59:15). Co je míněno tím „נעדרת“? Učenci ze školy Ravovy řekli: Rozdělí se mezi různé skupiny a zmizí. A jaký je význam „oloupeným se stane ten, kdo se zlého varuje“? Škola Rava Šily učila: Ten, kdo se vzdaluje od zlého, bude zostouzen a svými druhy považován za blázna (srov. Jb 12:17). ... Učí se v barajt: Rabi Nehoraj řekl: V pokolení, kdy přijde Mesiáš, budou mladí napadat staré a staří budou stát před mladými [aby jim vzdali čest]; dcery povstanou proti svým matkám a snachy proti svým tchyním. Lidé budou mít psi tvář a syn se nebude stydět v přítomnosti svého otce. Učí se v barajt: Rabi Nechemja řekl: V pokolení, kdy přijde Mesiáš, drzost (nestoudnost) vzroste, vážnost bude zvrácena (nikdo si nebude nikoho vážit. Jiný názor: i ti nejváženější budou zneváženi a prolhaní), vinná réva bude dávat své plody, ale víno bude drahé (všichni budou opilí, takže i přes hojnost úrody bude nedostatek) a království (Řím) přestoupí na kacířství (למינות) Tj. Řím se obrátí na křesťanství. Tento výrok je pozoruhodnou předpovědí rabího Nechemji (150 o.l.) ohledně ustavení křesťanství jako státního náboženství Říma v r. 313 o.l.) a nikdo je nebude kárat. To podporuje rabi Jicchak, který řekl: Syn Davidův nepřijde, dokud nebude celý svět obrácen na nepravou víru.

obrábí na kacířství¹ a nebude nikoho, kdo by je pokáral; místo setkávání [učenců] bude pro děvky, Galilea bude zničena a Gablan² bude ležet ladem, a obyvatelé hranic³ budou putovat od města k městu, bez toho, aby se nad nimi někdo slitoval; moudrost učenců⁴ upadne v nemilost, těmi, kdo se bojí hříchu, bude pohrdáno, a pravdy bude nedostatek. Mladí budou zahanbovat staré, staří budou vstávat v přítomnosti mladých,⁵ syn bude zahanbovat svého otce, dcera povstane proti své matce, snacha proti své tchýni, a nepřátelé člověka se stanou členy jeho domu.⁶ Tvář toho pokolení bude jako tvář psa,⁷ syn se nebude stydět před svým otcem. Na koho se máme spolehnout? Na našeho Otce, jenž je na nebesích. Rabi Pinchas ben Ja'ir říkal: Obezřetnost vede k čistotě, čistota vede k rituální čistotě, rituální čistota vede k odříkání, odříkání vede ke svatosti, svatost vede k pokoře, pokora vede ke strachu z hříchu, strach z hříchu vede ke zbožnosti, zbožnost vede ke svatému duchu, svatý duch vede ke vzkříšení mrtvých a vzkříšení mrtvých přichází skrze Elijahua požehnané paměti, Amen.

Mnohem více zmínek o Mesiáši nalézáme v Gemaře. Týká se to především traktátu Suka a Sanhedrin, kde můžeme z diskuzí učenců a porovnání jejich myšlenek a názorů získat poměrně detailní představu o Mesiáši v době kolem povstání Bar Kochba a krátce po něm, a její vývoj v následujících staletích. Rabíni se vesměs shodují, že příchodu Mesiáše bude předcházet období útisku a útlaku. Tato mesiášská znamení mají nejrůznější podobu a takřka ve všech případech se jedná o výsledky rabínské exegeze biblických veršů.

Sanh 99a:

A tak Min⁸ řekl Rabimu Abahu: „Kdy přijde Mesiáš?“ Odpověděl: „Až temnota přikryje lidstvo.“⁹ „Proklínáš mě!“ zvolal. Odsekl: „To je jenom verš: „Neboť hle, temnota přikryje zemi, temné mračno národy, a nad tebou vyjde Hospodin a Jeho Sláva se ukáže nad tebou.“¹⁰

Sanh 98a:

Rav Aba též řekl: Nemůže být většího znamení vykoupení, než toto: „A vy, hory izraelské,

Rava řekl: Jaký verš [toto dokazuje]? „Celá rána zbělela, je čistý“ (Lv 13:13 – to se vztahuje na malomocenství. Podle verše Lv 13:13, pokud celé tělo zbělá (bude postiženo leprou) a nebude na něm ani kousek zdravého masa, je považován za čistého. Tedy pokud celý svět přijme falešnou víru, bude očištěn a připraven na příchod Mesiáše).

Podobně též Sanh 98a: Rabi Jochanan též řekl: „Syn Davidův přijde jedině v pokolení, které je buď zcela spravedlivé nebo zcela špatné.“ „V pokolení, které zcela spravedlivé“, neboť je řečeno: „A Tvůj lid, všichni spravedliví, navěky zdědí zemi“ (Iz 60:21); „nebo zcela špatné“, jak je psáno: „Vida, že není žádného muže, a užasl, že není žádného, kdo by zasáhl“ (Iz 59:16); a jinde je psáno: „Kvůli sobě, kvůli sobě učiním“ (Iz 48:11). Tato nebezpečná a snadno zneužitelná teze, kterou Gershom Scholem nazývá „vykoupením skrze hřích“ povede o 15 století později k sabatiánské a o další století později k frankistické herezi.

¹ לַמִּינִית – viz výše.

² Bud'to Gebal ze Ž 83:8, tj. sev. část hory Se'ir, nebo Gaulan vých. od jezera Kineret – Golany.

³ Tj. Židé, žijících v hranicích Erec Jisra'el.

⁴ Dosl. סופרים

⁵ Aby jim vzdali poctu

⁶ Srov. Mi 7:6

⁷ Drzá, nestydící se.

⁸ Kacíř, sektář, v tomto případě možná křesťan (to by vysvětlovalo jeho reakci „proklínáš mě“).

⁹ Naráží na tazatele a jeho společníky.

¹⁰ Iz 60:2

větve své vydejte a své plody neste Mému lidu Izraeli, neboť blízko je (jeho) příchod.“¹ Rabi El'azar řekl: Také toto, jak je psáno: „Neboť před oněmi dny nebylo možno najmout člověka (na práci), natož najmout dobytče. A kdo vycházel a vcházel, neměl pokoj od utiskovatele.“² Jaký je význam biblického verše: „A kdo vycházel a vcházel, neměl pokoj od utiskovatele“? Rav řekl: I pro učence, kterým je přislíben pokoj,³ neboť je řečeno: „Hojný mir těm, kteří milují tvůj Zákon“;⁴ nebude míru kvůli utrpení. Šmu'el řekl: „Dokud jsou všechny ceny stejné.“⁵ Rav Chanina řekl: Syn Davidův nepřijde, dokud nebude ryba shledána nevhodnou a nebude možné si jí opatřit, jak je psáno: „Tehdy učiním hlubokými jejich vody a jejich řeky jako olej potečou, dí Pán Hospodin“;⁶ zatímco je psáno:⁷ „V onen den způsobím, že vyroste roh domu Izraele.“⁸ Rav Chama bar Chanina řekl: Syn Davidův nepřijde, dokud i nejmenší království neustane v úsilí o vládu nad Izraelem,⁹ jak je psáno: „A odřeže jalové odnože¹⁰ vinařským nožem a výhonky révy uláme, odřízne“;¹¹ a za tím následuje: „V onu hodinu bude přinese dar Hospodinu zástupů lid vysoký a lesklý.“¹² Ze'iri řekl jménem rava Chaniny: Syn Davidův nepřijde, dokud budou domyšliví lidé v Izraeli, jak je psáno: „Neboť tehdy vyloučím z tvého středu tvé pyšné rozjařence“;¹³ za nímž následuje: „Zanechám vprostřed tebe lid tichý a nucný, a utečou ke Jménu Hospodinovu.“¹⁴ Rabi Simlaj řekl ve jménu rabiho El'azara, syna rabiho Šim'ona: Syn Davidův nepřijde, dokud z Izraele nezmizí všichni soudi a úředníci, jak je psáno: „A obrátím svou ruku na tebe, přetavím a proseju tvůj odpad, a odejmu vše, co tě zakaluje. A vrátím tvé soudce, jako prve.“¹⁵

Tato utrpení, která budou příchodu Mesiáše předcházet, budou podle některých rabinů tak strašná, že si přáli být jich ušetřeni. Jiní (jako např. Rabi Akiva) se domnívali, že tato strádání již proběhla a příchod Mesiáše nyní proběhne ve slávě a nádheře.¹⁶ To byl také jeden

¹ Ez 36:8; kdy Erec Jisra'el bude oplývat hojností, přiblíží se příchod Mesiáše a nemůže být žádné jasnější znamení, než toto (Raši)

² Za 8:10; když nebudou žádné peníze a budou zahrnutí starostmi, viz Sanh 97b: „dokud pruta nezmizí z měšce.“

³ Dosl. týkající se těch, jimž je psán mír.

⁴ Ž 119:165

⁵ To je dost obtížná pasáž. Raši se domnívá, že je řeč o ceně různých produktů – obilí, víno, olej atd. a jejich ceny budou stejné, nebo že všechny věci budou stejně drahé. Ale je problém vysvětlit, jak tento výrok vysvětluje verš ze Za 8:10. Maharša proto spojuje tento verš „Kdo vycházel a vcházel“ s veršem „A při příchodu lidu země před Hospodina o stanovených časech, ten, kdo bude vstupovat podle brány severní, aby se klaněl, vyjde podle brány jižní, a kdo bude vstupovat podle brány jižní, bude vycházet podle brány severní“ (Ez 46:9) – podle toho vykládá: dokud jsou všechny brány stejné, tzn. všichni lidé, ať už do Chrámu vcházejí nebo vycházejí – idiom, který označuje „bez výjimky“ – budou strádat

⁶ Ez 32:14; Když nafta či olejový příkrov pokrývá vodu, ryba nemůže být chycena. Že by předtucha pohrom, které způsobí hořící tankery a ropné katastrofy v moderní době?

⁷ V té samé souvislosti, týkající se zničení Egypta (Maharša)

⁸ Ez 29:21

⁹ Podle Maharši. Raši vykládá: Dokud neustane i ta nejmenší vláda nad Izraelem – Izrael bude osvobozen i od pouhých náznaků síly

¹⁰ Malá království

¹¹ Iz 18:5

¹² Iz 18:7

¹³ So 3:11

¹⁴ So 3:12; kvůli nimž přijde vykupitel

¹⁵ Iz 1:25–26; tzn. že nejprve musí být odstraněni soudci stávající.

¹⁶ Oba názory byly pravděpodobně ovlivněny dojmem z masakrů za obou povstání. Viz Sanh 98b: Ula řekl: Ať [Mesiáš] přijde, ale ať já ho nevidím. Raba řekl podobně: Ať přijde, ale ať ho já nevidím. Rabi Josef řekl: Ať přijde, a kéž jsem hoden toho, sedět ve stínu sedla jeho osla. Abaje se zeptal Raby: Proč ho nechceš spatřit? Měli bychom říct: kvůli bolestem Mesiáše? Ale učí se (v barajté), žáci rabiho El'azara se ho zeptali: „Co musí člověk udělat, aby byl ušetřen bolestí Mesiáše?“ [Odpověděl] „Zaujměte ho studiem a shovívavostí a váš pán učiní obojí.“ Odpověděl: [Bojím se] abych snad to nezpůsobil hřích (že hřích může vyrušit další dva a tak já budu trpět po tom všem), v souladu [s učením] rabiho Ja'akova ben Idi, jenž postavil proti sobě [dva verše]: je psáno: „A hle, Já jsem s tebou a budu tě střežit, kamkoli půjdeš“ (Gn 28:15;

z důvodů proč Akiva prohlásil za mesiáše Šim'ona bar Kozibu – domníval se, že katastrofy, které měly předcházet příchodu Mesiáše se již staly, a že se zničením Chrámu v r. 70 naplnilo biblické proroctví:

Sanh 97b:

Učí se v barajtě: Rabi Natan řekl: Tento verš proniká a sestupuje do strašné propasti: ¹ „Neboť vidění už (ukazuje) ke stanovenému času, směřuje ke konci a nemylí se. Pokud bude prodlévat, počkej naň, neboť určitě přijde, nezdrží se.“² Ne jako naši učitelé, kteří vykládali verš „až do času a času a poloviny času“; ³ ani jako rabi Simlaj, jenž vykládal: „Nakrmil jsi je chlebem pláče, napojils je slzami trojnásobně“; ⁴ ani jako rabi Akiva, jenž vykládal: „Ještě jednou, bude to brzy, otřesu nebesy a zemi“; ⁵ ale první dynastie⁶ bude trvat sedmdesát let, druhá⁷ padesát dva let a vláda Bar Koziby dva a půl roku.⁸

Tato pasáž se dotýká dalšího, velmi důležitého tématu – vypočítávání doby příchodu Mesiáše na základě biblických proroctví. Hlavní hřích spočívá v tom, že takové snahy vymezují jeho příchod. Přitom na jiných místech v Talmudu nacházíme jasné odmítnutí vypočítávání doby, kdy je příchod Mesiáše přirovnáván ke stejně nevypočitatelnému ději, jako je útok štíra. A stejně tak následuje i prudká reakce a odsouzení těch, kteří se o něco takového snaží:

Sanh 97b:

Rav Šmu'el bar Nachmani řekl jménem rabiho Jonatana: Budiž zatraceny⁹ kosti těch, kteří vypočítávají konec.¹⁰ Protože by mohli říct: protože stanovený čas uplynul, a on stále ještě nepřišel, už nikdy nepříjde. Ale i tak by na něj měli čekat, jak je psáno: Pokud bude prodlévat, počkej naň.¹¹ Mohl bys říct: Díváme se kupředu [k jeho příchodu], a on nepřichází: proto Písmo říká: „A proto vyčkává Hospodin, aby se nad vámi slitoval, proto se vyvýší, aby se nad vámi smiloval.“¹² Ale protože se díváme kupředu a On činí podobně, tak co (jeho příchod) zdržuje? Zdržuje ho znak spravedlnosti.¹³ Ale když ho znak spravedlnosti zdržuje, proč na něj čekáme? Abychom obdrželi odměnu (za čekání), jak je psáno: „Blaze všem, kteří naň

to říká B–h Ja'akovovi), ale je psáno: „A bál se Ja'akov velmi a roztrásl se“ (Gn 32:8; jak to, že se Jákob bál, když mu B–h slíbil, že bude s ním?). Bál se, že zhřeší a ten jeho hřích [zruší B–ží příslib]. I když se učí: „dokud nepřejde Tvůj lid Hospodine,“ (Ex 15:16) – to odkazuje první vstup (do *Erec Jisra'el*); „dokud nepřejde lid, který Jsi Sobě nabyt“ (Ex 15:16) – to odkazuje na druhý vstup. Z toho by ses mohl domnívat: Izrael byl hoden zázraku, který se jim stal při druhém příchodu, stejně jako při prvním, ale hřích způsobil [že se nestal].

¹ Stejně jako není známa hloubka propasti, tak je nemožné pochopit význam toho verše – Raši

² Ab 2:3; Rabi Natan na základě tohoto verše vyzývá k trpělivosti a považuje za nesprávné, pokud se někdo snaží příchod Mesiáše vypočítat.

³ Dn 7:25 – čas – תקופה – je doba, po kterou trvalo zajetí v Egyptě – Mesiáš měl přijít po uplynutí 3,5 násobku této doby.

⁴ Ž 80:6

⁵ Ag 2:6; Podle rabiho Akivy měl tedy Mesiáš přijít brzy po *Churbanu*.

⁶ Chašmonejci

⁷ Herodiáni

⁸ Verše citované z Dani'ela, Tehilim a Chagaje byly vykládány tak, aby dali definitivní datum příchodu Mesiáše. Rabi Natan ovšem na základě Ab 2:3 trvá na tom, že všechny takové výpočty jsou falešné. Ty tři verše odkazují na jednotlivé vlády, ale na vládu Mesiáše ani jeden – Raši

⁹ תבטלו verš je vykládán 'zatrati ty, kdo budou vypočítávat konec.' (pasáž je pokračováním exegeze biblického verše)

¹⁰ Příchod Mesiáše

¹¹ Ab 2:3; Rabi Natan na základě tohoto verše vyzývá k trpělivosti a považuje za nesprávné, pokud se někdo snaží příchod Mesiáše vypočítat.

¹² Iz 30:18

¹³ Nejsme ho hodni

čekají.“¹

Sanh 97b – 98a:

Rav řekl: Všechna předurčená data (pro vykoupení) upynula a v současnosti to závisí pouze na pokání a konání dobrých skutků. Ale Šmu'el míní: Je dostatečné pro truchlícího, aby dodržel období smutku.² O této věci diskutovali Tana'im: Rabi Eli'ezer řekl: „Pokud Izrael bude činit pokání, bude vykoupen, pokud ne, nebude vykoupen.“ Rabi Jehošu'a mu řekl: „Když nebudou činit pokání, nebudou vykoupeni! Ale Svátý, budiž veleben, nad ně ustanoví krále jehož výroky budou stejně kruté jako Hamanovy, pomocí čehož bude Izrael setrvávat v pokání, a tak je navrátí na správnou cestu.“³

V těchto diskuzích se již odráží mentalita náboženských vůdců židovského národa tak, jak ji formovala skutečnost, že Chrám ani sto let o povstání dosud nestojí, že dosavadní monopol židovské víry na monoteismus je značně ohrožen křesťanským trinitarismem, a namísto výzev k ozbrojenému odporu, o které nebyla nouze v dobách, kdy Chrám stál, se stále více začaly objevovat napomenutí a prohlášení, vybízející ke klidu a k trpělivému snášení následků nezdařené vzpoury jakožto B-žího trestu, tak, jak činili jejich otcové v Babylóně před šesti sty lety.

Sanh 37b – 38a

Rav Jehuda ben Rabi Chija také řekl: „Exil odčičňuje polovinu hříchů lidstva. Dříve⁴ je psáno: „a budu tulákem a běhounem na zemi“⁵ ale později: „a sídlil v zemi Nod,⁶ na východ od ráje.“⁷

Rav Jehuda řekl: Exil činí odpouštění za tři věci, neboť je psáno: „Tak pravil Hospodin: ... Ten, kdo zůstane v tomto městě, zahyne mečem a hladem a morem, a ten, kdo vyjde a padne před Kaldejci, kteří vás obléhají, bude (jistě) živ a bude mít svůj život jako svou kořist.“⁸

Rabi Jochanan řekl: Exil promíjí vše, neboť je psáno: „Tak pravil Hospodin: Zapište tohoto muže bezdětného, muže, jemuž se nepovede šťastně za jeho dnů. Neboť se nepovede šťastně za jeho potomstva muži, který seděl na trůnu Davidově, a panoval ještě nad Jehudou.“⁹ Kdežto poté, co byl (král) vzat do zajetí, je psáno: „Synové pak Jechonji, vězně: Še'alti'el syn jeho.“¹⁰

¹⁰ [Byl nazýván] Asir,¹¹ neboť jeho matka jej počala ve vězení. Še'alti'el,¹² protože ho B-h

¹ Iz 30:18

² Strádáním Izraele v galutu si on sám dostatečně zaslouhuje vykoupení, bez ohledu na pokání

³ V JT je poslední věta podávána jako odpověď rabiho Eli'ezera rabimu Jehošu'ovi.

⁴ Ve vyprávění o Kainovi.

⁵ וַיִּהְיֶה גֵר וְצָדִיק Gn 4:14

⁶ נֹד = běhoun

⁷ Gn 4:16

⁸ Jr 21:8-9; Ten který zůstane ve svém domě bude podroben těmto třem zlům, ale ten, kdo odejde, zachrání se

⁹ Jr 22:30

¹⁰ 1Pp 3:17; Navzdory prokletí, že měl být bezdětný a neprospívat, poté, co odešel do exilu, bylo mu odpuštěno

¹¹ אַסִּיר, vězeň

¹² Podle agady jsou jednou a tou samou osobou

nezasadil¹ jako ostatní. Víme z tradice, že žena nemůže otěhotnět vestoje. [Avšak ona² otěhotněla vestoje.]³ Jiný výklad: Šealti'el, protože B-h obdržel⁴ [z nebeského dvora] odpuštění hříchů z Jeho přísahy.⁵ Zerubavel byl tak nazýván, neboť byl zasazen v Babylóně.⁶ Ale [jeho skutečné jméno bylo] Nechemja ben Hachalija.

Sanh 98a

Ulla řekl: Jeruzalém bude vykoupen pouze spravedlností,⁷ jak je psáno: „Sion soudem bude vykoupen, a ti kdo se v něm obrátí, spravedlností.“⁸

Bezesporu nejzajímavějším jevem, který se objevuje v eschatologii ranného rabínského judaismu, je postava druhého Mesiáše. Koncept dvou Mesiášů jsme již viděli u Esejců, zde se ovšem nejedná o diarchii, tak, jak by tomu bylo v případě postav krále a velekněze. *Mašiach ben David*, král z Davidova domu, zůstává na své pozici spravedlivého vládce sjednoceného Izraele – pozice davidovského domu je po zmizení Esejců i Saduceů neotřesitelná – do popředí se dostává Mesiáš bojující, stojící v čele vojska Izraele tváří v tvář nepříteli, Mesiáš bojující nerovný boj, Mesiáš umírající.⁹ Tento Mesiáš má povstat z rodu Josefova, z Efraimovské větve, jako Jehošu'a bin Nun, největší válečník biblického Izraele. Odkud se vzal *Mašiach ben Josef* (někdy též *ben Efrajim*) se dodnes přesně neví. Většina učenců upozorňuje, že první jednoznačné zmínky o této doktríně se vyskytují v tanaitských pasážích neurčitého data¹⁰ a v Targumech.¹¹ Klausner se domnívá, že se idea druhého Mesiáše objevuje až po katastrofě Bar Kochby jako výsledek snahy vlít do srdce národa novou naději po debaklu Bar Kochby – Bar Kochba byl podle této ideje skutečně Mesiášem – ovšem Mesiášem, synem Josefovým, Mesiášem umírajícím v boji. Efraimovský původ druhého Mesiáše také může odkazovat na znovusjednocení deseti ztracených kmenů, mezi které Efrajim patří a které jsou někdy jako Efrajim označovány jako celek, a jejich přivedení zpět do *Erec Jisra'el*. A opět, jako v případě Bar Kochby, je použitý verš „A vyjde hvězda z Ja'akova, povstane žezlo z Izraele.“ Hvězda z Ja'akova – to je *Mašiach ben Josef* – Mesiáš z kmene Efraim, který bude bojovat proti nepřátelům Izraele a zahyne v boji. Tehdy nastoupí Mesiáš vítězný, *Mašiach ben David*, „žezlo z Izraele“, jenž dokončí práci svého předchůdce a zaujme trůn Krále.

¹ שאלתיאל, tedy שאלתיאל

² Jeho matka

³ Kvůli nedostatku místa ve vězení, viz LvR 19

⁴ שאלתיאל 'B-h se tázal'

⁵ kterou učinil, když chtěl zničit Jechoniju bezdětností

⁶ זרע צבב"ל

⁷ בצדקה, skrze dobročinnost

⁸ Iz 1:27

⁹ Umírající Mesiáš se možná objevuje již ve svitcích od Mrtvého moře – slavná pasáž z 4Q285 (SM) – Válečný svitek (*Serech ha-Milchama*): „A usmrtí/bude usmrčen (והמיתו) kníže obce, ratolest Davidova.“

¹⁰ Suka 52a; viz níže

¹¹ Targ(Ps)J Ex 9:35; Dt 32:39; Ez 38:2, 3, 16, 18; 39:1, 11, 15, 16; Ž 18:49

Co je to za sílu a za nepřátele, kteří porazí samotného Pomazaného Hospodina? V talmudických dobách se jedná o dávného, biblického protivníka – tyto síly jsou v ranné apokalyptické eschatologii představovány bytostmi jménem Gog a Magog.

Jména Gog a Magog jsou v souvislosti s Mesiášem poprvé zmíněna v Ez 38:1. Poté, co dojde ke shromáždění vyhnanců v Zemi Izraele, povstane Gog se svými hordami (mezi nimi jsou zmíněni i Peršané, Kušijci–Afričané a Pútejci) proti Izraeli. Země Magog, Mešek a Tubal jsou situovány na daleký sever, odkud přijdou jejich obyvatelé do Izraele, kde budou válčit a plenit. Prorok popisuje, jak B–h sám proti nim povstane a zničí je.¹ Poté, co B–h ukáže celému světu svou svatost, bude Gog poražen, zabit, jeho země Magog bude sežehuta a obyvatelé Izraele budou po sedm let používat zbraně zanechané Gogovými válečníky na bitevním poli jako palivo. Magog ovšem není zmiňován pouze jako název země, kde vládne Gog. Jako samostatná osoba se objevuje poprvé již v Gn 10:2 jako syn Jafetův spolu se svými bratry Gomerem, Mešekem a Madajem, kteří taktéž figurují i v Ezechielově proroctví jako národy útočící pod Gogovým vedením na Izrael. Tolik Gog a Magog v Bibli.² V agadických textech jsou jména Goga a Magoga nadále rozvíjena. Je zde jeden rozdíl oproti Ezechielovi – Magog již není označován za „zemi krále Goga“, ale označuje přímo národ, někdy jména Gog a Magog označují jeden a tentýž národ, zatímco v apokryfních textech se jména Gog a Magog objevují v textu hebrejské Sibyly (3,319) a to pouze jako jména zemí, situovaných do oblasti dnešní Etiopie, které jsou podle proroctví doslova nasáklé krví.

Válka Goga a Magoga tvoří hlavní osu starověkého apokalyptického Mesianismu a téměř celý Žalm 2 je takto interpretován. Během této války dojde k poslednímu, desátému sestoupení Šechiny na Zemi, neboť B–h sám bude proti Gogovi a Magogovi bojovat.³ Tato představa se blíží představám Ezejců (viz výše). Otázkou je, zda se Gog ujme (byť jen přechodně) vlády nad Izraelem, a pokud ano, na jak dlouhou dobu, nebo bude odražen. Rabi Akiva se domnívá, že tato vláda bude trvat jeden rok.⁴ Tato vláda bude znamenat pro Izrael takové utrpení, že veškerá předchozí budou zapomenuta nebo se budou zdát ve srovnání s tímto pouhou nevýznamnou epizodou v židovských dějinách. V této souvislosti nelze nezmínit Šo'a, jejíž hrůzy skutečně zatlačily všechny předchozí do pozadí.

¹ Ez 38:22

² Postava Goga se často identifikuje s postavou Lýdského krále Giga, známého též jako Goga, krále Lýdie a Magogu, jeho země. Tento Gog ovšem nikdy nepatřil mezi „tradiční“ historické nepřátele Izraele, jako například Egypt, Asýrie nebo Babylónie. Podle proroctví tyto severské národy zaútočí pouze z chuti po kořisti a z touhy zničit zemi, ve které její obyvatelé žijí v míru a blahobytu. V Ezechielově proroctví, které vznikalo v babylónském zajetí, můžeme jasně vidět Ezechielovu obavu ze severu, neboť odtud přicházela do Izraele nepřátelská vojska, jak to ostatně můžeme vidět i u jiných proroků, ovšem Ezechiel jako jediný situoval útok Goga a Magoga do doby, která bude následovat po shromáždění rozptýlených Izraele a znovu vybudování Jeruzaléma.

³ ARN 1,34,102

⁴ M Edu 2,10: Je pět věcí, které trvají jeden rok: rozsudek nad pokolením povodně; rozsudek nad Iovem; rozsudek nad Egyptany; vláda Goga a Magoga; rozsudek nad bezbožnými v Gehinom, jak je řečeno: I stane se, že od novoluní do novoluní.⁴ Rabi Jochanan říká: Tak dlouho jako od Pesachu do Šavu'ot, neboť je řečeno (tamtéž) od Šabatu do Šabatu Z těchto slov Rabiho Akivy můžeme vyčíst další možné důvody pro jeho pozdější rozhodnutí podpořit Šim'ona bar Kochbu v jeho boji proti Římu. Vláda Říma byla vládou Goga a Magoga, proto se Rabi Akiva domníval, že Gog bude nad Izraelem vládnout, zatímco v Ezechielově proroctví se sice mluví o utrpení národa a země, ale nikoli o vládě Goga nad Izraelem.

Otázkou je také zařazení války Goga a Magoga do časové osy mesiášského věku. Eliezer ben Hyrkanos a jiní ji spojuje s „porodními bolestmi“ mesiášského věku a velkým dnem soudu,¹ tzn. že nastane těsně před nebo při příchodu Mesiáše – to je ovšem v rozporu z Ezechielovým proroctvím, které válku situuje do období, kdy v Zemi Izraele budou žít shromáždění vyhnanci v míru a pokoji, což by odpovídalo spíše pomesiášskému období. Podle midraše Sifrej² bude naopak válka Goga a Magoga tou poslední válkou, po které již nebude otroctví a bezpráví, a bude předcházet příchodu Mesiáše. V izraelských Targumech hraje Mesiáš aktivní roli při porážce Goga a Magoga – Gog a Magog přitáhnou se svými armádami k Jeruzalému, kde padnou do rukou Mesiáše, avšak, narozdíl od Ezechielova proroctví dojde ke shromáždění vyhnanců až po této válce. Kompromis, později vesměs všeobecně přijímaný, přináší TargJer k Ex 40:11, který uvádí, že Izrael porazí Goga a jeho armády za pomoci Mesiáše, syna Josefova, který v tomto boji padne.

Je Mašiach ben Josef skutečně odsouzen k smrti? Podle Talmudu nikoli – v jediné pasáži, kde se Mašiach ben Josef vyskytuje v Gemaře, se počítá s jeho smrtí jako s nezvratitelným faktem, na druhé straně se ihned vzápětí dodává, že padlý Mesiáš bude vzkříšen:

Suka 52a

Naši učitelé učili: Svatý, budiž veleben, řekne Mesiášovi, synu Davidovu (necht' se zjeví rychle a za našich dnů): „Požádej mě o co chceš a já ti to dám“, jak je řečeno: „Budu vyprávět B-žijí nařízení. Hospodin řekl ke mně: Ty jsi můj syn, dnes Jsem tě zplodil. Žádej ode mne a Já ti dám národy, tvé dědictví, do vlastnictví tvého končiny země.“³ Ale když uvidí, že Mesiáš syn Josefov, je zavražděn, řekne Mu: „Pane všehomíra, žádám Tě pouze o dar života“. „Pokud jde o život“, odpoví mu, „Tvůj otec David již toto o tobě prorokoval“, jak je řečeno: „Život žádal od Tebe, a dal Jsi mu dlouhé dny na věky věků.“⁴

Jaká je příčina smutku?⁵ Rabi Dosa má jiný názor než ostatní učenci. Jeden názor je ten, že příčinou je zabití Mesiáše syna Josefova a jiní říkají, že příčinou je zničení zlého smýšlení.

To by souhlasilo s tím, kdo má názor, že příčinou je zabití Mesiáše syna Josefova, protože to je ve spojení s biblickým veršem: „A vylíj na dům Davidův a na obyvatele Jeruzaléma Duchu milosti a kajících proseb. A pohlédnou na mně, jehož bodli, a budou truchlit nad ním jako nářkem nad jednorozeným; hořce nad ním (budou plakat), jako hořce (pláčou) nad prvorozeným.“⁶

¹ Rabi Šim'on ben Paci řekl jménem rabiho Jehošu'y ben Leviho: Ten, kdo dodržuje (zvyk) tří jídel na Šabat, je uchráněn od trojího zla: „porodní bolesti“ Mesiáše (jemuž budou předcházet léta soužení), odvety Gehinomu (očistce), a války Goga a Magoga.

² Nu 76, Dt 43

³ Ž 2:7-8

⁴ Ž 21:5

⁵ Zmíněného ve verši Za 12:12

⁶ Za 12:10

Vzkříšení Mesiáše syna Josefova jeho následníkem z Davidova rodu se stane jedním ze základních pilířů pozdější středověké eschatologie, jak uvidíme v další kapitole.

Existovaly také ojedinělé názory, které hlásaly, že Mesiáš již přišel a Izrael jeho příchod propás,¹ nebo se jedná o skutečnou historickou postavu, krále, který splňoval mesiášské předpoklady. Tou osobou byl pro některé učence král Chizkija, vládnoucí v 8. stol př.o.l., jehož zbožnosti a ochotě naslouchat radám proroka Ješaji je připisováno zázračné zničení Sancheribovy armády během obléhání Jeruzaléma.

Sanh 94a

Rabi Hilel² řekl: Izraeli již nebude Mesiáše³ protože ho už měli ve dnech Chizkiji. Rabi Josef řekl: Ať mu B–h odpustí [že tak mluví]. Kdy Chizkija vzkvétal? Během Prvního Chrámu. Ale Zecharja, jenž prorokoval ve dnech Druhého (Chrámu), hlásal: „Zaraduj se, dcero Sionská, slávu provolej, dcero Jeruzalémská! Hle, tvůj král přichází k tobě, spravedlivý a zachráněný, je tichý, jede na oslu, na oslátku, osličím mláděti“.⁴

“K rozmnožování⁵ pak toho knížectví a pokoje bez konce“.⁶ Rabi Tanchuma řekl: Bar Kapara vysvětloval v Sepforis: Proč je každé mem uvnitř slova otevřené, zatímco toto je zavřené?⁷ Svatý budiž veleben si přál dosadit Chizkiju za Mesiáše a Sancheriba za Goga a Magoga načez Symbol Spravedlnosti⁸ řekl před Svatým, budiž veleben: „Pane Všehomíra! Ty jsi neučinil Mesiášem Davida, jenž pronesl tolik chvalozpěvů a žalmů před Tebou, a učiníš jím Chizkiju, jenž neřekl jediný chvalozpěv navzdory všem zázrakům, které jsi pro něj učinil? Proto je mem zavřené.⁹ Ihned se ozvala Země: „Pane Všehomíra! Nech mě zapět píseň před Tebou namísto tohoto spravedlivého muže¹⁰ a učiň ho Mesiášem.“ Tak se změnila v píseň před Ním, jak je psáno „Od končin země písň jsme slyšeli (ku) slávě spravedlivého“.¹¹ Poté kníže Všehomíra¹² Mu řekl: „Pane Všehomíra! (Země) naplnila tvou touhu (po chvalozpěvu) za tohoto spravedlivého muže.¹³ Ale nebeský hlas vykřikl: „To je mé tajemství, to je mé tajemství!“¹⁴ K čemuž se připojuje prorok: „Běda mi,¹⁵ jak dlouho (musíme čekat)?

¹ Což je teze nebezpečně se blížící křesťanství

² Bratr rabiho Jehudy II.

³ Všemohoucí sám vykoupí Izrael a bude nad nimi vládnout (Raši). Rabi Hilel údajně mohl být ovlivněn Origenovým „zjištěním“, že prý SZ v mesiášských pasážích odkazuje na Ješuu z Nazareta.

⁴ Za 9:9

⁵ לברכה

⁶ Iz 9:6

⁷ ב a ס

⁸ Symboly spravedlnosti a Milosrdenství jsou často zvěčněny a uváděny jako přimlouvající se u Všemohoucího

⁹ Ukazuje, že B–ží původní záměr je uzavřen, tj. odvolán. Jiný výklad: B–h si přál uzavřít starosti Izraele tím, že učini Chizkiju Mesiášem; nebo že Chizkijova ústa byla uzavřena, takže nemohla zpívat žalmy Všemohoucímu

¹⁰ Chizkiji

¹¹ Iz 24:16

¹² שר עולם To je zvláštní anděl, jenž je poslán nad svět, odděleně od strážných andělů různých národů. Je ztotožňován s Metatronem. Tos Jev 16b toto ztotožnění odmítá

¹³ Tak to překládá Maharš“a. Tato pasáž může také znamenat: „Napln touhu spravedlivého“, tj. ustav ho Mesiášem.

¹⁴ Iz 24:16 רוי לי – tajemství. Čas příchodu mesiáše je B–ží tajemství.

¹⁵ Tamtéž

Nebeský hlas opět zvolal: „Zrádci zrazují, pokrytectví zrádci páchají“¹ jež Rava – a jiní říkají rabi Jicchak – vykládá: dokud nepřijdou ničitelé a ničitelé ničitelů.

Představa Chizkiji jako Mesiáše tak byla vyvrácena téměř v samotném zárodku. Přesto se udržela poměrně dlouho v podvědomí – možná za tím můžeme spatřovat snahu rabínů odvést mysl lidu pryč od lidových Mesiášů (pokud Mesiáš již přišel, není důvod ho očekávat a už vůbec není důvod za něj někoho prohlašovat) – zároveň, jak již bylo řečeno výše, tato teze mohla být snadno zneužita a interpretována křesťany v jejich duchu, což pravděpodobně rozhodlo o tom, že teze o Mesiáši Chizkijovi nebyla přijata a dochovala se nám pouze díky tomu, že na jejím základě rabíni dokazovali, že čas Mesiáše teprve nastane. Zcela ojedinělá je pasáž ze Sanh 98a – je to jedna z mála pasáží, kde Mesiáš mluví sám o svém příchodu:

Rabi Jehošu'a ben Levi potkal Elijahua stojícího u hrobky rabího Šim'ona bar Jochaje. Zeptal se ho: „Mám podíl na budoucím světě?“ Odpověděl mu: „Pokud si to Pán přeje.“² Rabi Jehošu'a ben Levi řekl: „Viděl jsem dva, ale slyšel jsem hlas třetího.“³ Zeptal se ho: „Kdy přijde Mesiáš?“ „Běž a zeptej se ho,“ zněla jeho⁴ odpověď. „Kde sídlí?“ „U vchodu.“⁵ „A podle jakého znamení ho poznám?“ „Sedí mezi chudými malomocnými: všem z nich odváže⁶ všechny najednou a znovu je obváže společně,⁷ a zatímco je bude převazovat každého zvlášť [než uzdraví dalšího], pomyslí si: „možná jsem hledán [nastává čas pro mé objevení se jako Mesiáš], nemohu prodlévat [kvůli tomu, abych obvázal tolik ran].“ Tak šel k němu a pozdravil ho slovy: „Mír s tebou, Pane a učiteli.“ „Mír s tebou, synu Levi,“ odpověděl. „Kdy přijdeš, pane?“ Zeptal se. „Toho dne,“⁸ byla jeho odpověď. Když se vrátil k Elijahuovi, ten se ho zeptal: „Co ti řekl?“ „Mír s tebou, synu Leviův,“ odpověděl mu. Poté Elijahu podotkl: „Tím ti zajistil, tobě i tvému otci, podíl na budoucím světě.“ „Neřekl mi pravdu,“ odvětil, „řekl, že přijde dnes,⁹ ale nepřišel.“ [Elijahu] mu odpověděl: „To je to, co ti řekl, dnes, toho dne, když budeš naslouchat jeho hlasu.“¹⁰

Tato pasáž se stane v budoucnu velmi populární mezi Židy zavřenými do oddělených čtvrtí, se všemi problémy, které takový život v často přelidněné části města provázely. Mesiáš jako dobrodinec, činící své poslání v tichu a ústraní, bez světské slávy, v pokoře před B–hem a svým údělem – trpělivě čeká, až bude povolán ke svému vrcholnému dílu – představa vzdálená celé světelné roky od obrazu válečníků typu Bar Kochby nebo Jana z Giskaly.

¹ Iz 24:16

² Odkázal na Šechinu, která byla s nimi (Raši). Maharš“a vyvozuje: Když toho bude tvé umění (schopnosti) hodno

³ Viděl pouze sebe a Elijahua, ale slyšel hlas třetího – Šechiny

⁴ Elijahu

⁵ Cur. edd. čte '...do města:' Hagr“A toto maže a nahrazuje je „Říma“

⁶ Obvazy z jejich ran

⁷ Poté, co jejich rány uzdraví

⁸ היום

⁹ היום

¹⁰ „Uslyšíte–li dnes jeho hlas“ Ž 95:7 – tím svůj příchod podmínil a podmínka nebyla splněna.

Rabíni již v té době rozlišovali mezi dvěma obdobími – tzv. „dny Mesiáše“ a „Svět, jenž přijde“. Dny Mesiáše (*Jamot ha-Mašich*) označují dobu, po kterou bude na zemi působit Mesiáš – není jasné, zda se tato doba počítá od zjevení Mesiáše syna Josefova nebo od nastolení syna Davidova (tedy až po skončení konfliktu mezi Izraelem a Gogem a Magogem), každopádně končí Mesiášovým skolem, přesněji odchodem z tohoto do onoho světa. Jakožto smrtelný člověk má i Mesiáš zemřít a po jeho smrti se svět promění a nastane dlouho očekávaný „Svět, jenž přijde“ – *Olam ha-ba'a*. Během vlády Mesiáše dojde k ustavení vlády Izraele, vybudování Chrámu, shromáždění vyhnanců v Izraeli a zmrtvýchvstání. Jak dlouhá bude tato éra, na to se názory různí. Podle rabiho Eli'ezera to bude čtyřicet let, podle El'azara ben Azarji sedmdesát, Rabi se domnívá, že tři sta šedesát pět a rabi Dosa říká čtyři sta let; Abimi ben Abahu raději rovnou udává počet sedm tisíc let, rav Jehuda se domnívá, že jejich trvání bude rovno době, která jim předcházela od stvoření světa a rabi Nachman bar Jicchak upřesňuje, že se nebude jednat o dobu od stvoření, nýbrž od potopy – tedy doby Noacha, kdy se B-h zavázal přísahou.¹

Jiná situace je již ohledně Budoucího světa, neboť to je stav, ve kterém nebude platit nic z toho, co známe nyní. *Olam ha-ba'a* znamená návrat k původnímu stavu světa, ještě před narušením vztahu mezi člověkem a B-hem prostřednictvím hříchu a před pádem člověka. Tento svět bude natolik jiný, že rabíni se o něm příliš neodvažovali diskutovat.

Rabi Chija bar Aba řekl jménem rabiho Jochanana: Všichni proroci prorokovali [všechny dobré věci] pouze ohledně doby Mesiáše, ale ohledně světa, jenž přijde: „oko nespátrilo B-že, mimo tebe, [že by nějaký jiný bůh] učinil něco pro toho, kdo na něj čeká“.² Nesouhlasí se Šmu'elem, jenž řekl: Tento svět se liší od dnů Mesiáše jen ohledně podřízení [cizím] silám.³

Kodifikací obou Talmudů definitivně končí éra starověkého židovstva stejně jako celé antiky. Talmud bude provázet Židy následujících patnáct století a stejně tak i výroky, které se týkají Mesiáše. Ačkoli se rabíni evidentně snažili a vynaložili mnoho času na to, aby zabránili vzniku apokalyptických tendencí mezi lidovými vrstvami, uvidíme v následující kapitole, že tato snaha nejenže nedošla naplnění již v následujících staletích, ale jejich výroky posloužily jako nové vodítko, nový rámec, od kterého se mohla fantazie lidových kazatelů odrazit dále, k netušeným výšinám.

¹ Sanh 99a

² Iz 64:3

³ Sanh 99a

2. Apokalyptická eschatologie

2.1 Poměry v potalmudickém období

Na konci 5. století je křesťanství pevně ustaveno jako státní náboženství Východořímské říše a většiny nástupnických států již rozpadlé západní části impéria. Pod křesťanskou nadvládu se tak dostává i *Erec Jisra'el* a většina Židů v té době raději volí exil, nejčastěji do Babylónie. Pohanský Řím – Edom – se tak stává hlavní baštou křesťanství, skutečným Ezauem, zavrženým hříšným bratrem Izraele, usilujícím o jeho zánik. Gog a Magog jsou postupně odsouváni do pozadí, a křesťanství – Edom – se stává hlavním protivníkem, a jeho zničení podmínkou pro nastolení mesiášského věku. Židé nedělali příliš velké rozdíly mezi Římany a Řeky, ani co se křesťanství týče. Dogmatický svár, který vyvrcholí o několik set let později definitivním rozkolem mezi východní a západní církví, Židé nechápali a nezajímali se o něj. Východořímská – Byzantská říše pro ně byla stejným zlem jako Řím samotný, pro ně nebyl rozdíl mezi Římem a Cařihradem. Byli to Byzantinci, kteří zlikvidovali na žádost křesťanských Etiopanů židovské království v Chajbaru, kteří na Chrámové hoře udělali smetiště a z Židů učinili bezprávnou menšinu v jejich vlastní zemi. Byl to Justinián I., který šířil křesťanství tak nevybíravě, že chybělo málo, aby se Židé opět postavili na odpor, což by pravděpodobně znamenalo jejich konec. Povstání proti křesťanským Byzantincům se nakonec chopili Samařané, které Justinián nechal vyhladit takovým způsobem, že přestali jako národ existovat. Vpád arabské muslimské armády byl proto považován za akt nadcházejícího vysvobození zpod křesťanského jha.

Islám a jeho šířitel, Arabové, jsou v židovské apokalyptické literatuře vykresleni velmi roporupně. Je všeobecně známo, že Židé a křesťané mohli v islámském světě požívat nesrovnatelně větší svobody, než Židé a muslimové ve světě křesťanském. Tento stav, jenž je mnohdy idealizován jako ukázka pokojné symbiózy tří náboženství, však trval jenom v určitých regionech, kde byl poměr Židů, křesťanů a muslimů relativně vyrovnaný, a jen po určitou dobu, než muslimové dosáhli naprosté většiny. Židé a křesťané, jakožto vlastníci Písma (*ahl al-kitáb*) měli jiné postavení, než pohané. Nebyli přímo nuceni přijmout Islám, mohli si uchovat svou víru (alespoň do té chvíle, než se nějakému vládcovi zachtělo přinutit je ke konverzi násilím), ale měli status lidí druhého řádu – *dhimmi* – museli platit zvláštní daň z hlavy, nesměli přibírat konvertity, odpadlictví od Islámu se trestalo (a trestá) smrtí, oni sami byli takřka nepřetržitě k přjetí Islámu nuceni, a bylo to koneckonců právě vyvraždění několika židovských kmenů v Jathribu (Madině) a zabavení jejich majetku, které umožnilo Muhamadovi upevnit Islám a získat prostředky na jeho obranu a přežití. Rozchod Muhamada, jenž se prohlašoval za proroka, se Židy, kteří jeho „prorocství“ nepřijali, poznamenal vztahy

mezi oběma komunitami již v samotném počátku. Navíc to byli právě muslimové, kteří po dobytí Jeruzaléma jednoznačně dali najevo svou nadvládu tím, že na nejposvátnějším místě Izraele, Chrámové hoře v Jeruzalémě, vztyčili mešity Skalní Dóm a Al-Aqsá. Jejich postavení v židovských apokalyptických spisech je proto dovoznáčné – na jedné straně jsou bráni jako osvoboditelé od tvrdé křesťanské nadvlády, na druhé straně jsou chápáni jako další překážka na cestě k vykoupení.

2.2 Příklad Mesiáše jako souboj dobra a zla

Zatímco pro rabínskou exegezi, jak jsme mohli vidět, je typická zdrženlivost, pokud se má vyjádřit k postavě protivníka, s nímž má Mesiáš svést poslední boj, a když už tak učiní, je tento protivník skryt pod spíše nicneříkajícím jménem Goga a Magoga, pro apokalyptickou eschatologii je tato postava nezbytná a leckde se jí dostává mnohem konkrétnějšího popisu, než samotnému Mesiáši. Apokalyptická eschatologie, založená na resorativně-utopistické tendenci, potřebuje zlo nikoli jako abstraktní a do značné míry zrelativizovaný pojem, ale jako jasně vykreslenou samostatnou entitu, jejíž zdánlivě nepřekonatelná síla a světská moc slouží pouze k tomu, aby se právě na její pomíjivosti ukázala v celé síle dokonalá duchovní moc Mesiáše.

Apokalyptická eschatologie ovšem v žádném případě nejde proti rabínskému pojetí. Na určité věci sicce apokalyptici ve středověkuvytvářejí svůj vlastní názor, ale nikdy nepřekračují mantinely, které byl jejich představám vytýčeny v Talmudech a halachických Midraších. Můžeme to vidět především na následujících bodech:

1. Teze o bojujícím a umírajícím Mesiáši z rodu Josefova a jeho následném vzkříšení je přijata beze zbytku a není k ní nic dalšího přidáváno.
2. Prorok Elijahu zůstává ohlašovatelem příchodu Mesiáše syna Davidova, i když v některých midraších jeho postava ustupuje do pozadí.
3. Současně s příchodem Mesiáše syna Davidova dochází k porážce nepřátelských sil, znovuvvedení celého Izraele do *Erec Jisra'el* a znovuvystavení Chrámu.
4. Zmrtvýchvstání je odsouváno do pozadí a popis Budoucího světa v souladu s výrokem rabínů zcela chybí nebo je pouze naznačen.

Mesiáš z rodu Davidova je málokdy nazýván jménem. Většinou je nazván prostou biblickou frází „Pomazaný Hospodinův“ nebo „Syn Davidův“. Pokud je mu dáno jméno, pak jen výjimečně. Jedno z nich je Menachem ben Ami'el, někdy též Menachem ben Chizkija. Jméno Menachem je v tomto případě jistě není zvolené kvůli biblickému nositeli téhož jména.

Menachem, severoizraelský král¹ kvůli svému chování stěží mohl sloužit jako nějaký předobraz Mesiáše. Použití jména Menachem autorem některého z midrašů zde vychází z verše Iz 51:12: „Já, já jsem váš Utěšitel.“² *Mašiach ben David* paradoxně nezaujímá hlavní místo ve většině apokalyptických midrašů. Důvod je prostý – jeho příchod, nad nímž rabíni v talmudickém období strávili bezpočet diskuzí, a především jeho konečné vítězství je již nezpochybnitelným a jasným faktem, o němž není potřeba lid jakkoli přesvědčovat. Důvod, proč vznikly apokalyptické midraše, je tentýž, který vedl ke vzniku mýtu o umírajícím Mesiáši, jak jsme viděli v první kapitole – připravit lidstvo na to, že utrpení, kterým je právě stíženo, je součástí B-žího plánu, jenž vede ke konečnému vykoupení. A má li být národ přesvědčen, je třeba toto utrpení vykreslit v těch nejhorších barvách, utrpení, které bude příchodu nového Davida předcházet, bude tak strašné, že i Hospodinův Pomazaný padne – to je třeba popsat, to je třeba přiblížit prostému člověku. Proto vítězství Mesiáše syna Davidova ustupuje do pozadí a hlavní místo zaujímá příběh bojujícího a umírajícího mučedníka, Mesiáše syna Josefova.

Mašiach ben Josef se jmenuje Nechemja ben Chuši'el. Toto jméno přijímají téměř všichni autoři apokalyptických midrašů. Jméno Nechemja (Hospodin utěšil) se samozřejmě vyskytuje nejčastěji v souvislosti s Nechemjou ben Hachaljou, perským místodržícím, který čelil společně s navrátilci z Babylóna nebezpečí a protivenství ze strany ostatních národů kvůli své snaze vybudovat Chrám a opevnit Jeruzalém. Místodržící Nechemja se tak zdá být inspirací pro Mesiáše syna Josefova, jenž přichází, aby svedl první bitvu v Jeruzalémě, stejně jako jeho biblický vzor.³

Neméně zajímavou postavou je matka Mesiáše. Pravděpodobně byla vytvořena jako reakce na mariánský kult. Její jméno zní Chefci-Bah a na rozdíl od své křesťanské sokyně není pannou ani neprovdanou mladou dívkou (*betula*), nýbrž ženou proroka Natana.⁴ Proto se nabízí otázka, proč má její syn Menachem přízvisko „syn Ami'elův“ – Ami'el⁵ se poprvé vyskytuje jako Danovec v Nu 13:12, dále pak již v podobě „Machir, syn Ami'elův“ v 2S 9:4 jako člověk, jenž ukrývá Mefibošeta, Jehonatanova syna a posledního člena Šaulova domu, a nakonec v podobě „Bat-Šu'a, dcera Ami'elova“⁶, což není nikdo jiný, než Bat-Ševa', žena Davidova a matka krále Šeloma. Chefci-Bah jinak s ústřední postavou mariánského kultu nemá kromě toho, že obě zplodí Mesiáše, nic společného. Její syn se nenarodí z „ducha

¹ 2K 15:14–23

² אֲנִי מְנַחֵם. Podobně Iz 40:1 נְחֵם נַחֲמוּ עַמִּי. Stejně tak slovo Menachem nacházíme ve zvolání „Není nikdo, kdo by ji potěšil“ (Pl 1:2–21; Kaz 4:1). Ke genezi jména Mesiáše viz též Sanh 99a.

³ Biblická kniha Nechemja byla také jednou z nejoblíbenějších knih nábožensky založených sionistů v počátcích zakládání nového *jišuvu*.

⁴ Natan je někdy označován jako „Natan, syn Davidův, prorok“ (נְתַן בֶן דָּוִד הַנָּבִי). Nejedná se samozřejmě o přímého Davidova syna, ale o zdůraznění příslušnosti k jeho rodu.

⁵ „Se mnou je B-h“

⁶ 1Pp 3:5

svatého“, nebude si přisuzovat titul „syn B-ží“, neposkvřené početí se nekoná – postavy židovského mesianismu jsou lidské, mají sice požehnání od B-ha a jeho pověření, ale nanejvýš se přibližují postavám typu Elijahu, Mošeho nebo Šmu'ela. Prohlásit Mesiáše za boha a jeho matku za bohorodici – to bylo i na apokalyptiky, ať již byli ovlivněni okolními náboženstvími jakkoli, přece jenom příliš. Důvod, proč se matka Hospodinova Pomazaného jmenuje Chefci-Bah je podobný, jako v případě jména Menachem jakožto jména Mesiáše syna Davidova. Poprvé se Chefci-Bah jako jméno vyskytuje v 2K 21:1, kde toto jméno nosí matka judského krále Menašeho. Avšak vzhledem k Menašeho pověsti Chefci-Bah svůj úkol dobré matky neplnila příliš svědomitě. Důvod, proč její jméno měla v představách apokalyptiků nést matka Mesiáše, nacházíme jinde:

“Už nebudou říkat o tobě „opuštěná“ a o tvé zemi už nebude řečeno „zpuštěná“, neboť tebe nazve „Mé zalíbení v ní“¹ a tvou zemi: „vdaná“.²

Pro raně středověké exegety již nebyl problém ztotožnit mesianistické zaslíbení v proroctví s matkou davidovského krále, podobně jako v případě jmen Menachem a Ami'el. Postava matky Mesiáše sama o sobě tedy původní není, nacházíme ji ovšem pouze v *Sefer Zerubavel*, kde zaujímá zvláštní roli – je jí přisouzeno stát se opatrovnící „berly spásy“ – předmětu, který má být tradován a předáván od Adama přes Avrahama, Mošeho, Aharona a další, až po poslední bitvu a s jehož pomocí zabrání úplnému pádu Jeruzaléma po smrti Mesiáše syna Josefova – a to je téma, jež nenacházíme nikde jinde ve starší židovské ani v nežidovské literatuře. S tím, jak se konkretizovala představa a podoba Mesiáše (resp. obou Mesiášů), nabývala na konkrétnosti i podoba jeho protivníka. Nejasné a neurčité postavy Gog a Magog jako králové zemí někde daleko na severu ustupují do pozadí a ne jejich místo nastupuje král Edomu – Říma, Armilus, „syn kamene“ a „syn Belija'alův“.

Armilus, vyskytující se též pod jmény Harmalet či Tarmila³ se podle Pataie prvně objevuje právě v 7. století, Dan udává jako nejstarší možnou dobu pro vznik armilovské legendy 5. století. Jeho jméno odvozeno buď od Romula, nebo z Heremolaos (ničitel národů), někteří se domnívají, že pochází z latinského *armillatus in publicum processit* („objevoval se na veřejnosti ověněný náramky“) – což je Suetoniův popis Caliguly; existuje i názor, že jméno je odvozeno z perského Ahrimana (Agriman, viz výše). Srovnáme-li postavy Mesiáše a Armila, první, co nás zarazí, je nepoměr informací o genealogii a zrodu obou postav ve prospěch Armila. J. Dan tento jev vysvětluje jednoduše tím, že židovský apokalyptický mesianismus ve své ryzí podobě vzniká až několik staletí po zformování křesťanského christologického dogmatu – autor židovských spisů měl ohledně Mesiáše jen údaje, které mu

¹ תפצי בת

² Iz 62:4

³ Targ(Ps)J Iz 11:4; Targ(Ps)J Dt 34:3

zanechali rabíni v Talmudu, zato o lžimesiášovi, „antikristu“, jímž není v jeho očích nikdo jiný než Ješua z Nazareta, měl bohaté informace, když už ne z židovských, tak z křesťanských pramenů určitě. Už jen ve zmínce o Armilově narození nacházíme jasnou narážku na dogma o narození z panny – Armilus se nezrodil z panny, ale ze sochy mladé dívky (jež vypadá jako panna – narážka na mariánský kult, v 5. stol. již poměrně značně rozšířený a populární), s níž obcuje Belija'al.¹ Byl-li světským předobrazem Armila císař a vládce nenáviděného, v 5. století již zcela křesťanského Říma, jeho duchovní inspirací je bezesporu ten, jehož pohané, sektáři a odpadlíci označují za Mesiáše – i když, jak uvidíme v jiných dílech, ani tento názor není všeobecně a bezvýhradně přijímáný.

Postavy výše zmíněné se poprvé objevují společně v nejzásadnějším díle středověkého židovského apokalypticismu – *Sefer Zerubavel*, knize Zerubavelově. *Sefer Zerubavel* je krátký spis, napsaný hebrejsky ve stylu biblických proroctví s několika málo arameismy, pravděpodobně pod vlivem Targumů a Talmudu, připisovaný jako autorovi Zerubavelovi, jedné z nejpůvodnějších postav lidového židovského mesianismu. Strukturou se jedná o typický agadický midraš. Hlavní pozornost se soustředí především na výklad proroctví Ješajahua, a Jechezkela. Pokud porovnáme pasáže ze *Sefer Zerubavel* s výše zmíněnými pasážemi z Talmudu, zjistíme snadno, že *Sefer Zerubavel* z těchto pasáží vychází – exegetuje stejné biblické verše, používá a dále rozvíjí tytéž alegorie (Mesiáš skrytý v branách města – nepřítele). Poprvé, a zdaleka ne naposled, se zde objevují jména dalších králů kteří budou Armilovi předcházet. Kromě devíti králů, z nichž poslední, Širon, někdy též Šidoj nebo Šido z Persie, zabije Mesiáše z rodu Josefova, se zde objevují i králové Nof Jemenský a Atres z Antiochie – jednoho z center křesťanství, což naznačuje silně protikřesťanský náboj díla. Datace vzniku se u jednotlivých badatelů liší – od 6. až do 9. století. Osobně se přikláním k přelomu 6. až 7. století, tedy době mezi uzavřením Babylónského Talmudu a rozkvětu tamních talmudických akademií až do arabské invaze.² Na rozdíl od biblických proroků se autor *Knihy Zerubavelovy* nepouští do složitých alegorií, jeho jazyk je přímý a jasný, tak, aby byl srozumitelný a jasný pro prostý lid, jemuž byl určen. Dílo se stalo nesmírně populárním a zasáhlo široké vrstvy obyvatelstva. Prof. Stemberger o něm píše, že jeho obrovský ohlas způsobil, že bylo zhotoveno takové množství opisů, že je dnes v podstatě nemožné rekonstruovat jeho původní podobu.

¹ Existuje i názor, že tak jako Armilus symbolizuje Romula, tak i Belija'al není zvolen náhodou, ale jako hebrejský ekvivalent pohanského boha Marta, otce Romula a Rema.

² V *Sefer Zerubavel* není o Islámu, Muhamadovi či obsazení Jeruzaléma Araby ani zmínka, na rozdíl od dalších, pozdějších knih. Arabská invaze začátkem 7. stol. ale mohla být motivací pro sepsání některých fragmentů – dodatků, vložených do *Sefer Zerubavel* později (viz níže), neboť mnozí Židé žijící tou dobou na asijských územích pod byzantskou nadvládou spatřovali v příchodu „vzdálených bratrů“ – Arabů, rovněž podle tradice potomků Avrahamových – příchod vykupitele a porážku nenáviděného křesťanského Edomu, jak též uvidíme níže. Stejně tak ale mohl být motivací pro zjitřené eschatologické nálady perský útok na Byzanc v letech 612 – 618, během kterého Peršané na tři roky ovládli Jeruzalém a Židům za pomoc v boji dali privilegia srovnatelná s jejich dávnými předchůdci Kýrem (Korešem, per. Kuruš) a Dáreiem (Darajavešem, per. Dárjavahuš). Léta 615 – 618 také byl zatím posledním obdobím, kdy se na Chrámové hoře v Jeruzalémě konala obětní B-hoslužba. Po následném zpětném útoku Byzantinců byli Židé z Jeruzaléma opět vyhnáni a dvacet let poté jejich nadvládu vystřídal nadvláda arabská.

2.2.1 Sefer Zerubavel¹

verze Ocar Midrašim (Eisenstein, str. 159) (Jellinek, Bejt ha-midraš, 2)

Slovo, které se stalo Zerubavelovi, místodržiteli Judskému, [dvacátého čtvrtého (*dne*), měsíce sedmého, ve svátek (po svátku)]. Toto vidění [jež mi zjevil Hospodin], když jsem se modlíval před Hospodinem, a to vidění bylo jako sen, který jsem viděl nad řekou Kevar,² a řekl jsem: Požehnaný jsi ty, Hospodine, jenž oživuješ mrtvé.

Tázel jsem se sám sebe³ řka: „Jaká bude podoba Chrámu?“⁴ A odpověděl mi z dveří nebeských a řekl mi: „Zdaliž ty nejsi Zerubavel, místodržitel Jehudy?“ A řekl (*jsem*): „Já jsem tvůj služebník.“ A vyšel ke mně hlas a mluvil se mnou, jako mluví muž ke svému druhu, Jeho hlas jsem slyšel a Jeho vzezření jsem neviděl. Vstal jsem, a modlil jsem se jako na začátku, a skončil jsem svou modlitbu, a vrátil se do svého domu. A jedenáctého dne měsíce Adaru se mnou hovořil a řekl mi: „Přístup ke Mně, zeptej se Mě.“ A řekl (*jsem*): „Na co bych se měl ptát, mé dny jsou krátké, [blízko je] můj konec, a mé dny se naplnily.“ A řekl mi: „Já tě oživím“ (a řekl mi: „Buď živ!“). A uchopil mě duch mezi nebem a zemí, a přenesl mě do Ninive, města velkého, a to je město krve,⁵ a velmi jsem trpěl, a zvedl jsem se z té bolesti, abych se modlil, a padl jsem na tvář před B-hem Izraele, a vyznal jsem se ze svých hříchů a řekl: „Zhřešil jsem, Hospodine, protivil se, provinil se, neboť můj podíl je (*stejný*) jako mého otce (*neboť bolest mě přijala jako svého syna*). Ty jsi B-h Izraele, jenž učinil vše dechem Svých úst a Tvými rty a Tvým výrokem mrtví ožijí.“ A řekl mi Hospodin: „Jdi do prázdného domu⁶ (JV: domu radostí⁷) na tržišti.“ A šel jsem, jak mi přikázal. A řekl mi: „Otoč se a jdi dál.“ A otočil jsem se a (On) se mě dotknul, a spatřil jsem muže špinavého⁸ a zraněného, a řekl mi ten muž špinavý a zraněný: „Zerubavele! Co tu máš?“ Odpověděl jsem a řekl: „Duch Hospodinův mě odnesl,⁹ jež neznám, a dovedl mě na toto místo.“ A řekl mi: „Neboj se, protože kvůli tomu, co ti bude ukázáno, jsi sem byl přiveden.“ A když jsem uslyšel jeho slova, uklidnil jsem se, a zeptal jsem se ho: „Jak se jmenuje toto místo?“ A řekl mi: „To je Velký Řím, v němž jsem vězněn ve vězení, dokud nepřijde můj konec“ (JV: Já jsem

¹ Základní text je převzat z Jellinka, text v hranatých závorkách nacházíme většinou ve Wertheimerově verzi, zde je vložen do textu, často nešťastně a na úkor srozumitelnosti.

² Podle Jastrowa řeka v Babylónii.

³ Dosl. „Volalo srdce mé ke mně“.

⁴ Dosl. בית העולמים, Dům Světů, Dům Věčnosti. בית עולמים označuje Jeruzalémský Chrám (Suk 5b), případně celý Jeruzalém. Pozor na podobnost s „בית עולם“, jenž se někdy vyskytuje ve významu „hřbitov“ (בית הקברות) (např. v PIR 1,31). Je také možné, že בית לעולמים je něco zcela jiného, než בית עולמים. Možná se jedná o zkomoleninu ze dvou spojení: בית עולמים (což je Chrám) a צור לעולמים, což může být 1) skála světů 2) skála věčnosti (a tedy B-h); nebo podoba světů (světa) – a to je Chrám. V kabale je význam spojení בית עולמים, בית העולמים, v tomto směru dále rozvíjen. V Zoharu se vyskytuje ekvivalent v podobě ביתא דעלמא, jenž znamená „Dům (obydlí) světa“ (I, 33a); v Zohar I, 172a je tentýž výraz překládán jako „Dům světa“, přičemž „světem“ je nutno myslet svět emanací – Acilut (nejvyšší ze čtyř světů); též v Tosafot Zohar 302b. Podobně i v pozdějším díle Pardes Rimonim (23:2) Rabi Moše Cordovero píše: „Dům světa“ – Rabi Moše vykládá, že je to Chochma, neboť (Chochma) je domem všemu emanovanému a stvořenému a je místem světa, (a ne naopak, totiž že by) svět byl její místo. Také se tak nazývá Malchut (Překlad Z. Hrubý).“ (Rabi Moše je pravděpodobně Moše z Leonu, autor nebo kompilátor Zoharu).

⁵ Srov. Na 3:1; Ab 2:12. Ninive je synonymum pro Řím a je to jméno, které je zakázané, protože je v něm vězněn Mesias.

⁶ בית התורה – srov. s בית התורה ve Wertheimerově verzi. Prázdný dům – dům lehkovážnosti, nevěstinec

⁷ בית הליצות – nevěstinec (dosl. dům šašků, posměváčků) – obojí se vztahuje na místo modloslužby.

⁸ Nizkého, ubohého, odporného.

⁹ Do tohoto města

pomazaný Hospodinův, neboť já jsem zde vězněm až do konce času). A když jsem to slyšel, skryl jsem na chvíli před ním svou tvář, a znovu jsem na něj pohlédl, a znovu jsem se skryl, neboť jsem se bál. A řekl mi: „Neboj se a netřes, proč jsi utichl [a skrýváš svou tvář přede mnou]?“ A řekl jsem: „Slyšel jsem, že jsi Pomazaný [mého] B–ha [Ja’akovova].“ A najednou mi připadal jako mladík, hezký a bystrý, jako nikdo jiný. A řekl jsem mu: „Kdy zasvitne světlo Izraeli [a kdy přijde vykoupení]?“ A když jsem mu řekl tato slova, hle, muž s [šesti] křídly¹ přišel ke mně a řekl mi: (JV: „Na co jsi se tázal pomazaného Hospodina?“ A odpověděl jsem a řekl: „Kdy přijde konečná spása.“ A řekl mi), že on byl velitel vojska Izraele, jenž válčilo se Sancheribem a s králi Kene’anskými a bude bojovat válku Hospodinovu mezi Pomazaným Hospodinovým a králem nestoudným, Armilem, synem kamene, jenž povstane z kamene. A pokračoval posel Metatron a řekl mi: „[Já jsem Metatron, Pán tváří, a mé jméno je (též) Micha’el, a byl jsem poslán, abych byl nad Jeho lidem a nad těmi, kdo ho milují.] Já jsem ten, kdo vedl Avrahama celou zemí kene’anskou, já jsem ten, kdo vykoupil Jicchaka a bojoval s Ja’akovem u potoka Jabok, já vedl Izrael pouští čtyřicet let Jménem Hospodinovým, já se zjevil Jehošu’ovi v Gilgalu, a já jsem ten, jehož jméno je jako Jméno mého Pána a Jeho Jméno je ve mě.² A ty jsi Zerubavel, [syn Še’alti’elův], zeptej se mě a já ti povím, co se stane tvému lidu v posledních dnech.“³ [Odpověděl jsem a řekl: „Kdo je tento muž?“] A řekl mi: „To je Mesiáš Hospodinův, jenž je zde skryt až do konce času.“ (JV: A řekl mi: „Mesiáš Hospodinův, jenž přijde na konci času, a jeho jméno je Menachem ben ’Ami’el, a byl narozen domu Davida, krále Izraele [v době příchodu Nevuchadnecara k Jeruzalému] a přišel vítr (*duch*) a skryl ho takto až do konce času.“) A zeptal jsem se Metatrona: [“Jaká jsou znamení, jež učiní tento Menachem ben Ami’el?”] A řekl mi: „Berlu spásy dá Hospodin Požehnaný Chefci–Bah, matce Menachema, a hvězda vystoupí před ní [a všechny hvězdy sestoupí ze souhvězdí a svých drah], a vyjde Chefci–Bah a zabije dva krále – jméno prvního je Nof z Jemenu, [jenž vztáhl svou ruku na Sion], a jméno druhého je Atras⁴ z Antiochie. A tato znamení budou [v pátém roce] na svátek Šavu’ot, a to slovo se stane skutečností. A až postaví to město⁵ po čtyřech stech a dvaceti letech, bude zničeno podruhé. A dvacet let předtím bude postaven Řím a bude v něm vládnout 70 králů, a až skončí deset králů v něm, desátý zničí Chrám a ukončí věčnou oběť. A od toho důležitého dne přejde devět set devadesát let, (*než*) nastane spása Hospodinova a (*On*) si vzpomene (*na*) Svůj svatý lid, aby ho vykoupil, vzal, přenesl a shromáždil.“ A hůl, jenž dá Hospodin Chefci–Bah, matce Menachema, je z mandlového dřeva (z mandloně), a oba budou skryti v Rakat (město

¹ Metatron bývá v kabalistických spisech nazýván i jako „Pán křidel“ (např. Zohar 1:4a – מאורי כנפים)

² Viz Sanh 38b: „To byl Metatron... jehož jméno je jako Jméno jeho Pána, neboť je psáno: „Neboť v něm je Mé Jméno“ (Ex 23:21).“ Anděl, který zde hovoří, bývá ztotožňován právě s Metatronem. Jméno Metatron (מטטרון) má v gematrii stejnou hodnotu jako Všemohoucí (שׁדׁו) – 314. Šadaj i Metatron jsou v sefirotickém stromu přiřazeni k sefire *Tiferet* – *Rachamim*, která představuje Izrael.

³ Dosl. „na konci dnů“.

⁴ Někdy se uvádí: Sargon

⁵ Jeruzalém

Naftali). A to je hůl Aharonova a Mošeho, a Davida krále Izraele. A to je ta hůl, jenž byla uložena ve stanu setkávání (*na níž*) vypučely květy a dozrály mandle,¹ a Elijahu ben El'azar jí ukryje v Rakat,² a to je Teverja,³ a tam se skryje Mašiach ben Efrajim.⁴ A zeptal se Zerubavel, syn Še'alti'elův a řekl (Micha'elovi): „Dovol, můj pane, kdy přijde světlo Izraeli a co bude po tom všem?“ A řekl mi: „Mašiach ben Josef přijde pět let po Chefci–Bah a shromáždí celý Izrael jako jeden muž, a budou stát čtyřicet let v Jeruzalémě a budou obětovat oběť, [a spojí se synové Izraelští se svými rodinami] a tehdy přijde král perský do Izraele a bude velký útisk v Izraeli. A Chefci–Bah, žena proroka Natana, vyjde s holí, kterou jí dal Hospodin, a sešle na ně Hospodin ducha závratí⁵ a zabije muž bratra svého,⁶ a tam zemře hříšník.“ A když jsem uslyšel jeho slova, padl jsem na tvář a řekl mu: „Vyprávěj mi pravdu o národu svatém.“ A objal mě⁷ a ukázal mi kámen, jenž měl podobu ženy, a řekl mi: „S tímto kamenem ulehne Satan a vyjde z něj Armilus, a on bude vládnout úplně nad celým světem a nebude nikdo, kdo by se mu postavil, a všichni, kdo v něj neuvěří, zemřou jeho těžkým mečem. A přijde do Země Izraele s deseti králi, do Jeruzaléma, a zabije tam Mesiáše syna Josefova a spolu s ním šestnáct spravedlivých, a vyžene Izrael do pouště. A Chefci–Bah, matka Menachema, tam bude stát a zlovolník ji nespátí. [A tato znamení přijdou v šestém roce, měsíce pátého, to je měsíc Av, šestého (*dne*) toho měsíce] a tato válka bude v měsíci Avu. A právě tehdy bude takový útlak v Izraeli, jakého nebylo nikdy předtím ve světě, a budou se skrývat v hradech⁸ a jeskyních v pouštích, a všechny národy světa půjdou za ním, zlovolným Satanem Armilem, kromě Izraele. [A probodne Širon⁹ Nechemju] a bude truchlit celý Izrael nad Nechemjou ben Chuši'elem, jenž byl zabit, a jeho mrtvé tělo bude hozeno před brány Jeruzaléma, avšak žádné zvíře ani pták se ho nedotkne.“ [A po čtyřiceti jedna dnech jej pohřbí Svatý, budiž veleben, v hrobce domu Jehudova.“ A já, Zerubavel, jsem se dále ptal Metatrona, pána tváří, to kvůli pánu smlouvy se svatým národem. A řekl mi: „Tento býček, ten se bude pást [a vytrhne] výhonky¹⁰ tohoto opevněného města, to je Ninive, město krve, a to je velký Řím.“ A řekl jsem mu: „Pane, kdy bude konec?“ A přistoupil ke mě, a objal mě a uchopil mě do rukou, a přenesl mě (*do*) domu radostí,¹¹ a ukázal mi tam mramorový kámen, jenž měl tvář mladé dívky, která nepoznala muže. A řekl mi: „Co vidíš?“ A řekl jsem: „Vidím jeden kámen, jenž vypadá jako žena a jejíž tvář má podobu překrásné ženy.“ A odpověděl mi, hovoříc ke mě, a řekl: „Tento kámen, to je žena Belija'alova, a v hodině, kdy pozná toho

¹ viz Nu 17:23

² Jz 19:35

³ viz Meg 5b

⁴ Tj. *Mašiach ben Josef*. Pochází z efrajimovské větve Josefova rodu, jako Jehošu'a bin Nun

⁵ viz. Iz 19:14

⁶ Pobjíjí se navzájem

⁷ Dosl. „A přilnul ke mě“

⁸ Nebo: v rozsedinách, ve škvírách, trhlínách

⁹ Perský král

¹⁰ Iz 27:10

¹¹ Nevěstinec, viz výše

Belija'ala, počne a porodí Armila, a (*ona*) se stane hlavou vši modloslužby.“ A toto (*je*) slovo v proroctví Hospodinově Zerubavelovi]. Když jsem uslyšel jeho slova, zarmoutil jsem se velice, a vstal jsem, abych se modlil před Hospodinem. A (On) uslyšel a poslal Svého posla ke mně, a poznal jsem, že to on byl posel, jenž ke mě promlouval, a poklonil jsem se před ním. A řekl mi: „Co je ti, Zerubavele?“ Řekl jsem mu: „Roztřásl mě duch.“ A postavil se Metatron, a otočil se a řekl: „Zerubavele! Zeptej se mě dříve, než půjdu od tebe.“ A zeptal jsem se ho a řekl: „Kdy přijde světlo Izraeli?“ A otočil se ke mě a řekl: Živ buď Hospodin, jenž mě poslal, že říkám tobě činy B–ha Požehnaného, neboť Svatý hlas mě poslal k tobě, abych ti pověděl vše, na co se zeptáš.“ A řekl mi Micha'el: „Přístup ke mně a nakloň své srdce tomu, co ti řeknu, neboť je to pravda ve Jménu B–ha Živého.“ A řekl mi: „Menachem ben Ami'el přijde náhle v měsíci Nisanu [čtrnáctého dne], a postaví se nad údolím Arbel, [které patří Jehošu'ovi ben Saraf]. A vyjdou k němu všichni moudří Izraele, a on jim řekne: ‚Já jsem syn Ami'elův, já jsem Mesiáš, jehož poslal Hospodin, aby vás vysvobodil z ruky vašich utlačovatelů.‘ A pohlédnou na něj učenci a budou jím opovrhovat, jako jsi jím pohrdl ty, [a neuvěří v něj]. A vzplane v něm jeho žár a oblékne šat, oděv pomsty, a přijde do bran Jeruzaléma a s ním prorok Elijahu. Probudí a oživí zabitého Nechemju ben Chuši'ela a (*ostatní*) uvěří v Menachema ben Ami'ela.

[A to je slovo Hospodinovo, které vskutku mluvil Metatron, pán zástupu Hospodinova v pravdě: Efrajim nebude nenávidět Jehudu a Jehuda nebude utiskovat Efrajima,¹ a rada pokoje bude mezi nimi,²]. A tak mi přísahal Metatron, že [dne dvacátého prvního, měsíce prvního,] až se naplní devět set a devadesát let od zničení Jeruzaléma, přijde spása Hospodinova [přijde Menachem ben Ami'el, za dnů Armila, jehož porodila modla]. Menachem a Eljahu se postaví k Velkému moři³ a zvolají na jeho přístupech,⁴ a vyjdou všichni mrtví Izraele, kteří se vrhli do moře předtím, než přišli jejich únosci⁵ [v údolí Jehošafat, neboť tam bude soud nad hříšníky a radost pro spravedlivé. A měsíce druhého, to je měsíc Ijar]. Tehdy vystoupí obec Korachova⁶ a přijdou k Mošemu, a mrtví pouště⁷ se probudí k životu, a shromáždí pod praporem Korachovců [na něž otevřela země svá ústa, a pozřela je a jejich domy⁸ a jejich stany⁹ na pláních jerišských u Nachal ha–Šitim. A osmnáctého (*dne*) toho (*měsíce*) se zatřesou hory a údolí, a zalví se země a vše, co je na ní; a moře a vše, co je v něm. A prvního (*dne*) měsíce třetího přijdou mrtví z pouště¹⁰ a sbratří se se svými bratry u Nachal ha–Šitim. A

¹ Iz 11:13

² Za 6:13

³ Středozemnímu

⁴ Přístupy k moři – srov. Ez 27:3. Dle Pataie „volají na Jeho proroky“.

⁵ Aby unikli zajetí

⁶ Viz Nu 26:9

⁷ Ti, kteří zemřeli během čtyřicetiletého putování po poušti a nebylo jim dopřáno spatřit Zemi Izraelskou

⁸ Rodiny

⁹ Dt 11:6

¹⁰ Ti, kteří zemřeli během čtyřicetiletého putování pouští a nedošli do Erec Jisra'el.

osmnáctého (*dne*) toho (*měsíce*), totiž měsíce Sivanu, se budou trást domy a zdi a věže¹ a rozzlobí se země a ti, kdo v ní přebývají]. A sestoupí B–h Požehnaný na horu Gerizim² a ta hora se rozpoltí, když se na ní oboří,³ a bude válčit s těmi národy, tak jako činil válečník Ja'ir, a přijde Mašiach ben David a vdechne do chřípí Armila a usmrtí ho. A celý Izrael uvidí návrat Hospodina na Sion (neboť je řečeno: každé oko uvidí návrat Hospodina na Sion⁴) na vlastní oči, jako válečníka, a přilba spásy bude na Jeho hlavě.⁵ A oděje se v brnění a bude bojovat s Armilem a s jeho vojáky, a padnou všichni mrtví v údolí Arbel, a (jen) malý zbytek přežije. A shromáždí (je) na skále, pět tisíc a pět set,⁶ a sto tisíc těch, kteří oblékli brnění, a pět set z Izraele s Nechemjou v jejich čele, a zabijí je. A poté přijde Menachem ben Ami'el a Nechemja a Elijahu a vystoupí do Jeruzaléma v měsíci Avu [v ten den, kdy truchlili nad Nechemjou], usídli se v troskách Jeruzaléma, a bude radost veliká v Izraeli a budou obětovat jejich oběti a skládat Hospodinu oběť mincha Jehudy a Izraele jako za dnů dřívějších, a ucítí (B–h) vůni libou a zaraduje se převelice, a Chrám bude postaven ve slávě na své výšině, [A vyjde Mesiáš Hospodinův a celý Izrael za ním pěšky⁷ a postaví se před brány Jeruzaléma proti hoře Gerizim, a B–h Svatý stane na vrcholu té hory a strach obtíží nebesa a jména nebeská,⁸ a (*padne*) na vody, a jejich úrodu, a na hory a jejich úpatí, a nenalezne v celém stvoření ducha a(*ni*) duši, neboť vystoupí Svatý, budiž veleben, proti všem na horu Gerizim. A rozpoltí tu horu pod Ním a vyhnanci Jeruzaléma vystoupí na vrchol Olivové hory a spatří Sion a Jeruzalém, a řekne Sion: „Kdo mi porodil tyto a tyto? Odkud jsou?“⁹ A vystoupí Nechemja do Jeruzaléma a řekne: „Hle, tví synové, které jsi porodila¹⁰ a kteří byli vyhnáni od tebe. Zaraduj se, dcero Sionská, slávu provolej, dcero Jeruzalémská,¹¹ rozšiř místo svého stanu a závěsy tvého obydlí.“¹² A ukázal mi Metatron, promlouvaje ve mě, všechna tato slova], a bude větší¹³ na délku i na šířku, [a viděl jsem jeho hradby, jimiž byl ohrazen kolem dokola], od pouště až k Libanonu, a od řeky veliké, řeky Eufrat, až k Zadnímu moři.¹⁴ A ukázal mi Chrám a Svatyni zbudovanou na vrcholcích pěti hor. A zeptal jsem se ho: „Jaká jsou jejich jména?“ A odpověděl mi: „Libanon, Hora Morija, Tabor, Karmel a Hermon.“ [A odpověděl Metatron a řekl mi: „Toto bude znamení, až se naplní devět set devadesát let od zničení Chrámu ke spáse Hospodinově: „Chcete li hledat, hledejte, vraťte se, přijďte.“¹⁵ V

¹ Dosl. „bude třes v domech a zdech a věžích“

² Patai uvádí Olivetskou horu

³ viz Jb 26:11

⁴ Iz 52:8

⁵ viz Iz 59:17

⁶ Patai uvádí 1 500

⁷ Nebo: v jeho stopách, dosl. v jejich nohou

⁸ שם שמים = Bázeň B–ží (viz. Avot 1, 11)

⁹ Iz 49:21

¹⁰ Srov. Ez 16:20

¹¹ Za 9:9

¹² Iz 54:2

¹³ Dosl. „přidá v ní“

¹⁴ Středozemnímu

¹⁵ Iz 21:12

pátém roce přijde Nechemja ben Chuši'el a shromáždí Izrael do Jeruzaléma; v šestém roce se postaví Chefci-Bah, žena Natana ben Davida narozeného v Hebronu,¹ a zabije dva krále, Nofa a Atrese (viz. výše); a v sedmém roce vyraší ratolest Jišajova, a to je Menachem ben Ami'el.]

Toto je těch deset králů, kteří povstali nad národy v sedmi letech (které předcházely příchodu Mesiáše): První Salikus² z Aspamja, druhý Artimus (Artimos) z Medinat ha-Jam,³ třetí Kilos (Talis) z Gito, čtvrtý Paulus z Galie, pátý Dumatris⁴ (Mador) z Martanja, šestý Markulos z Itálie,⁵ sedmý Arachtonos z Admos (z Rudema),⁶ osmý Maspalisnis (Apalastus) z Aram Naharajim,⁷ devátý Pros⁸ (Širon) z Persie [přijde a svede bitvu v údolí Arbel a dobude jej, a udeří a přijde a bude vládnout v tom údolí. On počne vysazovat Ašery,⁹ které nenávidí Hospodin, neboť před oněmi dny nebylo možno najmout člověka (na práci), natož najmout dobytce,¹⁰ a postaví čtyři oltáře a rozlítí Hospodina svými činy, a velký hladomor bude nad celou zemí čtyřicet pět dní, a Izrael a jeho králové a jeho proroci budou rozptýleni na poušti jeruzalémské¹¹ a nad Nachal ha-Šitim. a pouštní rostliny vytrhávají na kaši (na jídlo), a toho dne pramen vytryskne z domu Hospodinova a zavraždí Nachal ha-Šitim.]. A desátý král, to je Armilus, syn kamene, [jenž je v prázdném domě posměváčků,¹² a všechny pronárody ze všech míst přijdou a stanou před tím kamenem, a budou pálit kadidlo a nebudou moci spatřit její tvář kvůli její krásě, a každý, kdo pozvedne své srdce, aby se na ní podíval, nebude moci.]. A to je znamení podoby Armila: vlasy na jeho hlavě [mají barvu] jako zlato a tráva¹³ a jeho ruce (*dosahuji*) až k patám jeho nohou, [a je vysoký dvanáct loktů] a jeho tvář je dlouhá a mezera mezi očima je *zerat*¹⁴ mezi jeho očima a jeho oči jsou planoucí,¹⁵ a má dvě lebky, a každý, kdo ho uvidí, lekne se jej. [a potom přijde před něj Menachem ben Ami'el z Nachal ha-Šitim, a vdechne v jeho nos (chřípí)¹⁶ a usmrtí ho, neboť je řečeno: „a dechem svých rtů usmrtí hříšníka“].¹⁷ Hned potom bude Hospodinu vláda,¹⁸ a kéž naše oči uvidí město pomazané, které bylo uvrženo do vyhnanství kvůli našim hříchům, a hle, ještě naděje trvá. [a

¹ viz. výklady k Za 12

² Seleukos

³ Země u moře

⁴ Patai uvádí Rometrus – pravděpodobně jeden z písařů zaměnil ט za ך nebo naopak.

⁵ Těž Makelanus ze Zalatie

⁶ Achtunus z Rodama

⁷ Nebo: Mezopotámie

⁸ Mohl by to být též Parves – Parváz

⁹ Ašera byla původně kenanskou bohyní. Na její počest byly vztýčovány její sochy – sloupy, nebo opracované kmeny stromů. Výraz Ašera (pl. Ašerim i Ašerot) se používá jako označení zobrazení bohyně (1K 15:13) nebo všech těchto posvátných sloupů označujících kultická místa pohanů, bez ohledu na to, jakému božstvu byla zasvěcena. Izrael dostává příkazy tyto sloupy zničit (Ex 34:13; Dt 12:3) a především je nesměli znovu zasazovat (Dt 16:21).

¹⁰ Za 8:10

¹¹ Na Judské poušti

¹² בית החרף של צינים

¹³ Nebo: vyprahlá země, rašelina

¹⁴ Cca 23 cm

¹⁵ עקביות

¹⁶ Srov. Gn 2:7

¹⁷ Iz 11:4

¹⁸ Abd 1:21

přijmou vládu Izraele.“¹ To jsou slova, která vyprávěl Metatron, Pán zástupů Hospodinových, Zerubavelovi, synu Še’alti’elovu, místodržícímu Judska, uprostřed vyhnanství, za časů krále Perského; a zapsal je Zecharja ben Adua a Elijahu prorok, národu, (*aby věděl*) co se stane na konci dní. A vzal Hospodin Zerubavela a poslal ho s Menachemem ben Ami’elem do dnů, let a časů konce dní, přivede s ním celé obci Izraele slova pokoje. B–že, kéž si zasloužíme vidět Chrám znovu vystaven a vidět našeho spravedlivého Mesiáše, rychle, za našich dnů. Amen amen amen, sela sela sela.]. Konec knihy Zerubavelovy

Sefer Zerubavel

Verze Wertheimer, Batej Midrašot II kap. 54 (Poznámky „Patai“ odkazují na anglické překlady R. Pataie v knize Messiah texts)

Slovo, které se stalo Zerubavelovi, synu Še’alti’elovu, místodržiteli Judskému,² dvacátého čtvrtého (*dne*), měsíce sedmého, o svátcích.³ Toto vidění, jež mi zjevil Hospodin, když jsem se modlival před B–hem živým, a toto vidění bylo snem, jenž byl seslán na mě. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž oživuješ mrtvé.

Tázal jsem se sám sebe,⁴ řka: „Kde je skála věčnosti?“⁵ A odpověděl mi z dveří nebeských a řekl: „Ty jsi Zerubavel,“ a (*já*) řekl: „Já jsem tvůj služebník.“ A odpověděl mi a hovořil se mnou, jako mluví muž ke svému druhu, hlas jsem slyšel a (*Jeho*) podobu jsem neviděl. Vstal jsem a modlil jsem se jako na začátku, a vrátil se do svého domu. A jedenáctého dne měsíce Adaru tam se mnou hovořil a řekl ke mě: „Zeptej se mě a já ti budu vyprávět.“ Odpověděl jsem a řekl: „Na co bych se měl ptát, blízko je můj konec a mé dny se naplnily.“ A řekl mi: „Já tě oživím.“ A řekl: „Žij!“ A uchopil mě duch mezi nebem a zemí, a přivedl mě do Ninive, města krve,⁶ a řekl jsem: „Běda mi, neboť stísněno je mé srdce a stísněn bude můj duch a má duše.“ A rychle jsem vstal, abych se modlil a kořil tváří B–ží,⁷ a vyznal jsem se:⁸ „Činil jsem zlo a zhřešil jsem.“ A řekl jsem: „Ty jsi ten, jenž učinil vše dechem Svých úst, a Tvými rty mrtví ožijí.“ A řekl: „Vrať se a jdi do zimního domu,⁹ na tržišti.“¹⁰ A šel se mnou a řekl mi: „Jdi dál.“ A šel jsem a pokračoval a přistoupil ke mě muž špinavý¹¹ a sklíčený; a řekl mi ten muž špinavý: „Zerubavele, co tu děláš?“ A ukázal jsem na Ninive, velké město a odpověděl

¹ Dn 7:18 V biblickém textu se výraz קדשי עליונים překládá jako „svaté výšiny“. Někdy ale může dojít k omylu a chybně se to překládá jako „svatí nejvyššího“ ale obojí je v plurálu. Komentátoři jednoznačně chápou výraz קדשי עליונים jako synonymum pro Izrael.

² Ag 1:1

³ Možná odkaz na Chagaje – Aggea?

⁴ Dosl. „svého srdce“

⁵ Světů

⁶ Srov. Na 3:1; Ab 2:12. Ninive je synonymum pro Řím a je to jméno, které je zakázané, protože je v něm vězněn Mesiáš.

⁷ Viz. Za 8:21

⁸ Viz. Dn 9:4–5

⁹ בית החורף, viz Am 3:15. Výraz „zimní dům“ označuje palác, který si nechávali stavět králové a oligarchové – v Persii či Babylónii bylo běžné, že králové měli dvě sídelní města. Např. perský král během léta sídlil v Parše (Persepoli), na zimu se stěhoval do Elamu nebo do Babylóna. Vlastnit letní a zimní sídlo bylo známkou bohatství a vysokého společenského postavení – pro proroka to tedy mohla být i známka jisté zkaženosti a rozmařilosti. Ve verši je zmíněn jak zimní, tak i letní dům, z nichž ani jeden neodolá síle Hospodinova hněvu.

¹⁰ Místo modloslužby.

¹¹ Nizký, ubohý, odporný

jsem a řekl: „Copak jsi mě sem neposlal ty?“ A mluvil se mnou věci přímé. A jsem (*je*) uslyšel, uklidnil jsem se, a zeptal se (*toho*) muže: „Jak se jmenuje toto místo?“ A řekl mi: „To je velký Řím.“ A řekl jsem mu: „Co tu děláš?“ A řekl mi: „Já jsem Mesiáš Hospodinův.“ A utichl jsem a ukryl před ním svou tvář, a vzplanul v něm jeho žár a zrudla jeho tvář a úplně se změnil. A sedl jsem si a pozvedl své oči a pohlédl na něj a bál jsem se, a (*on*) řekl: „Zeptej se mě“; a jak (*to*) řekl, roztřásl jsem se po celém těle¹ a (*on*) napřáhl svou ruku,² dodal mi sil a řekl mi: „Neboj se, a tvé srdce ať se nesklání.“ A dodal mi odvahy a řekl mi: „Proč jsi umlkl a skrýváš svou tvář přede mnou?“ A řekl jsem mu: „Protože jsi řekl: ‚Služebník a Mesiáš Hospodinův jsem já‘ a on je světlo Izraele.“ A náhle se podobal malému chlapci, krásnému. A řekl jsem mu: „Kdy přijde vykoupení světu?“ A když jsem to řekl, přišel ke mě muž se šesti křídly,³ a řekl mi: „Zerubavele! Na co se ptáš Mesiáše Hospodinova?“ A řekl jsem mu, na co jsem se chtěl zeptat. A řekl mi: „A já ti to povím.“ [A řekl jsem] „Kdo jsi, pane?“ A odpověděl mi hlasem příjemným a řekl mi: „Já jsem Metatron, Pán tváří, a mé jméno je (*těž*) Micha'el, a byl jsem poslán, abych byl nad Jeho lidem a nad těmi, kdo ho milují. Já jsem ten, jenž vedl Avrahama ze země kena'anské a požehnal mu jménem Hospodinovým; já jsem ten, jenž vykoupil Jicchaka a nad ním proléval slzy. Já jsem ten, jenž byl spojen s Ja'akovem při překročení řeky, já jsem ten, jenž vedl Izrael pouští čtyřicet let Jménem Hospodina B–ha; já jsem ten, jenž se dal spatřit Jehošu'ovi v Gilgalu, já jsem ten, jenž sesílal oheň a síru od Hospodina z nebes⁴ a nosil mé jméno jako Jeho Jméno.“⁵

„A ty Zerubavele, synu Še'alti'elův, synu Jechoniji, krále Judského, ptej se a já ti (*to*) povím.“ A odpověděl jsem a řekl mu: „Kdo je tamten muž?“ Řekl mi: „To je Mesiáš Hospodinův, a ten se narodil do domu Davidova a Hospodin ho skryl, aby byl vládcem smlouvy⁶ lidu, a to je Menachem ben Ami'el, a ten se narodil, když přišel Nevuchadnekar do Jeruzaléma, a Duch Hospodinův ho odnesl a postavil ho na toto místo až do konce času.“ A já, Zerubavel, [jsem se ptal Metatrona], jaká znamení učiní [tento] Menachem ben Ami'el. A řekl mi: „Tuto hůl spásy dá Hospodin Chefci Ba, matce Menachema ben Ami'ela, a půjde sláva velké hvězdy (*půjde jitřenka*) před ní a všechny hvězdy sestoupí ze souhvězdí a svých drah, a vyjde Chefci Ba, matka Menachema, a zabije dva krále. A dva králové, jejichž srdce budou zlá (*jsou tito*;) Jméno jednoho krále je Nof, král Jemenu, jenž (*se opovážil a*) vztáhl svou ruku na Sion; a jméno druhého je Atras, král antiochijský. A tato znamení budou přicházet v pátém roce, ve

¹ Dosl. „roztřásl se všechny mé údy“.

² Nebo: „a vzal mě“.

³ Metatron bývá v kabalistických spisech nazýván i jako „Pán křidel“ (např. Zohar 1:4a – מארי דנדיפי)

⁴ Gn 19:24

⁵ Viz Sanh 38b: „To byl Metatron... jehož jméno je jako Jméno jeho Pána, neboť je psáno: ‚Neboť v něm je Mé Jméno‘ (Ex 23:21).“ Anděl, který zde hovoří, bývá ztotožňován právě s Metatronem. Jméno Metatron (מטטרון) má v gematrii stejnou hodnotu jako Všemohoucí (שדי) – 314. Šadaj i Metatron jsou v sefirotickém stromu přiřazeni k sefife *Tif'eret* – *Rachamim*, která představuje Izrael.

⁶ Srov. Dn 11:22. Za *Nagid brit* je označován Ptolemaios VI. Filometor, syn Antiochovy sestry Kleopatry, jenž s ní byl spojen mírovou smlouvou. Raši tento výraz chápe jako odkaz na Chašmonejce, kteří uzavřeli spojeneckou smlouvu s Římany, kteří ji po 26 letech porušili (viz AvZ 10a).

třetím měsíci, kdy synové Izraele slaví svátek Šavu'ot Hospodinovi, až se naplní devět set a devadesát let od zničení Jeruzaléma (počkej naň, neboť určitě přijde¹), nastane spása Hospodinu. A hůl, jenž dá (B-h) Hospodin Chefci Ba, dá jí Menachemovi ben Ami'el, to je ta jejich hůl, a bude připraven v Rakat, městě Neftali (Jehošu'a 19,35); a to je ta hůl, kterou dal Hospodin Adamovi a Šetovi a Noachovi a Avrahamovi a Jicchakovi a Ja'akovovi a Mošemu a Jehošu'ovi a Davidovi a Elijahuovi; a to je hůl Aharonova, jenž jí vynesl, a na níž vypučely květy.² A zeptal jsem se a řekl jsem já, Zerubavel, Metatronovi: „To je Mesiáš Hospodinův? Kdy přijde?“ A řekl: „Nechemja ben Chuši'el, jenž je Efrajim ben Josef,³ přijde v pátém roce před Chefci Ba, matkou Menachema ben Ami'ela. A postaví se v Jeruzalémě a shromáždí⁴ celý Izrael (*jako*) (jeden) muž (muži) [a muži] jeho domu, a budou synové Izraelští obětovat oběť Hospodinu a bude mu potěšením, a spojí se synové Izraelští se svými rodinami, a až uplynou tři měsíce Nechemjovi ben Chuši'elovi v Jeruzalémě, a bude nad ním truchlit celý Izrael a oplakávat ho,⁵ a poté přijde Chefci Ba, žena Natana ben Davida, proroka. A toto budou znamení která přijdou v šestém roce, měsíce pátého, to je měsíc Av. Šestého (*dne*) toho měsíce probodne Šido Nechemju a bude velmi utiskovat Izrael, a zažene je do judské pouště, aby tam dále truchlili nad Nechemjou (a bude nad ním truchlit celý Izrael a oplakávat ho) a čtyřicet jedna dní bude jeho mrtvola pohozena v branách Jeruzaléma, a ani člověk, ani zvíře, ani pták jí nebude žrát a nedotkne se jí. A po čtyřiceti jedna dnech jej pohrbí Svatý, budiž veleben, v hrobce domu Jehudova.“ A já, Zerubavel, jsem se dále ptal Metatrona, pána tváří, to kvůli pánu smlouvy se svatým národem. A řekl mi: „Tento býček, ten se bude pást [a vytrhne] výhonky⁶ tohoto opevněného města, to je Ninive, město krve, a to je velký Řím.“ A řekl jsem mu: „Pane, kdy bude konec?“ A přistoupil ke mě, a objal mě a uchopil mě do rukou, a přenesl mě (*do*) Bejt chalcut,⁷ a ukázal mi tam mramorový kámen, jenž měl tvář mladé dívky, která nepoznala muže. A řekl mi: „Co vidíš?“ A řekl jsem: „Vidím jeden kámen, jenž vypadá jako žena a jejíž tvář má podobu překrásné ženy.“ A odpověděl mi, hovoříc ke mě, a řekl: „Tento kámen, to je žena Belija'alova, a v hodině, kdy pozná toho Belija'ala, počne a porodí Armila, a (*ona*) se stane hlavou vši modloslužby.“ A toto slovo v proroctví Hospodinově Zerubavelovi sevřelo převelice mou duši, a pozvedl jsem hlavu z vody a modlil jsem se tam k Hospodinu, bohu všeho tvorstva. A poslal svého posla, ještě když jsem se

¹ Ab 2:3

² Nu 17:23

³ Je potomkem Efrajmovské větve Josefova rodu, jako Jozue.

⁴ Zde je použita vazba podobná infinitivu absolutnímu, dosl. je tedy psáno „shromáždí ve shromáždění“.

⁵ Stejná věta se opakuje níže (v závorkách) – tam ovšem dává mnohem lepší smysl, než zde. Domnívám se proto, že tato věta je zde vložená navíc, a že by se měla překládat jako: „Nechemja ben Chuši'el, nad nímž bude celý Izrael truchlit a oplakávat ho“ (nebo „truchlil a oplakával ho“). Možná je to něco podobného, jako když se v evangeliích objeví při každé zmínce o Jidášovi Iskariotském vzápětí věta: „který ho zradil“ nebo „který ho později zradil“.

⁶ Iz 27:10

⁷ בית החלצות; srov. בית החלצות, dům posměváčků, lehkováných (verze Eisenstein). חלצ znamená bedra, přeneseně i mužnou sílu (ev. i ženskou sílu nutnou k porodu), jako sloveso se vyskytuje především v souvislosti s *chalice*, tj. "zouvání boty" a její odhození, které se provádělo jako symbolický obřad při vyvázání vdovy z povinnosti levirátního sňatku. בית החלצות tak přeneseně může znamenat i "dům odložených žen", v souvislosti s narážkou na plození i nevěstinec, dům, kde se páchá smilstvo.

modlil,¹ a (*ani tehdy*) jsem nepřestal. A pohlédl jsem a seznal, že on je ten, jenž se mnou mluví všechna ta předchozí slova. A poklekl jsem a uklonil se před ním, a pokračoval a přistoupil ke mě, jako prve, a řekl mi: „Co je ti, Zerubavele?“ Řekl jsem mu, že mě přenesl duch k Mesiáši Hospodinovu. A řekl mi: „Živ je Hospodin, jenž mě poslal, že nyní ti budu vyprávět činy Hospodina, Svatého, jenž mi řekl: „Jdi a vyprávěj a oznam Zerubavelovi, Mému služebníku, na co se bude ptát.““ A řekl: „Přistup bližší a otevři své srdce všemu, co uslyšíš z mých úst, neboť ti vskutku budu vyprávět slova Hospodina, B-ha.“ A řekl mi: „Menachem ben Ami'el přijde v měsíci Nisanu, náhle, čtrnáctého (dne toho měsíce), a přijde a postaví se nad údolím Arbel, které patří Jehošu'ovi ben Saraf, a vyjdou k němu všichni moudří Izraele, kteří zůstali, neboť málo zbude ze zlodějů, kteří je oloupili. A odpoví Menachem ben Ami'el a řekne starším, že on je Mesiáš Hospodinův, jehož poslal Hospodin jim, smrtelníkům. A pohlédnou na něj starší, (*a shledají*) že je špinavý a jeho šaty budou zahnojené. A vzplane v něm jeho žár, a shodí své šaty ze sebe a oblékne šat pomsty, a přijde s ním Elijahu, prorok, a půjdou společně do Jeruzaléma a probudí Nechemju ben Chuši'ela, probodnutého v branách Jeruzalémských. A půjde celý Izrael a uvidí jej, jak jde Nechemja s ním, a uvěří v Menachema ben Ami'ela.

A to je slovo Hospodinovo, které vskutku mluvil Metatron, pán zástupu Hospodinova v pravdě: „Efrajim nebude nenávidět Jehudu a Jehuda nebude utiskovat Efrajima,² a rada pokoje bude mezi nimi,³ a dne dvacátého prvního, měsíce prvního (Nisan), až se naplní devět set devadesát let od zničení Jeruzaléma ke spáse Hospodinově, přijde Menachem ben Ami'el, za dnů Armila, jehož porodila modla. A přijde tento Menachem ben Ami'el a Nechemja ben Chuši'el a Elijahu ben Pinchas, a postaví se nad Velké moře⁴ a vytáhnou a vyvedou⁵ všechna ta mrtvá těla, jež padla do vody před jejich nepřáteli, do vln Velkého moře, a pošle je do údolí Jehošafat, neboť tam bude soud nad hříšníky a radost pro spravedlivé. A měsíce druhého, to je měsíc Ijar, vystoupí obec Korachova, na něž otevřela země svá ústa, a pozřela je a jejich domy a jejich stany⁶ na pláních jeriškých u Nachal ha-Šitim. A osmnáctého (*dne*) toho (*měsíce*) se zatřesou hory a údolí, a zavlíní se země a vše, co je na ní; a moře a vše, co je v něm. A prvního⁷ (*dne*) měsíce třetího přijdou mrtví z pouště⁸ a sbratří se se svými bratry u Nachal ha-Šitim. A osmnáctého (*dne*) toho (*měsíce*), totiž měsíce Sivanu, se budou třást

¹ A ještě byla modlitba v mých ústech

² Iz 11:13

³ Za 6:13

⁴ Středozemní

⁵ viz Gn 27:38

⁶ Dt 11:6

⁷ Dosl. „jednoho“

⁸ Ti, kteří zemřeli během čtyřicetiletého putování pouští a nedošli do Erec Jisra'el.

domy a zdi a věže¹ a rozzlobí se země a ti, kdo v ní přebývají. A Menachem ben Ami'el, a Nechemja ben Chuši'el, a prorok Elijahu, a všechen Izrael, blízcí i vzdálení, a živí, jež oživí Hospodin, vystoupí do Jeruzaléma. A v měsíci Avu, toho dne, kdy byl proboden Nechemja, se zaradují v něm radostí velikou, a budou obětovat oběť Hospodinu B–hu, a ucítí Hospodin oběť svých synů a zavládne v Izraeli radost převeliká a zaraduje se velmi; a sloup kouře z kadidla, jež bude v Chrámu Hospodinově, vystoupí až na kraj nebes. A vyjde Mesiáš Hospodinův a celý Izrael za ním pěšky² a postaví se před brány Jeruzaléma proti hoře Gerizim, a B–h Svatý stane na vrcholu té hory a strach obtíží nebesa a jména nebeská,³ a (*padne*) na vody, a jejich úrodu, a na hory a jejich úpatí, a nenalezne v celém stvoření ducha a(*ni*) duši, neboť vystoupí Svatý, budiž veleben, proti všem na horu Gerizim. A rozpoltí tu horu pod Ním a vyhnanci Jeruzaléma vystoupí na vrchol Olivové hory a spatří Sion a Jeruzalém, a řekne Sion: „Kdo mi porodil tyto a tyto? Odkud jsou?“⁴ A vystoupí Nechemja do Jeruzaléma a řekne: „Hle, tví synové, které jsi porodila⁵ a kteří byli vyhnáni od tebe. Zaraduj se, dcero Sionská, slávu provolej, dcero Jeruzalémská,⁶ rozšiř místo svého stanu a závěsy tvého obydlí.“⁷ A ukázal mi Metatron, promlouvaje ve mě, všechna tato slova, a Jeruzalém ve vznešenosti a rozlehlosti. A viděl jsem jeho hradby, jimiž byl ohrazen kolem dokola, od pouště až k Libanonu, a od řeky veliké, řeky Eufrat, až k Zadnímu moři.⁸ A ukázal mi Chrám a Svatyni zbudovanou na vrcholcích pěti hor. A řekl mi: „Toto jsou hory, které vyvolil Hospodin (aby nesly) [k usazení].“⁹ A otočil jsem se a zeptal: „Jaká jsou jejich jména?“ A řekl mi: „Toto jsou jejich jména: Libanon, Hora Morija, Tabor, Karmel a Hermon.“ A odpověděl Metatron a řekl mi: „Toto bude znamení, až se naplní devět set devadesát let od zničení Chrámu ke spáse Hospodinově: „Chcete li hledat, hledejte, vraťte se, přijďte.“¹⁰ V pátém roce přijde Nechemja ben Chuši'el a shromáždí Izrael do Jeruzaléma; v šestém roce se postaví Chefci Ba, žena Natana ben Davida narozeného v Hebronu, a zabije dva krále, Nofa a Atrese; a v sedmém roce vyraší ratolest Jišajova, a to je Menachem ben Ami'el. Před ním povstane deset králů z národů (*světa*) a týden a půl neuspějí (*v tom, aby*) vládli rok co rok. A toto jsou jejich jména a jejich města: První král Salikis¹¹ a jméno jeho města je Sfarad; druhý král Artimos a ten je z Medinat ha–Jam;¹² třetí král Talis a jméno jeho města je Gotija; čtvrtý král Paulas a jméno jeho města je Gilos; pátý král Mador a jméno jeho města je Martutnija;

¹ Dosl. „bude třes v domech a zdech a věžích“

² Nebo: v jeho stopách, dosl. v jejich nohou

³ בָּזְזוּ בְּזִי = Bázeň B–ží (viz. Avot 1, 11)

⁴ Iz 49:21

⁵ Srov. Ez 16:20

⁶ Za 9:9

⁷ Iz 54:2

⁸ Středozemnímu

⁹ Aby nesly Chrám, k usazení Chrámu.

¹⁰ Iz 21:12

¹¹ Seleukos

¹² Země u moře

šestý král Markilanos a jméno jeho města je Itálie; sedmý král Iftonras a jméno jeho města je Duros (Duros); osmý král Apramos¹ a jméno jeho města je Aram Naharajim,² devátý král je Širon, král Perský, přijde a svede bitvu v údolí Arbel a dobude jej, a udeří a přijde a bude vládnout v tom údolí, on počne vysazovat Ašery,³ které nenáviděl,⁴ neboť před oněmi dny nebylo možno najmout člověka (na práci), natož najmout dobytče,⁵ a postaví čtyři oltáře a rozlítí Hospodina svými činy, a velký hladomor bude nad celou zemí čtyřicet pět dní, a Izrael a jeho králové a jeho proroci (*budou*) na poušti jeruzalémské⁶ a nad Nachal ha-Šitim. Celý Izrael bude čtyřicet pět dní trhat lebedu,⁷ aby jí jedli v ten den, a pramen vytryskne z domu Hospodinova a zalváží Nachal ha-Šitim. A desátý král, to je Armilus, syn kamene, toho, který je v zimním domě lehkovážných.⁸ A všechny pronárody ze všech míst přijdou a stanou před tím kamenem, a budou pálit kadidlo a nebudou moci spatřit její tvář kvůli její kráse, a každý, kdo pozvedne své srdce, aby se na ní podíval, nebude moci. A toto je znamení Armila, syna kamene: vlasy na jeho hlavě jsou barevné,⁹ a jeho ruce dosahují až k jeho nohám, délka jeho tváře je *zeret*,¹⁰ a je vysoký dvanáct loktů a jeho oči jsou hluboké,¹¹ a bude mít dvě lebky. A vystoupí a bude vládnout v Imus,¹² zemi Satanově, kterou zabral jeho otec; a všichni, kdo ho spatří, ustoupí od něj, a potom přijde před něj Menachem ben Ami'el z Nachal ha-Šitim, a vdechne v jeho nos (chřípi)¹³ a usmrtí ho, neboť je řečeno: „a dechem svých rtů usmrtí hříšníka“,¹⁴ a poté: „bude Hospodinu vlada“¹⁵ a přijmou vládu Izraele.“¹⁶ To jsou slova, která vyprávěl Metatron, Pán zástupů Hospodinových, Zerubavelovi, synu Še'alti'elovu, místodržícímu Judska, uprostřed vyhnanství, za časů krále Perského; a zapsal je Zecharja ben Adua a Elijahu prorok, národu, (*aby věděl*) co se stane na konci dní. A vzal Hospodin

¹ Též jako: Eframos, Epramos, Aframos

² Mezopotámie

³ Ašera byla původně kenanskou bohyní. Na její počest byly vztýčovány sloupky nebo opracované, kmeny. Výraz *Ašera* (pl. *Ašerim* i *Ašerot*) se používá jako označení zobrazení bohyně (1Kr 15:13) nebo všech těchto posvátných sloupů označujících kultická místa pohanů, bez ohledu na to, jakému božstvu byla zasvěcena. Izrael dostává příkazy je zničit (Ex 34:13; Dt 12:3) a nesmí je znovu zasazovat (Dt 16:21).

⁴ Hospodin

⁵ Za 8:10

⁶ na Judské poušti

⁷ Nebo jinou rostlinu rostoucí v suchu

⁸ Bejt ha-čoref ha-lecot – Zimní palác posměváčků (nebo možná nevěstek)

⁹ Nebo nabarvené, nepravé, falešné

¹⁰ Cca 23 cm. R. Patai překládá jako „span“ – což je stejně neurčitý pojem jako *zeret*.

¹¹ Ekvokot – srov. s verzí Jellinek (Eisenstein), kde jsou Armilovy oči popisovány jako עקבות, planoucí.

¹² אֵימוּס Právděpodobně Emauzy. Arab. إيمواس Imwas; město několikrát obsazeno a ničeno během mak. povstání, za Velké války zabráno Vespasianem (to je otec Armila?), obsazeno za povstání Bar Kochba, místo údajného zjevení Ježíše učedníkům – je to důvod, proč bylo považováno za místo, kde se dělá modloslužba? Otázkou je, zda byly tyto pověsti autorovi knihy známy – musel by znát novozákonní knihy nebo přijít do přímého kontaktu s křesťany. Ve 3. stol. přejmenováno na Nicopolis a stalo se městem s římskými zákony. Ve městě zároveň vedle sebe žily po dlouhá staletí komunity křesťanů a Židů, i Samaritánů, 639 dobyto Araby a následuje hladomor, význam města klesá, vesnice Imwas zničena v r. 1967.

Zajímavý úsek uvádí R. Patai v *Messiah texts*, str. 162: „Deváté znamení... Armilus půjde do města Emauz v zemi jeho otce a tam ustaví svůj trůn...“ z fragmentu Marmorstein, REJ 52 (1906), str. 183 (dle angl. překladu). Jako kdyby se jednalo o syntézu Otot ha-Mašiach a Sefer Zerubavel. Zatímco Patai klade vznik *Otot ha-Mašiach* až do 12. stol., Joseph Dan je opatrnější a vyjadřuje se v tom smyslu, že není možné přesně určit, co vlastně bylo dříve a který spis ovlivnil který – zda byl dříve *Sefer Zerubavel* a teprve poté vznikly *Otot ha-Mašiach*, nebo naopak. Tento fragment hovoří spíše pro Danův názor. K dataci a podrobnostem ohledně *Otot ha-Mašiach* viz níže.

¹³ Srov. Gn 2:7

¹⁴ Iz 11:4

¹⁵ Abd 1:21

¹⁶ Dn 7:18. V biblickém textu se výraz קדשי עלינים překládá jako svaté výšiny. Někdy ale může dojít k omylu a chybně se to překládá jako „svatí nejvyšší“ ale obojí je v plurálu. Komentátoři jednoznačně chápou výraz קדשי עלינים jako synonymum pro Izrael.

Zerubavela a poslal ho s Menachemem ben Ami'elem do dnů, let a časů konce dní, přivede s ním celé obci Izraele slova pokoje. B–že, kéž si zasloužíme vidět Chrám znovu vystaven a vidět našeho spravedlivého Mesiáše, rychle, za našich dnů. Amen amen amen, sela sela sela.

Neméně zajímavé jsou fragmenty rukopisů, blíže neurčené datace, pocházející pravděpodobně z Arábie, které evidentně byly vepsány do původní podoby Sefer Zerubavel. Některé z těchto fragmentů byly otištěny právě v díle Šlomo Wertheimera a některé v anglickém překladu uveřejnil Raphael Patai v knize *The Messiah texts jako Yemenite Manuscripts*. Dva z nich zde předkládám v českém překladu:

Dodatek a (k prvnímu odstavci)

...Mesiáš Hospodinův, a odpověděl jsem a řekl mu, co jsem se chtěl zeptat. A řekl mi: Zažádej sobě a já ti budu vyprávět, a řekl (jsem) mu: Ty jsi Mítatron,¹ a odpověděl mi hlasem příjemným a řekl mi: Já jsem Metatron, Micha'el, kníže zástupů Hospodinových, a byl jsem poslán, abych byl nad Jeho lidem a nad těmi, jež ho milují, já jsem ten, jenž vedl Avrahama celou zemí kene'anskou a požehnal jsem mu jménem Hospodinovým, já jsem ten, jenž vykoupil Jicchaka a poslal jsem nad něj anděly, neboť je psáno: „andělé pokoje hořce pláčí“², já jsem ten, jenž zápasil s Ja'akovem u brodu přes řeku, já jsem ten, jenž vedl Izrael čtyřicet let po poušti jménem Hospodina, B–ha Izraele, já jsem ten, jenž se zjevil Jehošu'ovi v Gilgalu, já jsem ten, jenž dštil na Sodomu a Gomoru oheň a síru od Hospodina z nebes, jenž mě poslal a já nosil své jméno jako Jeho Jméno. A ty Zerubavele, zažádej sobě a já ti budu vyprávět. A odpověděl jsem a řekl mu. Tento muž mi řekl: Já jsem Mesiáš Hospodinův a užasl jsem nad ním. A řekl mi Mítatron: On je Mesiáš Hospodinův, narozen domu Davidovu a skryl jej Hospodin, aby byl velitelem smlouvy svatého národa, to je Menachem ben Ami'el a to je ten, jenž byl zrozen při příchodu Nevuchadnečara do Jeruzaléma a byl seslán duchem Hospodinovým a byl jím seslán na toto místo až do konce času. A já, Zerubavel....

Zatímco dodatek a je více méně podobný Jellinkově/Eisensteinově verzi, dodatek b je mnohem zajímavější. Pravděpodobně pochází z Arábie – Jemenu a nejspíš reflektuje historickou situaci po úspěšné islámské invazi – to by vysvětlovalo přítomnost „Muže z kmene Joktan“, který obrátí na jedinou víru velkou část světa, podle všeho se jedná o Arábii, okolí Izraele a Afriku. Možná se zde odráží naděje, kterou Židé zpočátku v muslimy vkládali a následné zklamání. Rovněž není vyloučené, že pasáže popisující pobití „synů Jišma'ele a Kedaru“, tj. Arabů mají svůj původ v křížáckých taženích:

¹ Jméno anděla Metatrona se někdy vyskytuje s přidaným jod, tedy ve formě מיטטרון – Mítatron

² Iz 33:7

Dodatek b (k druhému odstavci)

... země jejich nepřátel ... a pokořit všechny a vládnout nad nimi,¹ a jejich myšlenka nepřevládne, a země se rozplyne v jeho vládě,² a nastanou války v jejich sídlech, a synové Gomeru budou válčit s Jafetovci, a rukama svýma je zlomí. Po těchto věcech vyjde muž z pouště San'a³ ze synů Joktan,⁴ vysoký, hezkého vzhledu, a přemýšlivý a ohlašovatel konce. A země jeho narození je Gulgal.⁵ A on vytne svou rukou všechny syny Algalev,⁶ a nezůstane (z nich) ani (jeden) člověk na královském trůnu, neboť zvěsti je znepokojí⁷ před zvukem hřmění⁸ velikého (z hlasů mnohých). A budou spěchat a uprchnou do Východní země. V tu hodinu přijde San'anejský s vojskem prevelikým, jež co do počtu bude jako písek na břehu mořském, do země Kamonija Afrika⁹ velký pán západu, a vypuknou nepokoje a zmatek a odpor a její muži (té země) budou jako stádo, jež nemá pastýře, a bude vládnout a půjdou proti ní, aby zabrali celou zemi východní a Edom a horu Ezauovu a celou zemi Kuš, a zlomí jazyky všech náboženství a zákony...

Patai str. 162: neboť on řekne, že bude jeden zákon a jedno náboženství, to Hospodina zástupů a

...zabijí všechny válečníky synů Jišma'ele a všechny syny Kedaru¹⁰ a také obyvatele Týru. A shromáždí zlato a stříbro do svatého města Jeruzaléma¹¹ a vyvýší své jméno a pozvedne své srdce,¹² jeho království se zmenší a tehdy povstane falešný Mesiáš,¹³ jenž bude lhát a pomlouvat a šířit klepy, a povýší své jméno a pozvedne své srdce¹⁴ a budou ho následovat lidé mnozí,¹⁵ jeho nohy se budou podobat nohám medvěda a jeho ruce jako pracky levharta, bude mít krásné oči a jeho čelisti budou drtit, řvát bude jako lvíče a vrčet jako lev, oživí mrtvé, propustí vězněné v jámě, otevře oči slepým a sešle chléb z nebes a naplní údolí řek medem. A půjdou za ním všichni synové Kedar a on bude vládnout 40 dní, poté...¹⁶

¹ Pokořit všechny ty, kteří se nad ně vyvyšovali

² Patai: Země se bude třást a klepat (dle rukopisu z Jemenu, Cambridge University Library, no. 890 Add. 3381)

³ צַנְעָא, arab. صنعا San'a', hl. město Jemenu, od nejstarších dob centrum obchodu a též židovského osídlení v Jemenu.

⁴ Srov. Gn 10:25–29; synové Joktana jsou podle tradice kmeny z jižní Arábie, příslušníci těchto kmenů tvrdí, že čistokrevný Arab pochází pouze z Joktana. Mídraš zde rozlišuje mezi syny Joktana (Jemenci) a Jišma'elci a syny Kedaru (tzv. obyčejnými Araby)

⁵ Patai: Gilgal

⁶ Patai: Al-Galb. Možná jsou zde míněni Beni Kalb, jeden z nejdůležitějších Jemenských nebo Qahtánských kmenů.

⁷ Dn 11:44

⁸ Iz 33:3

⁹ Kouřová Afrika? R. Patai neví, jaká země je míněna.

¹⁰ Arabové

¹¹ Možná narážka na dobytí Jeruzaléma Peršany nebo Araby

¹² Patai: jeho jméno bude vyvýšeno a jeho srdce pozvednuto

¹³ Patai: a v jeho dnech povstane falešný mesiáš

¹⁴ Patai: jeho srdce se stane povýšeným (nadutým)

¹⁵ Patai doplňuje: kteří sejdou na zcestí a zemřou

¹⁶ Je otázkou, koho symbolizuje falešný Mesiáš, který se náhle vynořuje ve chvíli, kdy anonymní muž z kmene Joktan nastolí svou vládu. Je možné, i když je to pouze spekulace, že oba dva mají svůj předobraz v jedné a též osobě - Muhamadovi. Byl to přece Muhamad, který se snažil v počátcích svého učení vetřít do přízně Židů (to by mohlo vysvětlovat větu, kterou doplňuje R. Patai: „jedno náboženství, to Hospodina zástupů“). Po rozkolu s medínskými Židy a upevnění své mocenské pozice svou politiku obrátil a snadno se tak mohl stát v očích tamních Židů falešným Mesiášem, jehož následují Arabové.

2.2.2 Otot ha–Mašiach

Vedou-li se o dataci *Sefer Zerubavel* spory v rámci dvou až tří staletí, pak v případě dalšího, neméně důležitého spisu nazvaného *Otot ha–mašiach* – Mesiášská znamení, je datace ještě problematictější. Joseph Dan se domnívá, že je velmi těžké až nemožné určit, zda *Sefer Zerubavel* ovlivnila *Otot ha–Mašiach* a ta byla napsána později, nebo to bylo naopak, a byla to právě Mesiášská Znamení která vznikla dříve a ovlivnila podobu *Sefer Zerubavel*. Raphael Patai naopak datuje *Otot ha–Mašiach* až do 12. století.

Pro domněnku, že se jedná o stejně staré nebo starší dílo, než je *Sefer Zerubavel*, hovoří fakt, že se v tomto midraši nevyskytuje ani Chefcí–Bah, ani jméno Menachem ben Ami’el. Může se zdát zvláštní, že by autor Mesiášských znamení opominul zařadit do svého spisu tak významné a originální prvky, které by navíc nijak nenarušovali kontext spisu – naproti tomu pasáž o Armilovi je téměř totožná. Armila se týká i další výrazný rozdíl – jak jsme již zmínili, autor *Sefer Zerubavel* vcelku jednoznačně považuje „spasitele národů“ za hlavního protivníka skutečného Mesiáše z rodu Davidova. Podobně se vyjadřují i křesťanští autoři té doby, kteří za hlavního protivníka navracejícího se spasitele považují toho, kterého za Mesiáše označí Židé, nebo v Islámu *Dadžďzal*, který podle islámských teologů bude právě židy označen za Mesiáše syna Davidova. V *Otot ha–Mašiach* nacházíme naopak tendenci zcela opačnou – Armilus je zde označen za „toho, jehož národy nazývají Antikrist“. Důvody mohou být dva – autor nemusel vůbec tušit, co přesně slovo Antikrist znamená – třeba netušil nic o významu předpony „anti“ a slovo „krist“ si prostě spojil s tím, koho křesťané označují za boha. Mohl být také pod vlivem nějakých židokřesťanských sektářů (v 6. století zvláště na východě někdejšího římského impéria nebyly karty zdaleka tak jasně rozdány, jako je tomu nyní, ale oblast Babylónie a Arábie se doslova hemžila různými sektami, které tím či oním způsobem propojovaly učení židovství, křesťanství, gnose a původních orientálních kultů) a slovo antikrist jednoduše převzal, protože se domníval, že se tak prostě označuje „nepřítel Mesiáše“. Ale stejně tak je možné, že autor znal základy křesťanské teologie, a jednoduše Armila a křesťanskou „Šelmu“ ztotožnil.

Na druhou stranu je v tomto midraši dopodrobna rozpracováno téma lži-mesiáše, totiž Armila, který obchází všechny národy světa a prohlašuje se za boha a za mesiáše. Za něj ho nakonec uznají všechny národy kromě Izraele. Právě v následujícím souboji bude poražen Mesiáš syn Josefův, předchozí vítěz nad Edomem. Armilus zde bojuje proti Izraeli sám se svým vojskem, které je ovšem shromážděno ze všech národů světa, devět předchozích pohanských králů není nikde zmíněno.

Otot ha–Mašiach

V budoucnu učiní Svatý, budiž veleben, deset znamení, jež budou předcházet vykoupení.

Znamení první: učiní v budoucnu Hospodin ustaví tři krále, kteří budou svým smýšlením kacíři¹ a budou svádět na scestí, ale lidem se budou zdát jako ti, kteří slouží Svatému, budiž veleben; ale oni neslouží, nýbrž svádějí a matou všechna stvoření a obrátí na kacířství národy světa; a dokonce zločinci Izraele,² kteří ztrácejí naději na vykoupení, budou lhát o Svatém, budiž veleben, a ztratí bázeň; a o tom pokolení je řečeno „A pravda byla rozptýlena.“³ A co to znamená „*ne'edaret*“? To se vztahuje na spravedlivé⁴, kteří budou rozptýleni do malých skupin⁵ a budou prchat a skrývat se v jeskyních a v prašných rozsedlinách⁶ a padnou všichni bohatěji toho pokolení a věrní se vytráčí,⁷ a brány moudrosti budou skryty a svět se stane podivným. A tou dobou nebude ani král, ani kníže, v Izraeli, neboť je řečeno: „Neboť po mnoho dní bude Izrael bez krále, bez knížete, bez oběti, bez modly atd.“⁸ a nebudou představení Ješiv a ga'oní,⁹ nebudou vůdci,¹⁰ a nebudou zbožní¹¹ a páni B–žího Jména,¹² a budou uzamčeny dveře nebeské a zavřeny brány hojnosti a bohatství. A v čase, kdy se Mesiáš zjeví ve své síle, bude toto pokolení upadat kvůli těžkým, podivným a spěšným omezením, která jim rozkážou tři králové. A ještě rozkáží lhát o Chrámu, o Hospodinu, a o Tóře; a Svatý, budiž veleben, nařídil, že vláda zločinného království bude trvat devět měsíců, neboť je řečeno „Proto je vydá až do chvíle, kdy porodí“¹³ a nezbude jim nic, než slib,¹⁴ neboť je

¹ כופר – někdo, kdo nevěří v základní principy náboženství, zvláště pak někdo, kdo nevěří v B–ha jako ve stvořitele světa (Sanh 39a) nebo někdo, kdo nevěří v základy víry (Sanh 38b), někdo, kdo odporuje něčemu, co je všeobecně přijímané, známé.

² פושעי ישראל – ti, který mluví hanlivě o Tóře, příp. odpadlíci, apostaté; Git 57a – komentář hovoří o פושעי ישראל jako o Ježíšovi (resp. křesťanech):

Pomocí kouzel vyvolal duchy hříšníků Izraele (פושעי ישראל). Zeptal se jich: „Kdo má dobré jméno na onom světě?“ Řekli mu: „Izrael.“ Řekl jim: „Co kdybych se k nim připojil?“ „Pátré po jejich bohatství, ne po jejich slabínách, kdokoli se jich dotkne, jako by se dotýkal zřetelné Jeho oka.“ Řekl: „Jaký je váš trest?“ Řekli: „Vaříme se v horkých výkalech, neboť řekl Mar (v Eru 21): každý kdo se posmívá slovům učenců, bude potrestán tak, že se bude vařit ve výkalech.“ Povšimni si rozdílů mezi hříšníky Izraele a proroky ostatních národů, které uctívají modly.

Podle některých názorů se ve vroucích výkalech topí Ježíš, protože se posmíval učencům. Křesťané zároveň nebyli v ranném středověku považováni za samostatné náboženství, ale za jakousi sektu odpadlíků. Židovské zdroje sice Ježíše řadí mezi hříšníky jako Bil'am, Amalek či později Muhamad, ale vždy bylo zdůrazněno, že narozdíl od ostatních byl židem – není tedy jen modlářem, ale hříšníkem Izraele – פושעי ישראל.

³ Iz 59:15, viz též Sota 49b

⁴ ובעלי אמת – dosl. „vlastníci pravdy“; výraz označuje též věrně – נאמנים, přímé – ישרים.

⁵ Srov. Sanh 97a: „pravdy bude zcela nedostatek, jak je psáno: „A pravda byla rozptýlena, oloupeným se stane ten, kdo se zlého varuje“ (Iz 59:15). Co je míněno tím „נעררת“? Učenci ze školy Ravovy řekli: Rozdělil se mezi různé skupiny – *adarim*, *adarim* – a zmizí (tzn. že bude tolik různých skupin, které si budou nárokovat právo na pravdu, že to půjde do takového extrému, až budou jejich zákony v životě zcela nepoužitelné a rozmezí se v tom obrovském množství – tehdy pravda „zmizí“, ustane).

⁶ Srov. Iz 2:19: A půjdou do jeskyní ve skalách a prašných rozsedlin.

⁷ Srov. Sota 48b

⁸ Oz 3:4. Spojení „זלם, צלם, זכה – שר – מלך – שר“ je vykládáno několika způsoby. Starší vykladači se domnívají, že tím prorok chtěl říci „budete na tom tak špatně, že nejenže nebudete mít krále (מלך) nebo nějakého legitimního vládce či předáka (שר) a nebudete schopni obětovat oběť B–hu (זבח), ale nebudete ani schopni dělat oltáře modlám“ (צלם) což bylo vždy považováno za snazší (Radak, Ibn Ezra). Pozdější vykladači (Malbim, Mecudot David, Jicchak Abarbanel) vykládají tento verš naopak jako důkaz odolnosti Izraele a jeho oddanosti B–hu, neboť i tehdy, když nebude mít krále, ani jiného vládce, a nebude moci obětovat oběť Hospodinu, aby jejím prostřednictvím odčinil své hříchy, tak ani tehdy se nesníží k tomu, aby obětoval modlám (tj. přestoupil na jinou víru pod tlakem okolností).

⁹ Na 2:3, Dosl. גאון יעקב גאון ישראל. *Ga'on Ja'akov* je překládáno jako „důstojnost Jákobova“; *Ga'on Ja'akov* (a *ga'on Jisra'el*) je ale mimo jiné čestný titul, který nosili představení ješiv v Babylónii (*ga'on* – přibližný ekvivalent „ctihodný“), jejichž éra následovala po *Savora'im* (cca v době, kdy vznikaly tyto midrašé), proto se domnívám, že i když je použit citát z proroka, význam sousloví by se měl chápat ve smyslu „představení náboženských akademiků“.

¹⁰ Dosl. „Věrní pastýři“, v kabale je titul „Věrný pastýř“ (רעיית מדינתא) vyhrazen pro Mojžíše.

¹¹ *Chasidim*: kteří jsou zvyklí být věrní, zbožní, přímí a milující, kráčejíci po stezkách milosrdenství; srov. Ž 145:17; Mi 7:2.

¹² Divotvůrci; ti, kdo dělají zázraky prostřednictvím síly Svatých Jmen, pomocí zařikávání a amuletů.

¹³ Mi 5:2. Srov. Sanh 98b: Rav řekl: Syn Davidův nepřijde, dokud hříšné království (Řím) nebude svírat celý Izrael po devět měsíců...

¹⁴ Nezbude jim nic jiného, než se spoléhat na přísahu, kterou B–h učinil domu Eli.

řečeno: „A proto Jsem přísahal domu Eli.“¹ A nařídí těžká omezení a znásobí daně nad Izraelem desetkrát, kdo byl zvyklý deset, dává sto, a každý, kdo byl zvyklý dávat osm, dává osmdesát, a tomu, kdo nemá, setnou hlavu. A po celou dobu těchto devíti měsíců budou obnovována nařízení za nařízením, jedno těžší než druhé. A vyjdou lidé z konce světa, a ti budou ještě více odporní. Každý, kdo je uvidí, zemře ze strachu před nimi, a nebudou muset válčit, protože hrůzou, kterou vzbudí, usmrtí vše. Každý z nich má dvě lebky a sedm očí a ty planou jako oheň a jsou vyprahlé jako pouštní vítr.² V tu chvíli se otřese Izrael a bude říkat „běda, běda“, a děti z Izraele budou zastrašeny a půjdou, a schovají se každý jeden za svého otce a za svou matku a budou říkat „běda, běda, otče, co učiníme?“ A jejich otcové jim odpoví: „Nyní jsme blízko vykoupení Izraele.“

Znamení druhé: Svatý, budiž veleben, sešle velké horko na zemi, žár slunce se stane spalujícím, (a též přijde) kašel a horečka. A (přijdou) mnohé choroby, hlad, mor a nemoci, a každý den bude umírat tisíc tisíců z národů světa. A všichni hříšníci, co jsou v Izraeli, zemřou, dokud se neschovají národy světa a budou křičet: „Běda nám, kam půjdeme, kam utečeme?“ A každý si vyhrabe hrob zaživa a bude chtít zemřít. Budou se ukrývat na pouštích a ve věžích a budou utíkat, aby se skryli, a půjdou do jeskyní a prašných děr. A kdybys řekl, že žárem slunce jsou spalováni i spravedliví, (tak se mýlíš, protože) Svatý, budiž veleben, je tím horkem uzdraví, neboť je řečeno: „Vyjde vám, kdo se bojíte Mého Jména, slunce spravedlnosti, a uzdraví svými paprsky.“³ A o těchto svědectvích prorokoval zlořečený Bil'am: „Běda, kdo přežije, až to B-h vykoná.“⁴

Znamení třetí: Svatý, budiž veleben, nechá sestoupit rosu krvavou, a národům světa bude připadat jako voda, a kdo se jí napije, zemře. A dokonce i hříšní Izraele, kteří ztrácejí naději na vykoupení, napijí se a zemřou. A spravedliví, kteří jsou posilováni vírou (ve) Svatého, budiž veleben, nedojdou žádné újmy, neboť je řečeno: „A prozíraví budou zářit jako záře oblohy,⁵ a bude na celém světě krev po tři dny, neboť je řečeno ohledně spásy: „A dám znamení na nebesa a na zemi, krev a oheň a sloupy dýmu.“⁶

Znamení čtvrté: Svatý, budiž veleben, sešle léčivou rosou, aby uzdravila krev a aby z ní mohli pít *bejnonim*⁷ a uzdravit nemocné, neboť je řečeno: „Budu jako rosa pro Izrael, rozkvete jako lilie, zapustí své kořeny jako Libanon.“⁸

¹ IS 3:14

² R. Patai překládá: Jejich chůze bude lehká jako chůze gazel.

³ Mal 3:20

⁴ Nu 24:23

⁵ Dn 12:3. Výraz משכירים (Prozíraví) se nevztahuje pouze na lidi inteligentní / rozumné, ale i na lidi, kteří dosáhnou úspěchu, protože se řídí rozumem (srov. IS 18:14, kde je David označován za משכייר – úspěšného ve všech svých cestách). Raši z toho vyvozuje, že משכייר je především ten, kdo se řídí Tórou a příkázáními. BB 8b považuje משכייר za soudce, kteří se ve svých rozsudcích nemýlí – soudí tedy podle pravdy. Pesichta de-Ejcha rabati 2, 3 označuje משכייר za rabíny. V žádném případě nesouvisí s přívrženci tzv. „židovského osvícenství“ (*haskaly*).

⁶ Ji 3:3

⁷ Dosl. prostřední, průměrní. Podle chasidské nauky to jsou lidé, kteří jsou „prostředníky“ mezi materiálním a božským světem, lidé, kteří našli vyváženost.

⁸ Oz 14:6. Raši verš vykládá takto: Rosa, kterou sešlu, zavlaží kořeny (lilie) a způsobí, že budou (silné) jako kořeny libanonských stromů. Radak upozorňuje na to, že i na jiných místech je Izrael přirovnáván k rose (např. Pis 2:1).

Znamení páté: Svatý, budiž veleben, vrátí slunce do temnoty na třicet dní, neboť je řečeno: „Slunce se obrátí do tmy a měsíc v krev,¹“ po třiceti dnech Svatý, budiž veleben, vrátí je zpět do původního stavu, neboť je řečeno: „Jistě budou sebráni,² vězeň do jámy, a budou zavřeni pod zámek; po mnohých dnech budou potrestáni.“³ A zaleknou se národy světa a budou zahanbeny; a poznají, že kvůli Izraeli jsou všechna tato znamení, a mnozí z nich se tajně stanou židy, neboť je řečeno „Ti, kteří se drží prázdných znamení,⁴ své milosrdenství odvrhují.“⁵

Znamení šesté: Svatý, budiž veleben, učiní hříšný Edom⁶ vládnoucím nad celým světem. A povstane jeden král v Římě a bude vládnout nad celým světem devět měsíců a zničí mnoho zemí. Rozezlí se na Izrael a uvalí na něj velkou daň. Tou dobou bude Izrael ve velkém útisku kvůli mnohým opatřením a nepokojům, které budou nad ním obnovovány každý den, a Izrael bude umenšen a bude ničen v tom čase, a nebude nikoho, kdo by pomohl Izraeli; a o tomto čase prorokoval Ješaja a řekl: „Vida, že není žádného muže, užasl.“⁷ Na konci devátého měsíce se zjeví Mašiach ben Josef a jeho jméno bude Nechemja ben Chuši'el, s kmeny Efrajim, Menaše a Benjamin a zbytkem synů Gada. A uslyší Izrael ve všech zemích, že přišel Mesiáš Hospodinův, a budou se k němu přidávat hloučky z každé země a z každého města, neboť je řečeno v Jirmejovi: „Vraťte se, synové odpadlí, dí Hospodin, neboť já jsem váš pán. Vezmu vás, jednoho z města, a dva z rodiny,⁸ a přivedu vás na Sion.“⁹ A přijde Mašiach ben Josef a vyzve k bitvě krále Edomu a zvítězí nad Edomem, a zabije z nich velké množství.¹⁰ Zabije krále Edomu a zničí římskou zemi a vynesou zbytek nádob z Chrámu, které byly skryty v domě Iuliana césara, a přijde do Jeruzaléma. A uslyší to Izrael a shromáždí se k němu. A král egyptský s ním uzavře mír a pobije všechny muže zemí, které obklopují Jeruzalém až k Damašku a Aškalonu, a uslyší to všichni lidé světa a padne na ně veliká hrůza.

Znamení sedmé: Svatý, budiž veleben, Pán zázraků, učiní znamení světu. Říká se, že v Římě je mramorový kámen a ten má podobu mladé krásné dívky, a ta není zhotovena rukama

¹ JI 3:4. Verš pokračuje: „než přijde den Hospodinův, veliký a strašlivý.“ Podle Malbim se jedná o částečné zatmění obou těles – slunce bude dávat 1/4 svého světla a měsíc se zabarví do ruda, jak je tomu při jeho částečném zatmění (Radak). Celé znamení má podle Rašiho ukázat bezmocnost nebeských těles před B–hem a chybu těch, kdo je uctívají. Ibn Ezra a Radak se domnívají, že se jedná o události, které se stanou Gogovi a Magogovi a jejich spojencům ve chvíli, kdy napadnou Izrael. Rambam tento výklad dále rozvíjí a vládá verš jako alegorii na různé události a pohromy, jež padnou na nepřátele Izraele (More Nevuchim 2:29), Radak se naopak domnívá, že se to vztahuje na události, které se stanou samotnému Izraeli těsně před příchodem závěrečného vykoupění. Alšich vykládá tento verš s ohledem na předchozí (viz. výše). Krev, oheň a sloupy dýmu jsou znamení, která se objeví na zemi, zatímco zatmění slunce a měsíce jsou znamení týkající se nebes. Tato znamení předpoví zničení historických nepřátel Izraele. Krev, to je Edom (Řím), jenž vládne mečem a mečem padne. Oheň je Babylón, který služebníky B–ží hází do ohnivé pece. Peršané a Řekové jsou pod jedním znaméním – sloupy kouře. Jsou jmenováni spolu, protože se nedopustili takových zločinů jako předchozí dva (nezničili Chrám, ani neuvedli Izrael do vyhnanství), navíc za své hříchy již z části zaplatili – Řekové za Makabejců, Peršané za dnů Mordechaje a Ester. Nebeská znamení symbolizují záhubu největšího protivníka Izraele – Amaleka: Ja'akov je sluncem a přikryje Amaleka tmou. Rachel je měsícem a ta prolíje jeho krev, neboť je řečeno (v Pesikta Rabati 13), že Amalek padne rukou synů Rachel (Josefa a Benjaminu – Mordechaj byl Benjaminovec).

² Raši říká: Pohané

³ Iz 24:22. Použití tohoto verše zde je nejasné. Radak tento verš vykládá tak, že bychom měli říkat „jako vězeň“ (ka–asir) protože tak, jako jsou vězni zavíráni do jámy na noc a zamčeni až do rána, a pak je vyvedou na práci, tak budou sebráni hříšníci.

⁴ Dosl חבלי שוא, חבלי חסד, v tomto případě můžeme významově vztáhnout na חבלי משיח, čili znamení, jež budou předcházet příchodu Mesiáše.

⁵ Jo 2:9

⁶ Řím; přeneseně: křesťanství

⁷ Iz 59:16

⁸ משפחה

⁹ Jr 3:14

¹⁰ חילי תלים, dosl. kupy kup, hromady hromad.

lidskýma, ale Svatým, budiž veleben, jenž ji stvořil svou mocí. A přišli zlovolní z národů světa, synové Beli'alovi, kteří ji zahřívají a leželi vedle ní,¹ a Svatý, budiž veleben, uzavřel jejich sémě uvnitř kamene, a stvořil v ní tvora, zformoval v ní plod, a ona se rozpůlila a vyšel z ní (tvor) podoben člověku, jehož jméno je Armilus Satan; to je ten, kterého národy nazývají Antikrist. Bude dlouhý dvanáct loktů a dvanáct loktů široký, a mezi jeho dvěma očima bude *zerat*,² a budou hluboké a červené³ a vlasy na jeho hlavě budou mít barvu jako zlato, chodidla jeho nohou jsou zelená a má dvě lebky. A přijde k hříšnému Edomu a řekne jim: „Já jsem mesiáš, já jsem váš bůh.“ Ihned v něj uvěří a učiní ho nad sebou králem a sbratří se s ním všichni synové Ezauovi a přijdou k němu. A půjde a dobude všechny země a řekne synům Ezaua: „Přineste mi můj zákon, který jsem vám dal.“ A přinesou své modlitby a řekne jim: „Pravda je, že jsem vám jej dal“, a řekne národům světa: „Uvěřte ve mně, neboť já jsem váš mesiáš.“ A vskutku v něj všichni uvěří. Tehdy pošle pro Nechemju ben Chuši'ela a všechen Izrael, a řekne jim: „Přineste mi vaši Tóru a dosvědčete mi, že já jsem bůh.“ Tehdy se leknou a budou překvapeni. V tu chvíli povstane Nechemja ben Chuši'el a třicet tisíc bohatýrů z bojovníků synů Efrajim, vezmou *Sefer Tora* a přečtou před ním: „Já jsem Hospodin B–h tvůj, nebudeš mít jiných bohů přede Mnou.“⁴ A řekne jim: „Ve vaší Tóře není vůbec nic, ale přijďte a dosvědčete mi, že já jsem bůh, tak, jak to udělaly už všechny národy.“ Tehdy proti němu povstane Nechemja a řekne Armilus svému otroku: „Chyť ho a přinut' ho.“ Tehdy povstane Nechemja ben Chuši'el a třicet tisíc, které budou s ním, a svedou s ním bitvu a zabijí z nich stovky tisíců. Tehdy se rozezlí hříšný Armilus a shromáždí všechny vojáky národů světa v Údolí rozhodnutí⁵ a budou válčit s Izraelem a zabijí z něj velké množství, a budou bít Izrael, až jej umenší, a zabijí Mesiáše Hospodinova a přijdou služební andělé a odnesou ho a uloží ho s otci světa.⁶ Tehdy změkne srdce Izraele a ochabne jeho síla a hříšný Armilus nebude vědět, že Mesiáš je mrtev, protože kdyby to věděl, nenechal by zbytek Izraele uprchnout. Tehdy všechny národy světa budou vyhánět Izrael ze svých zemí a tomu pokolení nebude dopřáno, aby nalezlo odpočinek s nimi (s pohany) v jejich zemi, a ti, kdo spatří ten národ v bídě a zavržení, budou říkat: „Povstali nad nás a učinili si krále.“ A bude velký útisk nad Izraelem, jaký ještě nebyl, od počátku světa až do těchto dnů. A tehdy bude postaven⁷ Micha'el, pán veliký, nad syny tvého lidu⁸ a bude útisk, jaký ještě nebyl atd.⁹ A tehdy uteče

¹ Smilnili s ní

² Malíček, mezera 23 cm nebo na šířku prstu.

³ Nebo „temně rudé.“

⁴ Ex 20:2

⁵ Jl 4:14. Radak ho někdy překládá jako „Údolí řezání“ – podle bitvy a krve, která se v něm prolíje.

⁶ אֱבוֹת הָעוֹלָם; označení pro velké učence, mudrce, na jejichž moudrosti a zbožnosti stojí svět; srov. Sir 45:1. V Mišně jsou tak označováni přední tana'itě (Ed 1, 4).

⁷ Tento výraz může být chápán buďto doslova ve významu „postavit se na obranu“ nebo též ve významu „umlčet protivníka“. V ExR 18, 5 je řečeno, že Samael (Satan) trápí Izrael, zatímco Micha'el ho chrání. A pokud to Satan zkusí, Micha'el ho umlčí – עָמַד. Jiný příklad užití slova amad ve významu utichat je např. v Jb 32:16 z Pesikta RutR 1 a Neh 8:5; Raši k Sota 37a.

⁸ Podle hebrejské angelologie má každý ze sedmdesáti dvou národů světa svého anděla, který jej zastupuje u B–ha. Andělem Izraele je Micha'el.

⁹ Srov. Dn 12:1. Autor ocitoval pasáž s menšími odchylkami, ale zapomněl na některé tvary, jako např. „tvého lidu“. V biblické knize promlouvá B–h k Dani'elovi, proto tvar „tvého.“

celý Izrael do pouští a každý, kdo ve svém srdci zapochybuje, se vrátí k národům světa,¹ a budou říkat: „Toto je to vykoupění, o němž jsem se učili? Že je Mesiáš zabit?“ A každý, kdo se nebude dívat směrem k vykoupění, bude zahanben a vrátí se k národům světa. Tehdy bude Svatý, budiž veleben, zkoušet Izrael, a očistí jej jako stříbro a zlato, jak je řečeno v Zacharjovi: „Provedu tu třetinu ohněm a přetavím je, jako se taví stříbro“² a je psáno v Jechezkelovi: „Vyberu z vás ty, ... kteří ode Mě odpadli“³ A v Dani'elovi je psáno: „Budou očištěni, vyběleni a přetaveni mnozí a hříšně budou jednat hříšníci.“⁴ A budou všichni, kteří zbudou z Izraele, svatí a čistí, na poušti Judské čtyřicet pět dní a budou pěstovat a jíst pouštní rostliny.⁵ A v tom se naplní to, o čem se v Hoše'ovi říká: „Proto, hle, přemluvím jí, odvedu ji do pouště a promluvím k jejímu srdci.“⁶ A ohledně počtu čtyřiceti pěti dnů je řečeno: „Od doby, kdy byla odebrána každodenní oběť a dána hnusná ohavnost ničitele, uplyne tisíc dvě stě devadesát dní“⁷ a je psáno „Blaze tomu, kdo počká a dosáhne tisíce tří set třiceti pěti dnů“⁸ a mezi těmito dvěma čísly zbývá čtyřicet pět dnů.⁹ V té době zemřou všichni hříšníci Izraele, kteří nebyli hodni spatřit vykoupění, a přijde Armilus a bude válčit v Egyptě a dobude ho, neboť je řečeno: „ani země egyptská neunikne“¹⁰ a vrátí se k Jeruzalému a zničí ho podruhé, neboť je řečeno: „A napne své stany svého paláce od moří k hoře svaté nádhery. A přijde hodina jeho konce a nebude mu pomoci.“¹¹

Znamení osmé: Postaví se Micha'el a třikrát zatroubí na šofar, neboť je řečeno: „A stane se v onen den, že zatroubí na veliký šofar a přijdou ti, kteří zahynuli (bloudí)“ atd.¹², a je psáno: „A Pán Hospodin na šofar zatroubí a půjde ve vichřici z Jemenu.“¹³ Na první zatroubení se zjeví Mesiáš syn Davidův a prorok Elijahu těm spravedlivým, čistým z Izraele, kteří unikli na

¹ Odpadne

² Za 13:9

³ Ez 20:38

⁴ Dn 12:10. To se vztahuje na vypočítávání konce. Mezi všemi daty a čísly se pravděpodobně objeví i ten správný, ale nebude možné ho poznat a určit, protože věci a záležitosti okolo konce jsou příliš nejasné, aby je bylo možné poznat dříve, než k nim dojde.

⁵ Srov. Jb 30:4; מרר – keř (pravděpodobně druh řepy) s popelavými listy, drobkovými nazelenalými květy (*Atriplex*). Většina druhů מרר roste v solných bažinách / slatích.

⁶ Oz 2:16

⁷ Dn 12:11. Je zajímavé, že Sa'adja Ga'on (Emunot ve-De'ot 8:3), Raši a jiní překládají slovo „dny“ jako „roky“. Tento příklad se vyskytuje i na jiných místech (např. v Lv 25:29 a jinde). 1290 let (dní) tak uplyne od doby, kdy přestane být obětována každodenní oběť Tamid do příchodu Mesiáše. V Dn 8:14 je psáno: A řekl mi: Do večera, rána, dva tisíce a tři sta a Svatý.... K číslu 2300 přičtete číselnou hodnotu slov erev a boker (574) a dostaneme číslo 2874. To je celkový počet let, které uplynou od odchodu do Egypta až do příchodu Mesiáše: 210 let trval exil v Egyptě, od Exodu do postavení 1. Chrámu (1K 6:1) uplynulo 480 let. První Chrám stál podle tradice (Joma 9a) 410 let. Babylónské zajetí trvalo dle Jr 19:10 70 let a od postavení 2. Chrámu až do doby, kdy ustala každodenní oběť uplynulo 414 let (podle Joma 9a stál 2. Chrám 420 let, ale oběť přestala být obětována o šest let dříve, protože v Dn 9:7 je řečeno, že byla ukrácena o polovinu týdne – polovina týdne se v tomto případě nemá chápat jako 3,5 dne, ale spíše jako více než polovina a méně než sedm, tzn. maximálně šest – a dny jsou i v tomto případě brány jako roky, proto 414 let). Od zastavení oběti až do příchodu Mesiáše 1290 let – celkem tedy 2874 let. Ibn Ezra vykládá číslo 1290 jinak: denní oběť ustane 1290 dní před zničením chrámu – vyvozuje taktéž z verše Dn 9:27: 3,5 roku – to je 3,5 x 365 = 1277,5 – tedy podle rabínských počtů vlastně 1290.

⁸ Dn 12:12.

⁹ Po příchodu Mesiáše bude následovat 45 let, kdy bude skryt. Srov. RutR 5, 6: Rabi Berachja řekl jménem rabiho Leviho: První vykupitel (Moše) je stejný jako poslední (Mesiáš); první vykupitel byl zjeven a pak skryt. A jak dlouho byl skryt? Po dobu třiceti měsíců, neboť je řečeno: „Potkali Mošeho a Aharona“ (Ex 5:20; v ExR 5, 20 je řečeno „šest měsíců“), tak i poslední vykupitel bude zjeven a pak skryt. A jak dlouho bude skryt? Rabi Tanchuma řekl jménem učenců: čtyřicet pět dní, neboť je psáno (Dn 12: 11–12). A co je to za (zvláštní) dny? Rabi Jicchak ben Kacarta řekl jménem rabiho Jony: To je čtyřicet pět dní, během nichž Izrael bude tráhat slanobýl s pelyňkem a jíst jej (Jb 30:4). Kam je povede? Ze Země Izraele do judské pouště, neboť je řečeno (Oz 2:16), ale někteří říkají že do pouště Sichona a Oga, jak je řečeno (Oz 12:10; to je odkaz na místo, kde Bil'am pronesl své proroctví Izraeli; viz. Nu 24:5). Ten kdo v něj bude věřit, přežije, a ten kdo v něj neuvěří, odejde k pohanům a ti ho pošlou na smrt (může se jednat o duchovní smrt – země jeho víra a přijme nepravou).

¹⁰ Dn 11:42

¹¹ Dn 11:45

¹² Iz 27:13

¹³ Za 9:14

judskou poušť na konci čtyřiceti pěti dnů, a obrátí svá srdce a posílí své zesláblé paže a kolena svá podlomená zpevní.¹ A celý Izrael, rozptýlen po celém světě, uslyší hlas šofaru a poznají, že je nařídil Hospodin a že přišlo úplné vykoupení, a shromáždí se a půjdou, neboť je řečeno: „a přijdou ti, kteří bloudí v zemi Ašuru,“² a z toho hlasu padne veliký strach a třes na národy světa a padne na ně špína odporná. A Izrael se připraví k vyjití, a přijde Mašiach ben David a prorok Elijahu se spravedlivými, kteří se vrátili z Judské pouště a s celým shromážděným Izraelem a vystoupí na výšinu Chrámové hory a usídlí se tam. A uslyší Armilus, že povstal král Izraeli, a řekne: „Co ještě ten opovrženíhodný a bídný národ udělá?“ A hned shromáždí všechny vojáky národů světa, a přijde aby válčil s Mesiášem Hospodinovým. A tehdy Svatý, budiž veleben, nebude po něm (Mesiáši) chtít, aby válčil, ale řekne mu (Mesiáši): „Zasedni po mé pravici“³ a on řekne Izraeli: „Stůjte a vizte spásu Hospodinovu, kterou vám dnes učiní.“ A bude Hospodin Sám válčit s nimi,⁴ neboť je řečeno: „A vyjde Hospodin a bude bojovat s těmi pronárody, jako bojoval v den bitvy, v den dávný.“⁵ A Svatý, budiž veleben, sešle oheň a síru z nebes, neboť je řečeno: „Budu je soudit morem a kroupami, a přival deště a kroupy jako kameny.“⁶ A Armilus, hříšník, tehdy zemře, a všichni jeho vojáci, a Edom zlovolný, kteří zničili Dům našeho B-ha a vyhnali nás z naší Země. A tehdy na nich učiní Izrael pomstu velikou, neboť je řečeno: „A bude dům Ja'akovův ohněm a dům Josefův plamenem, a dům Esavův plevelem.“⁷

Znamení deváté: Zatroubí Micha'el zvukem silným a otevrou se hroby mrtvých v Jeruzalémě a Svatý, budiž veleben, je oživí; a půjdou Mesiáš syn Davidův a Elijahu prorok a oživí Mesiáše syna Josefova, jenž je uložen v branách Jeruzalémských a pošlou Mesiáše syna Davidova kvůli zbytku Izraele, kteří jsou stále rozptýleni ve všech zemích. Tehdy všechny krále národů světa přinesou na svých ramenech a přivedou je k nim atd.

Znamení desáté: Zatroubí Micha'el převelice a vyvede Svatý, budiž veleben, od řeky Gozenu, a z Chaly a Chaboru a z měst médských, všechny kmeny,⁸ a vyjdou se syny Mošeho, nebude je možné spočítat ani změřit. Jako zahrada Eden je země před nimi a za nimi plamen plápolá⁹ a neponechají k obživě¹⁰ nepřítelům Hospodinovým, a v té hodině, kdy vyjdou kmeny, obklopí je oblaka slávy Svatého, budiž veleben, jenž kráčí před nimi, neboť je řečeno: „Vystoupil ten, kdo bude razit cestu před nimi.“¹¹ A Svatý, budiž veleben, jim otevře prameny stromu života a napojí je po cestě, neboť je řečeno v Ješajovi: „Otevřu na holých

¹ Srov. Iz 35:3

² Iz 27:13

³ Ž 110:1

⁴ srov. Ex 13:14

⁵ Za 14:3

⁶ srov. Ez 38:22; v bibl. textu je בדבר וכדמ – morem a krví, zde je בדבר וכדמ – kroupami, nebo též tvrdou, tyranizující vládou.

⁷ Abd 1:18

⁸ Srov. 1Pp 5:26

⁹ Srov. Jl 2:3

¹⁰ Srov. Sd 6:4

¹¹ Mi 2:13

pláních proudy vod a vprostřed údolí prameny, poušť ve vodní plochu přeměním, a zemi vyprahlou ve vodní zřídla,¹ a je psáno: „Nebudou hladovět, nebudou žíznit, nebude je ubíjet vyprahlá země a slunce.“² Svatý, budiž veleben, kéž si zasloužíme vidět vykoupení brzké, kéž si zasloužíme vidět Chrám,³ a povstanou studenti Písma,⁴ neboť je psáno: „Hle, Já vrátím zajaté stanů Ja'akovových, nad jeho příbytky slituji se a bude vystavěno město na svých sutinách a palác⁵ bude podle svého soudu obýván.“⁶ A bude nám dopřáno všechno pohodlí a všechno bezpečí, neboť je řečeno skrze Jeho proroka a je psáno: „V onu dobu vás přivedu a v té době vás shromáždím, neboť dám vám ku jménu a ku chvále.“⁷ Konec mesiášských znamení

¹ Iz 41:18

² Iz 49:10

³ Dosl. „Vybraný Dům“ (viz Maš 5, 12), místo, jež s B-h vybral (בחר) k tomu, aby tam bylo vzýváno Jeho Jméno.

⁴ בנו מקרא

⁵ Jt 30:18, též pevnost, citadela, termín užívaný většinou proroky

⁶ Jt 30:18

⁷ So 3:20

2.2.3 Otot rabi Šim'on bar Jochaj

Kromě *Otot ha-Mašiach* existuje spis, podobný strukturou i povahou, označovaný *Otot rabi Šim'on bar Jochaj* – Znamení rabiho Šim'ona bar Jochaje. Rabi Šim'on bar Jochaj byl mezi středověkými mystiky velmi populární a řada anonymních i známých autorů svá díla připisovala jemu, eventuelně se odvolávala na tradici zděděnou právě od něj – za všechny příklady může hovořit nejznámější, *Zohar*. Mezi mesianisticky zaměřenými rukopisy vynikají právě *Nistarot šel rabi Šim'on bar Jochaj* – Tajemství rabiho Šim'ona bar Jochaje, obsahující kromě řady příběhů o rabim Šim'onovi – divotvůrci – i údajná zjevení, která se rabimu Šim'onovi dostala ohledně konce dnů. Rabimu Šim'onovi jsou také připisována následující Znamení. Některé pasáže jsou v podstatě totožné (znamení čtvrté a páté), jiné můžeme najít v ostatních midraších, velká část textu se ovšem vyskytuje pouze zde. V tomto spise, narozdíl od předchozích (kromě fragmentů uveřejněných Wertheimerem), již vystupují Arabové (buď jako Kedarci nebo Jišma'elité) – můžeme tedy v dataci směle jít do 7. nebo ještě spíše 8. století; navíc v popisu sedmého znamení (Edomský král vyhánějící Jišma'elity z Jeruzaléma) je možné spatřovat odraz křížáckých válek – a pokud tuto tezi přijmeme, spadá vznik *Otot rabi Šim'on bar Jochaj* minimálně do 12. století.

Strukturu a podobnost obou spisů můžeme porovnat následovně:

Otot ha-Mašiach

1. Příchod tří kacířů
2. Žár
3. Krev
4. Léčivá rosa
5. Třicetidenní tma
6. Edom a Mesiáš syn Josefův
7. Armilus
8. Příchod Mesiáše syna Davidova a smrt Armila
9. Oživení Mesiáše syna Josefova
10. Shromáždění vyhnanců Izraele

Otot rabi Šim'on bar Jochaj

1. Tři ohnivé sloupy
2. Příchod tří kacířů
3. Tři duhy
4. Třídenní krvavý déšť
5. Třídenní léčivá rosa
6. Třídenní temnota
7. Souboj Edomu a Jišma'ele
8. Příchod Mesiáše syna Josefova a porážka Edomu
9. Armilus
10. Příchod Mesiáše syna Davidova a smrt Armila

Tento midraš má evidentně mnohem větší zálibu v číslovce tři. Oproti Mesiášským znamením je zde mnohem podrobněji vykreslena činnost tří kacířů, kteří jsou v Mesiášských znameních

označování za „krále“. Nabízí se zde domněnka, že autor *Otot rabi Šim'on bar Jochaj* útočí na evangelia a na Ježíše, případně na působení apoštolů, neboť skutky, které podle něj provádí tři kacíři – tj. zmrtvýchvstání, navrácení zraku slepému a uzdravení chromého – jsou ty, které jsou v evangeliích vyzdvihovány jako zázraky, kterými Ježíš a apoštolové údajně měli dokazovat svou „zázračnou“ moc. Ale stejně tak je možné, že autor zde útočí na všechny možné divotvůrce a šarlatány, kteří si osobují „vlastnictví“ Ducha Hospodinova a na jeho základě konají „zázraky“. Rozvedena je i informace o údajném přestupování pohanů na pravou víru – zatímco v Mesiášských znameních se odehrává ve znamení pátém, po hrůze ze tmy, která na celých třicet dní přikryje zemi, a jako podpora pro toto tvrzení slouží verš, který se dá vykládat všelijak, ve Znameních rabiho Šim'ona je tento jev popisován již v prvním znamení a podložen poměrně jasným veršem ze Za 8:23.

Originální jsou ohnivé sloupy, které sice nejspíš mají svou inspiraci ve sloupu dýmu a ohně, jenž ukazoval Izraeli cestu na poušti, ale nevyskytují se nikde jinde, podobně jako tři duhy – symboly smlouvy B-ha s lidstvem – ale chybí žár, jenž B-h sesílá na zemi ve druhém znamení *Otot ha-Mašiach*.

V sedmém znamení se kromě porážky Arabů od Edomu – Říma, tedy západu, objevuje postava muže jménem Choier. Zatím se mi nepodařilo zjistit, koho symbolizuje, odkud pochází jeho jméno (které se v Bibli ani v Talmudu či midraších nevyskytuje) ani kdo je jeho eventuálním historickým předobrazem. Bitva bude svedena ve městě, které je v prorockých vizích svědkem mnoha krveprolití, v sídle edomských králů Bocra a Choier v ní krále Edomu porazí. Sám však umírá (není řečeno, zda v bitvě, na následky zranění nebo přirozenou smrtí) a vše se opakuje. Edomský král, jenž z bitvy uprchl, se po smrti Choiera vrací zpět do Jeruzaléma, kde bude zabit Mesiášem synem Josefovým. Zároveň král Edomu při svém návratu položí svou korunu na základní kámen Chrámu v Jeruzalémě se slovy „Vracím nyní to, co mí předchůdci odsud vzali“, což spíš ukazuje na pokání. Přesto následuje věta: „Tehdy nastane velké trápení“, které ukazuje na události, jež nastanou vzápětí, a to příchod Armila.

Desáté znamení se dochovalo ve dvou verzích. Jedna je strohá a konstatuje vítězství Mesiáše syna Davidova, druhá je delší a nabízí to, co se nevyskytuje příliš často, a to popis fyzického vzhledu Mesiáše syna Davidova. Podobně detailní popis nacházíme v jiných midraších pouze u Armila, jenž je vykreslen vskutku barvitě, a také u muže z kmene Joktan (viz str. 52 – možná, že on je předobrazem Choiera).

Otot rabi Šim'on bar Jochaj¹

Deset znamení bylo zjeveno rabimu Šim'onu bar Jochajovi (kéž je jeho památka požehnána), které budou zjeveny světu, až se přiblíží Mesiášův příchod – kéž nastane brzy.

První znamení: Tři ohnivé sloupy² sestoupí z nebes a zůstanou tam, strmící od země až k nebesům, po tři dny a tři noci. Kvůli jejich obrovské síle, kterou mají, všechny národy světa povstanou a složí hold Izraeli, a budou mu říkat: „Učiňte i nám třásně na okrajích našich oděvů!“ Izrael jim učiní třásně, jak je řečeno: „V oněch dnech se vzchopí deset mužů ze všech jazyků národů, a chytanou se pevně cípu (oděvu) muže z Jehudy, řkouce: „Půjdem s vámi, neboť jsme slyšeli, že s vámi je B-h.“³ Svátý, budiž veleben, umístí zlá znamení na oblohu a na zemi, jak je řečeno: „A dám znamení na nebesa a na zemi, krev a oheň a sloupy dýmu.“⁴ A proč bude znamení krve předcházet znamení ohně? Protože v tom samém pořadí šla v Egyptě.

Druhé znamení: Přijdou tři lidé. Jeden z nich stane na hrobě a ožíví mrtvého; jeden navrátí zrak očím slepce; jeden vyléčí chromého pomocí zařikávání. 8 000 Izraelitů sejde na scesti, když je budou následovat, ale ve skutečnosti to nejsou opravdoví synové Izraele, to jsou spíš potomci Gibeonů a směska vši možné chátry, jež se v minulosti smísila s Izraelem. Svátý, budiž veleben, je všechny očistí z Izraele, jak je řečeno: „Provedu tu třetinu ohněm a přetavím je, jako se taví stříbro a vyzkouším je, jako se zkouší zlato.“⁵

Třetí znamení: Svátý, budiž veleben, učiní tři duhy na nebesích, a ty tam zůstanou po tři dny a tři noci. Jejich délka obemkne celý svět. Všechny národy světa přepadne velký strach a budou říkat: „Copak Svátý, budiž veleben, zamýšlí uvést potopu na svět?“ Ale on již přísahal, že nepřivede potopu na svět, jak je řečeno: „Neboť jako vody Noachovy je toto pro mě, když jsem se zavázal přísahou, že už nikdy vody Noachovy nezatopí zemi.“⁶ Stejně tak, jako přísahal, že nepřivede potopu, tak přísahal, že již více neprojevívá svůj hněv, jak je řečeno: „Tak jsem se zavázal přísahou že se nerozhněvám na tebe a nebudu hrozit tobě.“⁷ Svátý, budiž veleben, opáše ten den Izrael silou, jak je řečeno: „Ti, kteří klopytali, jsou opásáni statečností.“⁸ A kdo jsou ti „opásáni“?⁹ To je Izrael, neboť je řečeno: „Opásal jsi mě statečností k boji.“¹⁰

Čtvrté znamení: Po tři dny a tři noci bude padat déšť, déšť nikoli z vody, ale déšť krve. Těch osm tisíců, kteří dříve sešli na zcestí za hlasateli lži, to budou pít a zemřou. Každý muž a

¹ Rukopis z Genizy přeložen Arthurem Marmorsteinem, „Les Signes du Messie“ REJ (Revue des etudes Juives) 52 (1906); jiný rukopis z Genizy zveřejněn Michaellem Higgerem, Halachot va-agadot (New York: The Jewish Theological Seminary, 1933), 115–23. Viz Jehuda Even Šmuel – Kaufmann: Midrešej Ge'ula, 2. vydání, Jeruzalém, Mosad Bialik, 1954

² Srov. Ex 14:19–20

³ Za 8:23

⁴ JI 3:3

⁵ Za 13:9

⁶ Iz 54:9

⁷ Tamtéž

⁸ 1S 2:4

⁹ אזור

¹⁰ 2S 22:40

každá žena, kteří je budou následovat, zemřou.

Páté znamení: Svatý, budiž veleben, nechá rosu padat po tři dny a tři noci, a ta zruší všechny smrtonosné účinky krve, která předtím padla na zem. Nechá vyrůst klasu. Všechny národy světa si budou myslet, že to je déšť, ale ve skutečnosti to bude jen rosa, jak je přislíbeno v Písmu: „Budu pro Izrael jako rosa, rozkvetete jako lilie, zapustí své kořeny jako Libanon. Rozloží se jeho ratolesti, a bude jako oliva ve své kráse a jeho vůně bude jako Libanon. Ti, kteří sídlí v jeho stínu, ožijí jako obilí, rozkvetou jako vinná réva, připomínající víno Libanonu.“¹

Šesté znamení: Všechny národy světa zažijí po tři dny a tři noci temnotu, ale Izrael bude mít světlo, jak je řečeno: „Neboť hle, temnota přikryje zemi, temné mračno národy, a nad tebou vyjde Hospodin a Jeho Sláva se ukáže nad tebou.“² Všechny národy světa přepadne veliký strach, a půjdou a budou se klanět před Izraelem, řka: „Půjdeme s vámi, neboť jsme slyšeli, že s vámi je B–h.“³

Sedmé znamení: Král Edomu⁴ přijde a vystoupí do Jeruzaléma. Všichni Jišma'elitě⁵ z něj utečou a odejdou do Jemenu. Shromáždí mocné vojsko a půjde s nimi muž, jehož jméno je Choier. Stane se králem a všichni půjdou do Bocry. Král Edomu (to) uslyší a půjde za nimi. Ti dva svedou bitvu, jak je řečeno: „Neboť oběť Hospodinu je v Bocra, veliká jatka v zemi Edom.“⁶ A je též řečeno: „Ti, kdo jedí maso prasat a odpornou havěť a myši, společně zajdou.“⁷ Choier zabije mnoho Edomců, a král Edomu před ním uteče. Avšak Choier zemře a král Edomu se vrátí do Jeruzaléma podruhé. Vstoupí do Chrámu, vezme zlatou korunu, kterou má na hlavě, a položí jí na základní kámen Chrámu. Tehdy řekne: „Pane Všehomíra! Vracím nyní to, co mí předchůdci odsud vzali...“ Tehdy nastane velké trápení.

Osmé znamení: Svatý, budiž veleben, „náhle“ přivede Nechemju ben Chuši'ela, jenž je Mašiach ben Josef. „Náhle“⁸ odkazuje na verš: „A náhle vstoupí do Svého Chrámu Pán.“⁹ Bude bojovat s králem Edomu a zabije ho a pak si nasadí korunu, kterou král Edomu vrátil do Jeruzaléma. Sláva Nechemji obletí celý svět.

Deváté znamení: Z Říma přijde muž, jehož jméno je Armilus, syn Satana, jenž byl zplozen z kamenné sochy v Římě. To je socha ženy, s níž obcoval Satan, a která dala život tomuto tvorů. Toho dne, kdy se narodil, bude jako stoletý. Půjde a bude vést válku proti Alexandrii a zničí celé pobřeží moře. Běda tomu, kdo se mu dostane do rukou! Sám osobně přijde do Gazy a tam ustaví svůj trůn. (Toto jsou jeho znamení:) Bude deset loktů vysoký... Bude tam sedět

¹ Oz 14:6–8

² Iz 60:2

³ Za 8:23

⁴ Říma

⁵ Arabové, muslimové

⁶ Iz 34:6

⁷ Iz 66:17

⁸ מִהֵרָא

⁹ Mal 3:1

na svém trůnu a bude pronášet kletby a rouhat se. Bude říkat národům světa: „Já jsem bůh. Přineste mi můj zákon, který jsem vám dal.“ Oni mu přinesou obrazy svých model a on jim řekne: „Toto je vsutku zákon, jenž jsem vám dal.“ Pak řekne dětem Izraele: „Přineste vaši Tóru!“ Třicet mužů z vedení Izraele vystoupí spolu s Nechemjou ben Chuši'elem a ponosou svitek Tóry. Řekne (jim): „Nevěřím v tuto Tóru!“ A oni mu odpoví: „Pak nejsi B–h, nýbrž Satan! Kéž tě B–h potrestá, Satane!“ V tu chvíli zajme těch třicet Izraelitů, kteří přišli s Nechemjou a spálí je spolu se svitkem Tóry. Pak řekne Nechemjovi: „Teď už ve mě věříš?“ Odpoví mu: „Nevěřím v nikoho jiného, než v B–ha Izraele, B–ha nebes, jenž nám dal Svou Tóru skrze poselství Mošeho, našeho učitele. On je Jediný, v Nějž věřím!“ (Armilus) vydá rozkaz, aby ho popravili v Chrámu jeho B–ha, neboť právě vstoupil do Chrámu. Tak zabijí Nechemju v Jeruzalémě a jeho mrtvolu v Jeruzalémě pohodí. Izrael nad ním bude truchlit, jak je řečeno: „A bude truchlit země a každá rodina.“¹ A tehdy zažije Izrael velké utrpení: * někteří se schovají v jamách a jiní utečou do pouště, kde zůstanou po čtyřicet dní. Další je budou následovat a všichni budou naříkat nad svým nešťastným údělem. V ten čas povstane Micha'el, velký kníže, jenž bdí nad syny Tvého lidu a řekne před ním:² „Pane Všemíra! Rozpomeň se na přísahu, kterou jsi přísahal jejich předkům, stejně tak, jako jsi přísahal jim: „Neboť odpustím těm, které zanechám.““³ A On bude naslouchat modlitbě Micha'ela, knížete nad Izraelem.

Desáté znamení: Svatý, budiž veleben, přivede Mesiáše, syna Davidova, toho, jenž byl zavřen do vězení, a jehož činy osvobodí Izrael.

*Jiná verze:

Izrael zažije velký útlak. Budou se skrývat v jeskyních a prašných rozsedlinách, a zbytek prchne do pouště Amonu a Mo'avu, jak je řečeno: „Pohosti u sebe mé zahnané, Mo'ave.“⁴ Budou putovat po čtyřicet dní, a budou se živit lebedou a kořínky kručinky, neboť je řečeno: „Budou jíst kořínky kručinky.“⁵ Armilus, syn Satanův půjde do pouště Mo'avské: to je ten Armilus počatý z kamene, o němž Písmo hovoří: „On vynese vrcholový kámen.“⁶ V ten čas budou synové Izraele naříkat a kát se k nebesům, a Micha'el, kníže Trůnu Slávy, bude naplněn milosrdenstvím k nim. Stane v modlitbě před Svatým, budiž veleben, jak je řečeno: „V oněch dnech se postaví Micha'el, kníže veliký, jenž stojí při synech Tvého lidu.“⁷ – výraz „jenž stojí“⁸ jasně ukazuje, že se bude modlit – a řekne před ním: „Pane všeho tvorstva! Rozpomeň se na to, cos přísahal jejich předkům a co jsi řekl Tvému služebníku Mošemu:

¹ Za 12:12

² Viz. Dn 12:1

³ Jr 50:20

⁴ Iz 16:4

⁵ Jb 30:4

⁶ Za 4:7 Verš je zde použit bez ohledu na kontext - v souvislosti s ním totiž nedává na tomto místě smysl. Vztahuje se k Zerubavelovi, nikoli k protivníkovi Mesiáše.

⁷ Dn 12:1

⁸ וְעָמַד

„Odpustil jsem podle tvého slova“¹ a také: „Neboť odpustím těm, které zanechám.“² Navíc Ty Sám jsi je nazval ‚svatými‘, jak je řečeno: „Budete Moji svatí, neboť Já jsem Svatý“³ a dal jsi je stranou pro Tvé Jméno!“ Svátý, budiž veleben, vyslyší v ten čas modlitbu Micha'ela za Izrael.

Desáté znamení: Pošle Menachema ben Ami'ela, Mesiáše syna Davidova, z místa, kde je uvězněn, jak je řečeno: „Neboť z vězení vyšel, aby kraloval“⁴ a přemístí jej na oblaku, jak je řečeno: „A s nebeskými oblaky jako by syn člověka přicházel.“⁵ Toto jsou znamení, podle nichž se pozná, že jde o královského Mesiáše: bude vysoké postavy, bude mít silnou šíji, jeho tvář bude zářit jako sluneční kotouč, jeho oči budou blýskat, lýtka jeho nohou budou svalnatá... a získá si vážnost nad všemi zeměmi, a vládu a čest a vysoká hodnost mu bude zaručena. Armilus povstane, a spolu s ním se shromáždí sedmdesát národů, jak je řečeno: „Srocují se králově země, knížata se spolu radí proti Hospodinu a Jeho pomazanému,“⁶ a všichni, kdo budou stát před ním, se k němu připojí. Ale Mesiáš syn Davidův je pobije, jak je řečeno: „Dechem svých rtů usmrtí hříšníka“,⁷ a zabije Armila, zplozence kamene, a osvobodí Izrael. Tehdy se jeho sláva rozšíří z jednoho konce světa na druhý.

A tak je to se všemi proroctvími milosrdenství. Kéž ta doba přijde brzy a stanovený čas bude za našich dnů a dnů celého Izraele, Amen, Amen.

¹ Nu 14:20

² Jr 50:20

³ Lv 20:26

⁴ Kaz 4:14

⁵ Dn 7:13

⁶ Ž 2:2

⁷ Iz 11:14

2.2.4 Agadat Mašiach

Agadat Mašiach – Vyprávění o Mesiášovi, někdy též „Legenda o Mesiášovi“, je v podstatě exegezi známého eschatologicky zabarveného verše Nu 24:17: „Uvidím ho, ale ne teď, spatřím ho, ale ne zblízka. Vyjde hvězda z Ja’akova, povstane žezlo z Izraele. Udeří do rohů Mo’ava, a zkazí všechny syny Šet.“

Jedná se o krátký midraš, jenž byl sepsán zhruba v 10. – 12. stol. – k mladší dataci se přiklání především badatelé, kteří v pasážích o „synech západu“ spatřují křížáky. Není úplně jasné, zda „nestoudný král“, první protivník Izraele v tomto midraši, má symbolizovat Edom a tak přeneseně nějakého křesťanského či římského vladaře, nebo naopak Muhamada či jiného muslimského chalífu – nabízí se zde podobnost s falešným Mesiášem z druhého dodatku k Wertheimerově verzi Sefer Zerubavel.

Také „nestoudný král“ se bude snažit zlikvidovat výlučnost Izraele tím, že vydá nařízení, aby „bylo jedno náboženství, jeden jazyk a jeden národ“, což ovšem s sebou přináší i fakt, že dotyčný král bude usilovat o zrušení svátků, resp. stanovených časů, což je hřích proti Tóře (pokud se nějaká sekta chtěla od oficiálního kultu odlišit, jako esejci, křesťané či karaité, vždy jako první změnili právě *mo’adim*, tedy přesně stanovené časy určené ke slavnostem Hospodinovým). Stejně tak nacházíme pasáž čtyřiceti pěti dnech pobytu na poušti, během kterých bude Izrael strádat.

Od ostatních midrašů se odlišuje jednak svým rozsahem, který není z největších, a také tím, že neobsahuje ani jména obou Mesiášů ani Armila – roli nepřítele zabíjejícího Mesiáše syna Josefova přebírá Gog a Magog. Toto vyprávění je napsáno ve stylu talmudické *agady* – včetně použití citací výroků učenců a užívání termínu *Bat Kol*, namísto B–ha či andělů, kteří hovoří k Izraeli. *Bat Kol*, ozvěna B–žího hlasu, se ozve celkem desetkrát a napodobí tak předání Desatera na Sinaji

Agadat Mašiach

— Vyjde hvězda z Ja'akova. O tom naši učitelé učili, že toto je přísaha (slib), že syn Davidův přijde.¹ V prvním roce nebude jídlo pro všechny potřebné, ve druhém (roce) budou vypuštěny šípy hladomoru,² třetího (roku) bude hladomor veliký, ve čtvrtém (roce) nebude hladomor ani hojnost, pátého (roku bude) hojnost veliká a vyjde hvězda na východě a to je hvězda Mesiáše a bude zářit na východě patnáct dní a když se tam zdrží déle, bude to dobré pro Izrael, v šestém (roce budou) hlasy a pověsti, sedmého války a na konci sedmého bude Mesiáš očekáván.³ A synové západu se stanou nadutými a panovačnými, a přijdou a budou se starat jen o svou vládu nestydatě, a přijdou do Egypta a vše zaberou. A v oněch dnech povstane král nestoudný⁴ nad tichým a chudým lidem⁵ a on se lstí zmocní království,⁶ a o té době řekl Ješaja: „Pojď, lide můj, vejdi do svých místností a zavři své dveře za sebou.“⁷ Řekli učenci: Rabi Chija přikázal svému pokolení, aby až se doslechnou, že povstal král nestoudný, aby se tam nevraceli (nebo neusídlili), protože on zavře každého, kdo bude říkat „jeden je B–h Hebrejů“, zabije, a řekne: „Budeme mít jeden jazyk a jeden národ.“ A on zruší časy a stanovená období (*mo'adim*) a Šabaty a Roš Chodeš, a zruší Zákon z Izraele, neboť je řečeno: „A bude zamýšlet změnit stanovené časy a nařízení. A budou vydáni do jeho rukou až do času a časů a poloviny času.“⁸ Čas (*idan*), to je rok; časy (*idanin*), to jsou dva; a půl času – to je půl roku. Řekli mu: „Pane, kam uprchneme?“ Řekl jim: do horní Galileje, neboť je řečeno: „Na hoře Sionu a v Jeruzalémě budou ti, kdo vyvázli,“⁹ „A na hoře Sionu budou ti, kdo vyvázli, a bude svatá.“¹⁰

— Udeří do rohů Mo'ava. Řekl Rav Huna jménem Rabiho Leviho: (Tento verš) učí, že se Izrael shromáždí v Horní Galileji a tam, vprostřed Galileje, se nad nimi zjeví Mašiach ben Josef. Vystoupí odtamtud, a všechen Izrael s ním, do Jeruzaléma, aby se stalo to, co je řečeno:

¹ Patai překládá: Učí se jménem učenců: V sedmiletí, v němž přijde Syn Davidův...

² Srov. Ez 5:16

³ Srov. Sanh 97a: Naši učitelé učili (v barajtě): V sedmiletém cyklu na jehož konci přijde syn Davidův – v prvním roce se tento verš naplní: „seslal Jsem déšť na jedno město a na druhé neselal“ (Am 4:7); v druhém roce budou seslány šípy hladu (ne přímo hladomor, ale jen náznaky – např., že nikdo nebude mít dost jídla – Soncino); ve třetím roce velký hladomor, v němž zemřou muži, ženy, děti, zbožní i svatí (dosl. muži, kvůli nimž se dějí zázraky – Jastrow) a Tóra bude zapomenuta jejímí studenty; ve čtvrtém částečný blahobyt (dosl. blahobyt a žádný blahobyt); v pátém: velký blahobyt, kdy se lidé budou radovat, budou jíst a pít a Tóra sevrátí k jejím žákům; v šestém hlasy (bud' to nebeské hlasy ohlašující příchod Mesiáše nebo zvuk velkého Šofaru, srov. Iz 27,13 – Soncino); v sedmém: války; a na konci tohoto sedmiletí přijde syn Davidův. Rabi Josef namítl: Ale tolik sedmiletí už přešlo a on stále ještě nepřišel! Abaje odsekl: Byly snad [nebeské] zvuky v šestém a války v sedmém?! A navíc, copak byly tyto [starosti] v tomto pořadí (i když měly problémy a zlá nařízení přijít v početném množství, nebyli v žádném řádu předepsány)?!

Ohledně sedmiletého cyklu viz též Meg 17b: Jaký byl jejich důvod pro to, aby zmínili vykoupení v sedmém požehnání (které končí: Požehnaný jsi Ty Hospodine, vykupiteli Izraele)? Raba odpověděl: Protože oni (Izrael) jsou určeni k tomu, aby byli vykupeni sedmého roku (příchodu Mesiáše – viz. Sanh 97a), proto byla zmínka o vykoupení dána do sedmého požehnání. Ale pán řekl „v šestém roce budou obrovská sucha, v sedmém války, na konci sedmého přijde syn Davidův“? Válka je také začátkem vykoupení. Jaký je jejich důvod umístit uzdravování do osmého požehnání? Rav Aha řekl: Protože obřízka, která se dělá osmého dne, vyžaduje uzdravování, proto bylo umístěno do osmého požehnání.

⁴ Dosl. „Král silné (kozlí) tváře“. Srov. Dn 8:23. Ibn Ezra vykládá, že to byl Antiochos a jeho kníže Galinos, a tvrdí, že mezi ga'ony se našli tací, kteří říkali, že to je Kedarec (Arab), jenž vyjde v roce 4354 (594 o. l. – Muhammad 570 – 632?) nebo že prorok hovoří o jednom ze čtyř králů, kteří vládli místo Alexandra (Ptolemaiovcí, Seleukovci, Antigonovci, Attalovci). Raši tvrdí, že je to Titus.

⁵ Srov. So 3:12

⁶ Srov. Dn 11:21

⁷ Iz 26:20

⁸ Dn 7:25

⁹ Jl 3:5

¹⁰ Abd 1:17

„Synové rozvratníků tvého lidu budou smeteni aby potvrdili vidění a padnou,“¹ a on vystoupí a postaví Svatyni a obětuje oběti a oheň sestoupí z nebes.² On srazí všechny národy světa, a přijde do země Mo'avské a pobije polovinu (její populace) a zbytek vezme do zajetí a budou mu odvádět daně. Nakonec uzavře mír s Mo'avem, neboť je řečeno: „A vrátím zajaté Mo'avské,“³ a budou přebývat v klidu po čtyřicet let, budou jíst a pít, „a synové ciziny vám budou obdělávat půdu a udržovat vinice.“⁴

— A zkazí všechny syny Šet,⁵ to znamená, že zkazí všechny nepřátele Hospodinovy, kteří jsou nazýváni jménem Šet, neboť je řečeno: „Neboť vložil mi⁶ B-h semeno (potomka) jiné.“⁷

A po tom všem uslyší Gog a Magog a vystoupí na ně, neboť je řečeno: „Srocují se králové země, knížata se spolu umlouvají proti Hospodinu a Jeho pomazanému,“⁸ a on⁹ vstoupí a zabije ho¹⁰ před Jeruzalémem, neboť je řečeno: „Bude doba útisku“¹¹ a Izrael to uvidí a řekne: „Ztracen je Mesiáš od nás a nevrátí se k nám jiný Mesiáš.“

A budou nad ním truchlit čtyři rodiny, neboť je řečeno: „A bude truchlit země, každý rod zvlášť, rod domu Davidova zvlášť,“¹² a Svatý, budiž veleben vyjde a bude s nimi bojovat, neboť je řečeno: „A vyjde Hospodin a bude bojovat s těmi pronárody,“¹³ a hory ustoupí a pahorky se pohnou¹⁴ a

Olivová hora se rozpoltí ve dvě¹⁵ a Svatý, budiž veleben, sestoupí na ní, a Izrael uteče a vyvázne¹⁶ neboť je řečeno: „Budete utíkat údolím Mé hory“¹⁷ a tam bude porážka,¹⁸ a Izrael se odstěhuje¹⁹ po tom do pouští a močálů, aby se pásł na lebedě a kořínkách kručinky²⁰

čtyřicet pět dní. A oblaka Slávy je zahálí, a tam bude Izrael skryt, a každý, kdo ve svém srdci chová zlé myšlenky o Svatém, budiž veleben, toho oblaka vyvrhnou, a národy světa ho zabijí.

A z Izraele mnozí vyjdou k národům světa a oni nebudou mít podílu s Izraelem na Světě, jenž přijde, ale těm, kteří budou strádat na solných keřích čtyřicet pět dní, na konci čtyřiceti pěti

dní Bat Kol řekne: sestupte do Babylóna, neboť je řečeno: „a přijdeš do Babylóna, tam budeš vysvobozena,“²¹ a Bat Kol zahřmí²² podruhé: Pojd'te do Edomu a učiňte tam mou pomstu,

čtyřicet pět dní. A oblaka Slávy je zahálí, a tam bude Izrael skryt, a každý, kdo ve svém srdci chová zlé myšlenky o Svatém, budiž veleben, toho oblaka vyvrhnou, a národy světa ho zabijí. A z Izraele mnozí vyjdou k národům světa a oni nebudou mít podílu s Izraelem na Světě, jenž přijde, ale těm, kteří budou strádat na solných keřích čtyřicet pět dní, na konci čtyřiceti pěti dnů Bat Kol řekne: sestupte do Babylóna, neboť je řečeno: „a přijdeš do Babylóna, tam budeš vysvobozena,“²¹ a Bat Kol zahřmí²² podruhé: Pojd'te do Edomu a učiňte tam mou pomstu,

¹ Dn 11:14

² Srov 1K 18:38

³ Jr 48:47

⁴ Iz 61:5

⁵ Nu 24:16

⁶ שֵׁת

⁷ Gn 4:25

⁸ Ž 2:2

⁹ Gog

¹⁰ Mesiáše syna Josefova

¹¹ Dn 12:1

¹² Za 12:12; וְסַפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחָם מִשְׁפָּחָם לְבַד מִשְׁפָּחָם בֵּית דָּוִד לְבַד וְנִשְׁיָהֶם לְבַד מִשְׁפָּחָם בֵּית נָתָן לְבַד וְנִשְׁיָהֶם לְבַד, proto čtyři rody.

¹³ Za 14:3

¹⁴ Srov. Iz 54:10

¹⁵ Srov. Za 14:4

¹⁶ Srov. Jr 50:28

¹⁷ Za 14:5

¹⁸ Za 14:12; srov. 2S 18:7

¹⁹ Srov. Am 6:7

²⁰ Srov. Jb 30:4

²¹ Mi 4:10

²² Dunět, srov. PísR 2, 32; LvR 27, 2; RutR 6, 4, PRK, Jalkut Lv

neboť je řečeno: „A dám svou pomstu v Edomu do rukou svého lidu Izraele,“¹ a Izrael přijde do Říma a Bat Kol vyjde potřetí: Učiňte v něm tak, jak Jehošu'a učinil v Jerichu, a oni obklopí město a budou troubit na šofary, a po sedmé mocně² zazní:³ „Slyš Izraeli, Hospodin je náš B–h, Hospodin je jediný“,⁴ a padnou hradby toho města a oni vstoupí do jeho středu a najdou jeho mladé, mrtvé na jeho prostranstvích, neboť je řečeno: „Proto jeho nejlepší padnou na jeho prostranstvích,“⁵ a po tom všem shromáždí všechnu kořist a Izrael bude hledat svého B–ha a Davida, svého krále, a tehdy se jim zjeví Král Mesiáš, a on jim řekne: Já jsem Pomazaný Král abych vás osvětil, (jehož očekáváte) a on jim řekne: vezměte stříbro a zlato a oni jej ponесou⁶ a vystoupí neboť je řečeno: „Množství velbloudů tě překryje.“⁷ A Bat Kol počtvrté vyjde a řekne: „Hlas volajícího na poušti“,⁸ a Bat Kol vyjde popáté a řekne: „Nebude tam lev“,⁹ a Bat Kol pošesté řekne: „Dám v poušti (vzrůst) cedru, akácii, myrtě“,¹⁰ a Bat Kol posedmé jemně a řekne: „Potěšte, potěšte můj lid“¹¹ a Elijahu bude hlásat Izraeli: „Tvůj B–h kraluje“,¹² a Bat Kol poosmé jemně a řekne: „Mluvte k srdci Jeruzaléma“,¹³ Bat Kol po deváté řekne: „Otevřete brány, ať přijde pronárod spravedlivý“,¹⁴ a Bat Kol podesáté řekne: „pozvedněte brány, své hlavy“. ¹⁵ A mrtví obživnou, neboť je řečeno: „Obživnou tví mrtví, má mrtvá těla povstanou“,¹⁶ a tehdy shromáždí vyhnance, neboť je řečeno: A v ten den zatroubí na veliký šofar¹⁷ a tehdy se stane skutečností (to, co bylo řečeno, že) vyjde hvězda z Jákoba. A tak buď vůle našeho Otce, jenž je na nebesích, že se naplní i tento verš: „Ponese prapor k pronárodům a posbírá rozptýlené Izraele“¹⁸ za našich dnů a za dnů celého Izraele. Konec vyprávění o Mesiášovi.

¹ Ez 25:14

² Teru'a – druh troubení na šofar, v tomto případě dlouhý, táhlý zvuk

³ Ezd 3:13

⁴ Dt 6:4

⁵ Jr 49:26

⁶ Srov. 1Kr 15:18, kde Asa bere stříbro a zlato z Chrámu, aby je poslal pohanovi Ben–Hadadovi – autor midraše používá stejná slova (ha–kesef, ha–zahav – dosl. To stříbro, To zlato – tedy Chrámové zlato) pravděpodobně proto, aby zdůraznil, že v tomto případě se Izraelité nedopustí krádeže, ale prostě si vezmou jenom to, co jim patří – nebudou si brát NĚJAKÉ zlato, ale TO zlato, které patřilo jim.

⁷ Iz 60:6

⁸ Iz 40:3

⁹ Iz 35:9

¹⁰ Iz 41:9

¹¹ Iz 40:1

¹² Iz 52:7

¹³ Iz 40:2

¹⁴ Iz 26:2

¹⁵ Ž 24:7

¹⁶ Iz 26:19

¹⁷ Iz 27:13

¹⁸ Iz 11:12

2.2.5 Pirkej Mašiach

Je-li předchozí midraš *Agadat Mašiach* jedním z nejkratších, pak následující midraš *Pirkej Mašiach* – Kapitoly Mesiáše – patří svým rozsahem k největším. Pochází pravděpodobně z 12. století, s jistotou můžeme říci, že nejstarší části nevznikly dříve než v 8. – 9. století. Snaží se spojit dohromady všechny předchozí tradice, tzn. jak Goga a Magoga, tak Armila, tak Jišma'elity, jako všechny historické nepřátele Izraele. Mesiášské války (tedy souboje mezi oběma Mesiáši a jejich protivníky) tvoří pouze jednu čtvrtinu z jeho obsáhlého textu.

První část se skládá především z výkladů Biblických textů, které mají za úkol ukázat velikost Izraele v očích B–ha a jeho zásluhy, díky nimž má nárok na to být nazýván Vyvoleným. Zajímavý moment je agadické vyprávění o Samaelovi, padlém andělu, který v Talmudu představuje Satana a zde zastupuje před B–hem Edom / Řím, podobně jako Micha'el zastupuje Izrael. Účel této části je čtenáře přesvědčit, že vše, co bude řečeno nadále, se skutečně stane, že to není jen pouhý sen o velkém a silném Izraeli, ale obnovení stavu, jež byl v minulosti za éry králů Davida a Šeloma. Líčení slávy Izraele je opepřeno více než pohrdavým líčením pohanů, kteří budou vůči Izraeli v podřízeném postavení a budou zažívat stejné příkoří, jaké dříve činili Izraeli. Druhá část již popisuje boj obou Mesiášů, nejprve boj Mesiáše syna Josefova proti Edomu, jenž je vítězná, ale poté umírá v souboji s Araby, kteří vládou Jeruzalému. Po útěku pronásledovaných židů (opět) do pouště přichází konečně Mesiáš syn Davidův, jeož doprovází prorok Elijahu a poráží protivníka. Ani nyní není všem bitvám konec, neboť přichází Gog a Magog s celým zástupem národů, které mu jsou podřízeny a jsou hnány vidinou kořisti. Jména národů sahají od orientálních až po evropské, proto se zdá, že tato část vznikla v době, kdy vrcholily křížácké války o Izrael. Zde do děje zasahuje B–h jenž sám poráží síly zla a korunuje Mesiáše, čímž nastává mesiášský věk. Originálně je líčeno následné zmrtvýchvstání. Mesiáš, jenž je nyní jmenovaný jako Efrajim, musí oživit nejprve prvního člověka a poté teprve všechny ostatní. V nezkrácené verzi následují obsáhlé a leckdy krkolomné výklady biblických textů, které se mají vztahovat k této době. Poslední část pak líčí nádheru znovuvybudovaného Chrámu a blahobyt, v němž žije Izrael. Vyskytuje se zde i prvek Mesiášské hostiny, která je někdy nazvána Hostinou Livjatanovou, *Se'udat Livjatan*, protože se odehrává poté, co Hospodin zabije Livjatana a z jeho kůže napne slavnostní suku. Kontrast k veršům o radujícím se Izraeli a spravedlivých tvoří temné a pochmurné vize, líčící osud těch, kteří pozvedli svou mysl proti B–hu a Izraeli, což se týká především ostatních národů. Ze všech midrašů se *Pirkej Mašiach* asi nejdetailněji zabývá osudem nežidů po nastolení mesiášského věku a je také vůči nim nejagresivnější. To podporuje tvrzení, která jeho vznik datují do doby křížových výprav, a že odráží náladu po masakrech, kterých se křížáci dopustili.

Pirkej Mašiach (zkráceno)

Jednou přišel prorok Elijahu, budiž jeho památka požehnána, do školy rabiho Jose. Když rabi Jose přišel, zjistil, že Elijahu byl zasmušilý. Rabi Jose mu řekl: „Proč jsi tak smutný?“ Odpověděl mu: „Právě jsem přišel od Šechiny Svatého, budiž veleben. On a Mesiáš se zabývali (studiem) útěchy proroka Ješaji. Pak Samael, zástupce Říma, přišel a obvinil ze špatného konání Izrael. Řekl jsem mu: ‚Svatý, budiž veleben, a jeho Pomazaný se zabývají útěchou Ješaji (pro Izrael) a ty jej obviňuješ?‘ Pak mě udeřil, tloukl mě a vyhnal – aniž by mi něco řekl!“ Rabi Jose začal svůj výklad. Řekl: „Vyslovím nad tebou tvou spravedlnost¹ a svými činy ničeho nedosáhne.“ (To znamená, že) Přislíbil jsem spravedlnost Izraeli a Samaelovo konání mu neublíží.

Jiný názor: Poté, co Svatý, budiž veleben, odevzdá Samaela do rukou Micha'ela, řekne před Svatým, budiž veleben: „Proč jsi mě podřídil autoritě Micha'ela? Ať přijde a soudí můj lid před Tebou.“ Právě tehdy řekl Svatý, budiž veleben, Micha'elovi: „Pojď a sud' jeho lid.“ Samael odpověděl, řka: „Pokud chceš obviňovat pohany z toho, že páchají zločiny, věz, že Izrael také páchá zločiny. Zkus je obvinít z nemravnosti, seznáš, že ti druzí se také chovají nemravně. Obviň je z krveprolití, a poznáš, že ti druzí se také dopustili krveprolití.“ Micha'el zůstal zticha. Svatý, budiž veleben, řekl Micha'elovi: „Zůstal jsi zticha? Pak tedy já budu mluvit za Mé děti, aby jim činy Samelovy neublížily. To je to, o čem hovoří Písmo: ‚Já mluvím spravedlivě‘² (Já budu hovořit spravedlivě za Izrael) a já jim pomohu v Den Smíření. Co je spravedlnost? Ta zahrnuje přijetí Tóry na hoře Sinaj, protože kdyby tak neučinili, celý vesmír by byl zničen.“ Tehdy všechny nebeské zástupy odpověděly, řka: „Mocný ve spásě“³ – tato zásluha je natolik mocná, aby je zachránil z Gehinomu!“ O tom hovoří Písmo: „a v tom čase tví lidé – všichni ti, kteří jsou vypsáni v knize – uniknou.“⁴ Na základě čeho uniknou? Díky Tóře, protože přijali vše, co je v ní napsáno. Proto je řečeno: „A budu mluvit Izraeli a budu svědčit pro tebe.“⁵ „Pro tebe“⁶ odkazuje v gematrii na 22 písmen (alef–bet) užívaného v Tóře. To tě má naučit, že Svatý, budiž veleben, bude svědčit pro dobro Izraele, protože přijali Tóru, která byla dána a sepsána pomocí dvaceti dvou písmen.

Hlásejte velikost a Nejvyššího, Krále králů, Svatého, budiž veleben, jenž miluje Izrael více, než služebné anděly a snad není nutné říkat, že jej miluje více, než pohany! Král smrtelníků má syny, služebníky, přátele, každého z nich je možno rozlišit jednoho od druhého, pokud jde o syny, nikdy tě nebude milovat, jako je. To není případ Svatého, budiž veleben, jenž má stvoření ve vyšších a nižších světech vesmíru, ale žádný z nich Mu není tak milý, jako je

¹ Iz 57:12

² Iz 63:1

³ Tamtéž

⁴ Dn 12:1

⁵ Ž 50:7

⁶ ׁב

Izrael! Jak se projevuje „milovanost“ mezi syny? Král je obléká do svého šatu, nechá je jezdit na svých koních, dává korunu na jeho hlavu a nechá o něm rozhlašovat: „Tento je milovaný krále!“ Tak i Svatý, budiž veleben, obléká Izrael do Svého šatu, neboť je řečeno: „Neboť mě oděl do šatu spásy.“¹ To bylo dříve, ale jak tomu bude v budoucnu, co o tom bude svědčit? Písmo slibuje: „Sláva a nádhera bude jeho oděvem.“ I On je nechá jezdit na Svém koni, jak je řečeno: „Nechal jej jezdit nad výšinami země.“² Tak tomu bylo dříve, ale jak tomu bude v budoucnu, co o tom bude svědčit? Písmo slibuje: „Učiním, abys jezdil nad výšinami země.“³ Též je nechává sedět na Svém trůnu, neboť je řečeno: „A Šlomo usedl na trůn Hospodina.“⁴ Tak tomu bylo dříve, ale jak tomu bude v budoucnu, co o tom bude svědčit? Písmo slibuje: „Budou nazývat Jeruzalém Trůnem Hospodinovým.“⁵ Také vzal Svou korunu a vložil ji na jejich hlavy, jak je řečeno: „Věčná radost je na jejich hlavách“⁶ a také je řečeno: „jejich králové před nimi přecházeli a Hospodin byl v jejich čele.“⁷

Až pohané spatří všechnu tu slávu a nádheru, jejich oči vypadnou z důlků, jejich tváře zesínají, kolena se jim podlomí a moč bude stékat po jejich stehnech, neboť síla Izraele bude jako síla slunce, kterou nikdo nemůže spatřit, jak je řečeno: „Ti, kteří jej milují, jsou jako vycházející slunce v jeho síle.“⁸ Jaká síla slunce je míněna? Mohlo by to být jako za letního slunovratu. Národy světa jsou určeny k tomu, aby padly tváří k zemi před Izraelem a olizovat prach z jejich nohou, jak je řečeno: „Králové budou sloužit jako tví sluhové (a jejich princezny jako chůvy, budou před tebou padat tváří k zemi a slízávat prach z tvých nohou).“⁹ A kdyby se tě pohan nebo odpadlík zeptal: „Copak se tohle může opravdu stát?“, řekni jim, že už se to stalo za vlády Nevuchadnecara, neboť je řečeno: „A (král Babylóna) se poklonil před Dani'elem.“¹⁰

Ohledně oslavení Jeruzaléma jsme řekli, že bude postaven z dokonale opracovaných kamenů a perel, neboť Písmo slibuje: „Tvá cimbuří vyložím drahokamy...“¹¹ Navíc i hranice Izraele budou vyloženy drahými kameny, neboť je řečeno: „A tvé hranice (obložím) vybroušenými drahokamy.“¹² A kdyby se tě pohan nebo odpadlík zeptal: „Copak se tohle může opravdu stát?“, řekni jim, že už se to stalo za vlády Šloma, neboť je řečeno: „A král učinil stříbro v Jeruzalémě hojným jako kameny.“¹³ Hle, vyslovili jsme chválu Jeruzaléma. ...

¹ Iz 61:10

² Dt 32:13

³ Iz 58:14

⁴ 1Pp 29:23

⁵ Jr 3:17

⁶ Iz 35:10; 51:11

⁷ Mi 2:13

⁸ Sd 5:31

⁹ Iz 49:23

¹⁰ Dn 2:46

¹¹ Iz 54:12

¹² Tamtéž

¹³ 1K 10:27

A nyní je řečeno o chvále Krále Pomazaného, jenž v budoucnu přijde s oblaky nebeskými a dvěma serafim po jeho pravici i levici, neboť je řečeno: „A hle, s oblaky nebeskými jakoby syn člověka přicházel.“¹ V pokolení, v němž má přijít syn Davidův, budou ohniví hadi² posláni do Chrámu a hvězdy budou všude vypadat jako oheň, a mor se bude po tři roky, rok co rok, a to bude posel Svatého, budiž veleben, neboť je řečeno: „Před ním bude kráčet mor³ a nákaza⁴ vychází v jeho nohou“,⁵ a je řečeno: „Žár její je žářem žhavých uhlíků.“⁶ A ve třetím roce toho moru budou usmíření vyhnanci a na konci roku (čtvrtého) bude zabit král a (lidé) uprchnou do pouští a země vykřikne ze svého místa, a učenci zemřou, „a věrolomní jednají věrolomně, věrolomní se dopouštějí věrolomnosti“⁷ a to potvrzuje jiný verš z Písma: „A ještě v ní (bude) desetina, a ta se obrátí, by byla sežehnutá.“⁸ A v pátém roce přijde a bude zjeven Mesiáš ve všech královstvích, a všichni králové budou provokovat⁹ jeden druhého, král perský (bude válčit) s králem arabským a zničí jej, neboť je řečeno: „a budou válčit muž s bratrem svým, království proti království.“¹⁰ V hodině, kdy Edom padne, od zvuku, jež vydá padající, se zatřesou nebesa i země, a polovina světa se kvůli tomu vzdá, neboť je řečeno: „Hospodin z výšiny zařve, ze Svého příbytku svatého vydá Svůj Hlas.“¹¹ A pak Svatý, budiž veleben, shromáždí jejich nespočetné davy¹² a vydá je do rukou Izraele, neboť je řečeno: „A dám svou pomstu v Edomu do rukou svého lidu Izraele“,¹³ a pak Svatý, budiž veleben, přivede (nebeského) knížete Edomu¹⁴ a zakrotí mu krkem (zbičuje ho), a kníže Edomu řekne: „Kam uprchnu!“¹⁵ Půjdu do Egypta a Šechina tam bude, neboť je řečeno: „Hle, Hospodin jede na lehkém oblaku a přichází do Egypta“;¹⁶ uprchnu do Edomu a Šechina tam bude, neboť je řečeno: „Kdo je to, přichází z Edomu“;¹⁷ uteču do Babylóna a Šechina tam bude, neboť je řečeno: „Kvůli vám jsem poslal do Babylóna“;¹⁸ uteču do Elamu a Šechina tam bude, neboť je řečeno: „Ustavím Svůj trůn v Elamu“.¹⁹ To může být připodobněno k povídce o lišce, jíž řekl lev: „dej mi podíl!“ Liška se zvedla a utekla na vzdálenost třech dnů cesty, Avšak lev ji chytil a řekl jí: „Dej mi můj podíl i na tomto místě.“ Řekla mu: „Už jsem ti utekla.“ Řekl jí: „Stále stojíš na mém místě.“ Tak bude Svatý, budiž veleben, mluvit s

¹ Dn 7:13

² שרפי אש, Patai překládá: Ohniví Serafim – שרפים

³ דבר

⁴ רשף

⁵ V jeho stopách; Ab 3:5. Jména דבר (Dever) a רשף (Rešef) se objevují někdy i jako jména démonů. Zde je použit onomatopoická exegeze – slovo רשף je podobné slovu שרף, taktéž viz. dále

⁶ Pis 8:5. רשף – nákaza, a רשפיה – její žár; רשפי אש – žhavé uhlíky, אש שרפי, ohniví hadi.

⁷ Iz 24:16

⁸ Iz 6:13

⁹ Popouzet k válce

¹⁰ Iz 19:2; Výrok v prorokovi se týká Egypta a občanské války v Egyptě

¹¹ Jr 25:30

¹² srov. Jl 4:14

¹³ Ez 25:14

¹⁴ Samaela?

¹⁵ srov. Ž 139:7

¹⁶ Iz 19:1

¹⁷ Iz 63:1

¹⁸ Iz 43:14

¹⁹ Jr 49:38

knížetem Edomu, jenž se před ním skrýval, a Svatý, budiž veleben, jej vydá do rukou Izraele. A pak se Svatý, budiž veleben, oděje do šatu pomsty a učiní Svou pomstu na sedmdesáti národech, neboť je řečeno: „Má je pomsta a odplata“,¹ a oblékne deset oděvů, tak jako byl desetkrát nazván Izrael nevěstou Hospodina; a to jsou tyto: „Přišel jsem do své zahrady, má sestro, nevěsto“;² „Se mnou z Libanonu, nevěsto“;³ „Zahrada zavřená jsi, má sestro, má nevěsto“;⁴ „Jak krásné je tvé milování, má sestro, nevěsto“;⁵ „Med kane z tvých úst, nevěsto“;⁶ „Mé srdce vzalas, má sestro, má nevěsto“;⁷ „Hlas ženicha a hlas nevěsty“;⁸ „Ozdobíš se jimi jako nevěsta“;⁹ „a jako se ženich veselí z nevěsty“;¹⁰ „jako nevěsta, jež se zdobí svými šperky“.¹¹ A toto je těch deset oděvů: „Hospodin vládl, vznešeností se oděl“¹² při stvoření světa, „Oděl se Hospodin, silou se opásal“ při darování Tóry;¹³ „Oděl se spravedlností jako brněním“ v den, kdy vydal nepřátele Hospodina Izraeli, „oděl se rouchem pomsty“ v den pádu Edomu;¹⁴ „V rudém šatu z Bocry“ v den, kdy válčí s nepřáteli Hospodina, „ozdoben svým rouchem“ v den Goga a Magoga;¹⁵ „vystříkla šťáva z nich na mé roucho“ v království Italia [Řeků];¹⁶ „Proč je krví zbarven tvůj šat a tvé roucho je jak toho, kdo šlape v lisu“¹⁷ v den, kdy Svatý budiž veleben, chytne Svůj meč a povede válku, neboť je řečeno: „Napojím své šípy krví a můj meč bude žrát maso“;¹⁸ a toto jsou dva oděvy v den zmrtvýchvstání, neboť je psáno: „Žehnej duše má Hospodinu...velebeností a důstojností ses oděl“.¹⁹

A dám svou pomstu v Edomu do rukou svého lidu Izraele.²⁰ Předtím, než Edom padne, zničí deset míst a (těch) deset míst se obrátí a zatroubí deset šofarů a uslyší deset hlasů a patnáct zemí zabijí v nich jejich muže (lidi), a deset zel přejde a deset zel se zrodí, a nestoudný král povstane a ve svém království uvalí tvrdá omezení. A veliký král přijde před Alexandrii s válečným ležením, a velké zlo bude na světě a tři a půl roku bude vládnout a bouřit se, a knížata Edomu padnou a bude deset bitev a tehdy se vzchopí Izrael nad všechny národy.

A dám Svou pomstu v Edomu. Lodě z Izraele připlují do Edomu a Izrael řekne: Co je naše a co Edomu? Neboť je řečeno: Kdo mě dovede na města přepevného, kdo mě dovede do

¹ Dt 32:35

² Pís 5:1

³ Pís 4:8

⁴ Pís 4:12

⁵ Pís 4:10

⁶ Pís 4:11

⁷ Pís 4:9

⁸ Jr 7:34; Jr 16:9; Jr 33:11

⁹ Iz 49:18

¹⁰ Iz 62:5

¹¹ Iz 61:10

¹² Ž 93:1

¹³ Ž 93:1

¹⁴ Iz 59:17

¹⁵ Iz 63:1

¹⁶ Iz 63:3

¹⁷ Iz 63:2

¹⁸ Dt 32:42

¹⁹ Ž 104:1

²⁰ Ez 25:14

Edomu.¹ A Izrael půjde a budou tábořit na skále (oblehne Týr) po čtyřicet dní a na konci čtyřicátého dne povstanou v hodině *Kri'at Šema* a řeknou: „Slyš Izraeli, Hospodin je náš B–h, Hospodin je Jediný“; a zdi města padnou a město bude jimi dobyto a vyberou z jeho středu všechno stříbro a zlato a zbytek vyrabují, a odtamtud půjdou do Říma a vynesou odtamtud nádoby z Chrámu a král Nechemja Mesiáš vyjde s nimi a půjdou do Jeruzaléma. A Izrael řekne králi Arabů: „To je náš Chrám. Vezmi stříbro a zlato a opusť Svatyni.“ A král Arabů řekne: „Tohle vůbec není váš Chrám (vám vůbec nepatří, vy na ní nemáte nárok), ale jestli jste si jí vybrali jako první, obětujte, jako jste konali dříve (odedávna), a my také obětujeme. A ten, jehož oběť bude přijata, [bude vyvoleným národem] a staneme se jedním národem.“ A Izrael obětuje a (ta oběť) nebude přijata, protože Satan (je) obviní před Svatým, budiž veleben, a synové Kedaru obětují a budou přijati, neboť je řečeno: „Všechna stáda Kedaru shromáždím sobě.“² V té chvíli Arabové řeknou Izraeli: „Pojďte a uvěřte v naší víru.“ A Izrael jim odpoví: „Raději budeme zabíjet a budeme zabíjeni, než abychom odpadli od víry.“³ V tu chvíli budou meče vytaseny a luky pozvednuty a šípy vypuštěny a padne mnoho mužů od brány Efrajimu až k bráně na Rohu. A Nechemja bude zabit s nimi, a ti, kteří uniknou, uprchnou do pouště Mo'avské a do země synů Amonových a tam zůstanou títo uprchlíci Izraele a tam jim Hospodin učiní zázraky, a pramen jim vyjde z hlubin, neboť je řečeno: „Pohosti u sebe mé zahnané, Mo'ave“⁴ a budou tam jíst kořeny kručinky⁵ čtyřicet pět dní, a na konci čtyřiceti pěti dní tam povstane Elijahu a Pomazaný král nad ním, a tam jim bude hlásat Elijahu a řekne: „Co zde máš, Izraeli?“ A Izrael odpoví a řekne: „Hyneme⁶ a jsme zničení.“ A Elijahu jim řekne: „Vstaňte, neboť já jsem Elijahu a toto je Pomazaný král.“ A neuvěří v něj, protože (již) přišel Nechemja a byl zabit, a on jim řekne: „Možná potřebují znamení jako Moše.“ V té hodině učiní sedm zázraků. První zázrak přivede Mošeho a jeho pokolení z pouště, neboť je řečeno: „Shromážděte mi mé zbožné“;⁷ druhý zázrak vyzvedne Koracha a celou jeho obec, neboť je řečeno „Vracíš nás k životu a z propastí země nás pozvedáš zpět“;⁸ třetí zázrak jim ustaví Nechemju, jenž byl zabit; čtvrtý zázrak jim zjeví skryté Země a džbán many⁹ a olej k pomazání; pátý zázrak dá Svatý, budiž veleben, berlu moci do jeho rukou, neboť je řečeno: „berlu tvé moci (pošle Hospodin ze Siona)“;¹⁰ šestý

¹ Ž 108:11

² Iz 60:7

³ Dosl. Než abychom popřeli základ

⁴ Iz 16:4

⁵ srov. Jb 30:4. Kručinka (*gestina*) – rod dvouděložných rostlin z čeledi bobovitých. Polokeř se žlutými květy rostoucí v doubravách a na výslunných stráních. Jedovatá. Dříve užívána v lid. lékařství. V kralickém překladu se uvádí jalovec. Hebr. slovo רותם se do angličtiny překládá jako „broom“, což je kromě koštěte i Jalovec metlatý (*juniperus*), ale výraz „Dyer's broom“ je kručinka barvířská (*gestina*); překládá se ovšem také výrazem „fůrže“, což je Hlodáš evropský (*ulex europaeus*), stálezelený trnitý keř se zlatožlutými květy, poměrně dobře snášící i nepříznivé povětrnostní podmínky, včetně slaných mořských větrů a dešťů. Výraz שרשי רותמים upozorňuje, že lidé se budou tou dobou živit plevelem, o který normálně ani nezavadí; srov. pasáže ze *Sefer Zerubavel*, ve kterých se hovoří o Izraeli, živořícím na poušti a živící se lebedou nebo podobnými rostlinami rostoucí ve vyprahlé zemi (*Maluach*)

⁶ srov. Nu 17:27

⁷ Ž 50:5

⁸ srov. Ž 71:20

⁹ srov. Ex 16:33

¹⁰ Ž 110:2

Pantipoli,¹ Tripoli,² Cur,³ Makedonija,⁴ Inglisi,⁵ Monakach, Ciprej,⁶ Niro, Gozen, Darunja, Osija,⁷ Talki, Almanja,⁸ Tarsus, Elam, a všechny ostatní. A synové jejich zemí vyjdou v jejich úplném počtu a s meči a luky, a každý jeden z nich se postaví (bude se držet) ve dveřích pobitých hřeby, neboť je řečeno: „Jeden druhému bude pomáhat“⁹ a rozdělí se na tři skupiny. První skupina vypije všechnu vodu Teverji, druhá vypije usazeniny, třetí přejde po svých nohou, a řekne muž svému druhu: Koho je toto místo? A jejich koně rozdrť kameny hor Izraelských a Jeruzalém bude vydán do jejich rukou a osídlí město ale nezabijí člověka, neboť je řečeno: „Město bude dobyto, domy vyplněny, ženy položeny“¹⁰ a přivedou do jejího středu (znásilní) dvě ženy ze dvou rodin. Řekl rabi Jochanan: Je psáno: zneuctěny.¹¹ Čemu se tato záležitost podobá? Králi, který uvedl zloděje do svého paláce. Řekl král: Když je zajmu teď, ve svém domě, řeknou: vida, král se cítí silný jen u sebe doma; tak počkám, dokud nevyjdou ven. Tak je tomu i v případě Svatého, budiž veleben – říká: Když je pobiju teď v Jeruzalémě, řeknou, že nemám sílu nikde jinde, než jen v Jeruzalémě, ale počkám, až vyjdou na Olivovou horu. A tam se jim zjeví Svatý, budiž veleben, ve své slávě a bude s nimi bojovat dokud z nich nezbuďe ani jeden, neboť je řečeno: „A vyjde Hospodin a bude bojovat s těmi pronárody, tak jako bojoval v den bitvy“.¹² A pozve Svatý, budiž veleben, všechnu divokou zvěř z polí a ptáky, aby se popásli na jejich mase, neboť je řečeno: „Řekni ptákům, všemu co má křídla...“¹³ A sedm let bude pálit Izrael ze dřeva jejich luků a jejich šípy a vše, co jim patřilo.¹⁴

Tehdy nasadí Svatý, budiž veleben, korunu Mesiášovi a dá přilbu spásy na jeho hlavu, a dá mu světlo a krásu a oděje ho v šat slávy a postaví ho na vysokou horu, aby ohlásil dobré zprávy Izraeli, a oznámí jeho hlasem: „Přiblížila se spása!“ A Izrael řekne: „Kdo jsi?“ A on řekne: „Já jsem Efrajim.“ A Izrael řekne: „Ty jsi ten, jehož Svatý, budiž veleben, nazývá „Efrajime, Můj prvorozený,¹⁵ Efrajim je syn, jenž je mi drahý?“¹⁶ A on jim řekne: „Tak jest.“ A Izrael mu řekne: „Jdi a ohlas dobré zprávy spícím v (jeskyni) Machpele, aby oni nejprve vstali.“ Tehdy vystoupí a ohlásí dobré zprávy spícím v Machpele a řekne jim: „Avrahame, Jicchaku, Ja'akove, vstaňte! Dost jste již spali!“ A oni odpoví a řeknou: „Kdo to je, že z nás snímá prach?“ A on jim řekne: „Já jsem Mesiáš Hospodinův, přiblížila se spása, přiblížila se

¹ Tamipol?

² Tripolis

³ Týr

⁴ Makedonie

⁵ Anglie, srov. arab. Inglisi – Angličan

⁶ Kypr? Cipari

⁷ Asie?

⁸ z franc. Allemagne (Německo); srov. arab. Almání (Němec)

⁹ Iz 41:6

¹⁰ תשכבה; Za 14:2

¹¹ תשננה; viz. M Sof 9, 8

¹² Za 14:3

¹³ Ez 39:17

¹⁴ srov. Ez 39:9–10

¹⁵ Jr 31:8

¹⁶ Jr 31:19(20)

ta hodina!“ A oni odvěti: „Je-li tomu vskutku tak, jdi a zvěstuj to prvnímu člověku, ať vstane první on.“ Tehdy řeknou prvnímu člověku: „Již jsi dost dlouho spal!“ A on řekne: „Kdo to je, že snímá spánek z mých očí?“ A on řekne: „Já jsem Mesiáš Hospodinův od synů tvých synů.“ Tehdy se postaví první člověk a celé jeho pokolení a Avraham, Jicchak a Ja'akov a všichni spravedliví a všechny kmeny a všechna pokolení od jednoho konce světa na druhý. A pronesou hlas písňe a zpěvu, neboť je řečeno: „Jak líbezné je, když po horách jdou nohy toho, jenž poselství nese“.¹

...

Jak krásné na pohled jsou hory Izraele, oplývající mlékem a medem jako přívally vod, a také řekami vína, neboť je řečeno: „A stane se v onen den, že z hor bude téct mladé víno, z pahorků poteče mléko, všemi judskými potoky poteče voda, pramen vytryskne z Hospodinova domu a napojí Nachal ha-Šitim.“² Čemu se podobá ten pramen, jenž vychází z Nejsvětější Svatyně až na práh domu? Prve je podoben niti na osnově, pak v Chrámu je podoben útkové niti, dokud nedosáhne na nádvoří, kde připomíná rohy býka nebo berana. Když dosáhne k oltáři, je podoben tykadlům kobylek, a na vnějším nádvoří je podobno malé nádobě, neboť je řečeno: „A hle, voda se řinula z pravé stěny.“³ A odtamtud padá jako vodopád, a očišťuje zemi od nepravosti, nečistoty a hříchu. A anděl smrti ji nebude moci překročit, neboť je řečeno: „a mocná loď tam nepřeplyje.“⁴ a dokonce ani loď tam nebude schopna připlout. Sestoupí k Moři Pustému,⁵ dá množství ryb Izraeli, a z toho místa budou mít sůl, neboť je o něm psáno: „Avšak jeho bažiny a mělčiny nebudou uzdraveny, bude jim dávat sůl.“⁶ A listy vyrostou na všech stromech krásy Libanonu, neboť je řečeno: „U potoka pak poroste na jeho břehu z obou stran ... ve svých měsících nese prvotiny.“⁷ To je etrog, jenž bude dávat prvotiny měsíc co měsíc, a to je strom, jehož plodů pojedli, neboť je řečeno: „Jeho ovoce bude jako pokrm a jeho listy k léčení.“⁸ Jak líbezný je Chrám, jenž je usazen a vystaven na svých sutinách, neboť je řečeno: „Bude vystavěno město na svých sutinách.“⁹

...

Chrám se bude rozkládat až k Damašku, neboť je řečeno: „A Damašek je místem jeho odpočinku.“¹⁰ Sedmero zdí bude kol Jeruzaléma, jež budou ze stříbra, zlata, drahokamů, briliantů, safírů, karbunklu a ohně a jejich lesk bude odrážet světlo z jednoho konce světa na druhý. Chrám bude zbudován na vrcholech čtyř hor, z uhlazeného zlata, ryzího zlata, taženého

¹ Iz 52:7

² Jl 4,18

³ Ez 47,2

⁴ Iz 33:21

⁵ Mrtvé moře. Viz. Dt 3:17, 4:49; Jz 3:16, 12:3

⁶ srov. Ez 47:11

⁷ srov. Ez 47:12

⁸ Ez 47:12

⁹ Jr 30:18

¹⁰ Za 9:1

zlata a zlata Parvaim, jako zlato, jenž dává plody, zasazeno do safiru a upevněno priskyřicí. Dosáhne až do nebes a mezi hvězdy a do sfér kruhu B-žského Vozu, jak je řečeno: „Poslala své dívky, bude volat na vrcholu výšin města.“¹ B-ží Přítomnost a B-ží Sláva naplní Jeho Svatyni a každému andělovi přiřkne jeho zvláštní úkol. Gavri'el bude nad jeho tisíce a Micha'el bude nad jeho desetitisíce.² Široké zástupy vstoupí jeden po druhém do jeho středu, a tam On oddělí „ty pro věčný život od těch, kteří jsou určeni k věčnému zavržení.“³ A z Chrámu otevře brány do Zahrady Eden, jak je řečeno: „V Edenu, Zahradě B-ží, jsi byl.“⁴ A Gehinom bude také otevřena odtamtud, a tam Svatý, budiž veleben, sešle dolů Svůj Trůn a ustaví ho v údolí Jehošafat, a tam donutí všechny národy a všechny modly aby před ním prošly. A až národy světa tudy projdou, padnou do Gehinomu, jak je řečeno: „Jako ovce do Še'olu budou sebráni, Smrt je bude pást.“⁵ A co bude toho příčinou? Protože napřáhli své ruce proti Svatyni (Zevul), jak je řečeno: „Jistě jsem postavil dům vznešený (Zevul) pro Tebe.“⁶ Pokud člověk, jenž spáchal přestoupení proti Trůnu Nejvyššího, se bude opravdu kát, bude mu odpuštěno, neboť je řečeno: „Navrať se Izraeli, k Hospodinu.“⁷ Ale hle, národy světa projdou do Gehinomu a padnou do něj, a hříšníci a odpadlíci Izraele budou naříkat velmi, tak že zchladí Gehinom svými slzami, neboť je řečeno: „Projdou skrze údolí kvílení...“⁸ A když hříšníci a vzpurní padnou do Gehinomu, oheň Hospodinův sežehne jejich těla a jejich zuby vypadnou z jejich úst, jak je řečeno: „Zuby zlovolných jsi vylámal.“⁹ A namísto „vylámal“ čti „rozptýlil“.

...

V ten čas Svatý, budiž veleben, prostře stoly, zabije Behemota, Livjatana, a divého Ziz a připraví velkou hostinu pro spravedlivé. Každý z nich usedne ke stolu v pořadí podle jejich zásluh. Svatý, budiž veleben, jim řekne: „Chcete pít víno z jablek, granátových jablek nebo hroznů?“ Spravedliví odpoví: „Tvé je rozhodnutí, Ty rozhodni!“ Svatý, budiž veleben, jim dá přinést víno, jenž bylo vyrobeno z hroznů, které dozrály šestý den stvoření, jak je řečeno: „Obsloužím vás silným vínem“¹⁰ Svatý, budiž veleben, naplní touhu spravedlivých, když tam umístí Svůj Trůn Slávy a bude tam s nimi sedět, jak je řečeno: „Do Své zahrady jsem vstoupil, Má sestro, Má nevěsto.“¹¹ Svatý, budiž veleben, učiní každou chvályhodnou věc, která náleží do Gan Eden a dá jí každému spravedlivému, a zjeví se jim ve Své Slávě a každý naň ukáže a řekne: „Toto je B-h, náš B-h, navěky věků!“¹²

¹ Pf 9:3

² srov 1S 18:7

³ Dn 12:2

⁴ Ez 28:13

⁵ Ž 49:15. Nepřipominají tyto hrůzné vize spíše zástupy lidí krácejících bez odporu do plynových komor novodobého Še'olu?

⁶ 1K 8:13

⁷ Oz 14:2

⁸ Ž 84:7

⁹ Ž 3:8

¹⁰ Pís 8:2

¹¹ Pís 5:1

¹² Ž 48:15

Budou jíst, pít a radovat se, dokud Svatý, budiž veleben, nedá povel k pozvednutí poháru, nad nímž je řečeno požehnání. Spravedliví řeknou Avrahamovi: „Povstaň a řekni požehnání.“ Ale Avraham odvěti: „Jišma'el na mě seslal obvinění.“ Vyzvou Jicchaka, ale ten odpoví: „Esav mě obvinil.“ Vyzvou Ja'akova, ale ten odpoví: „(Ta věc) se dvěma sestrami mě obviňuje.“ Vyzvou dvanáct kmenů, ale ty řeknou: „Závěť Josefova nás obvinila.“ Tak to bude pokračovat až po Davida, jenž pozvedne svou rukou čtyři poháry, jež jsou: „Hospodin je můj podíl, můj pohár“,¹ „Můj pohár je naplněn“,² „Pohár spásy pozvedám“,³ a pohár, nad nímž je řečeno požehnání, jenž bude mít obsah dvě stě dvacet logů, kdy každý log je roven velikosti jednoho a půl vejce. David odpoví: „Hodí se, abych řekl požehnání a chválu.“ Povstane a řekne požehnání, chvalozpěvy a oslavení, užívaje všechny melodie, jak je řečeno: „Budu chválit Hospodina podle Jeho spravedlnosti.“⁴ V ten čas Svatý, budiž veleben, vezme Svou korunu a vloží ji na hlavu Davida a na hlavu Mesiáše z rodu Davidova, a zjeví jejich chválu a spravedlnost všem pokolením. Izrael bude žít v míru a klidu a On ozdobí nebesa pro všechny spravedlivé – místo, jež by bylo hodno každému podle jeho zásluh – a On se bude procházet mezi spravedlivými, bude pozvedat Svou ruku, zatímco každý bude tleskat radostí. Neboť tak řekl Ješaja: „Hospodine, Tvá ruka je pozvednuta, oni však ještě nevidí!“⁵ Svatý, budiž veleben, řekne: „Už dříve jsem řekl: ‚Uvidí a budou zahanbeni‘“,⁶ a Izrael řekne: „Pane Všemohíra! Kéž ‚oni vidí a jsou zahanbeni‘ tak jak jsi řekl!“ Pak Svatý, budiž veleben, pozvedne velikost pohanských národů, aby byla vyšší, než zdi obklopující Gan Eden a uvidí, jak se Izrael raduje a budou se cítit uboze. Oheň vychrlí z úst spravedlivých a spálí je, jak je řečeno: „Oheň pozře ty, kdo jsou Tvoji nepřátelé.“⁷

...

Svatý, budiž veleben, vztyčí sedmero baldachýnů pro každého spravedlivého člověka, baldachýny budou z oblaků, kouře, denního světla, ohně, záře, plamene a noci. Učí Písmo o baldachýnu z kouře? Pouze ten, kdo záviděl žákům učenců, bude mít své oči zastřené kouřem, jenž povstává z baldachýnů spravedlivých! Kde nacházíme baldachýn ze světla? Je řečeno: „Cesta spravedlivého je jako zářivé světlo.“⁸ Kde nacházíme baldachýn z ohně? Oheň bude šlehat z baldachýnů spravedlivých a hříšníci jím budou spalováni, jak je řečeno: „Svrhne uhlíky na hříšné.“⁹ Kde nacházíme baldachýn ze záře? Je řečeno: „Bude zářit jako světlo.“¹⁰ Kde nacházíme baldachýn z plamenů, jež budou spalovat hříšné? Je řečeno: „Hlas Hospodina

¹ Ž 16:5

² Ž 23:5

³ Ž 116:13

⁴ Ž 7:18

⁵ Iz 26:11

⁶ Tamtéž

⁷ Tamtéž

⁸ Př 4:18

⁹ Ž 11:6

¹⁰ Ab 3:4

rozdělává plameny ohně.“¹ Kde nacházíme baldachýn z noci? Je řečeno: „Noc bude zářit jako den.“² Žádný z těchto baldachýnů se nedotkne druhého vedle něj.

Jirmeja řekl: „Viděl jsem Ho přivádět ženichy nevěstám,“ neboť je řečeno: „Hlas ženicha a hlas nevěsty.“³ Hoše'a řekl: „Viděl jsem Ho rozmnožit Izrael jako zrnka písku,“ neboť je řečeno: „Počet potomků Izraele bude jako písek moře.“⁴ Jo'el řekl: „Viděl jsem ho jak vykonával pomstu nad Svými nepřáteli,“ neboť je řečeno: „Nezprostitím viny.“⁵ Svatý, budiž veleben, řekl: „I kdyby mi národy světa vydaly všechny své poklady, stejně padnou jako odvěta za smrt rabiho Akivy a jeho žáků.“ Amos řekl: „Viděl jsem Ho, jak trestá pronárody za jejich přestoupení,“ neboť je řečeno: „za tři hříchy Edomu.“⁶ Ovadja řekl: „Viděl jsem Ho nasadit si královskou korunu,“ neboť je řečeno: „Vykupitel vystoupil na Horu Sion (aby soudil horu Esavovu a království se stalo Hospodinovým).“⁷ Jona řekl: „Viděl jsem Ho přijmout modlitby Jeho lidu s milostí,“ neboť je řečeno: „a modlil se k Hospodinu.“⁸ Micha řekl: „Viděl jsem Ho jak se obrátil k Jeruzalému se slitováním,“ jak je řečeno: „Obrátím se se slitováním k Jeruzalému.“⁹ Ostatní proroci, každý jeden z nich, přináší slova útěchy, jež pronášejí, a Svatý, budiž veleben, je usadí ve Své Přítomnosti (podle pořadí) od prvního do posledního pokolení, a řekne jim: „Pojďte a vizte odměnu, již jsem uchoval pro vás! Pojďte, jezte, a radujte se z požehnání, které jsem pro vás uchoval, tak jak bylo přislíbeno: ?Jak nádherná je Tvá odměna, již jsi uchoval pro ty, kdo Tě uctívají!“¹⁰

¹ Ž 29:7

² Ž 139:12

³ Jr 7:34

⁴ Oz 2:1

⁵ Jl 4:21

⁶ Am 1:11

⁷ Abd 1:21

⁸ Jo 4:2

⁹ Za 1:16

¹⁰ Ž 31:20

3. Racionalistická eschatologie

Apokalyptická eschatologie byla v té podobě, v jaké jsme si ji ukázali v předchozí kapitole, hlavním proudem v židovské ranně středověké eschatologii vůbec. Názory vyřčené výše sdíleli v té či oné podobě i duchovní představitelé židovského národa, jako Chaj Ga'on nebo Sa'adja Ga'on. Racionalistická tendence začala na židovské náboženství a filozofii působit až se slábnoucím vlivem novoplatonismu a nástupem aristotelismu, ačkoli její počátky můžeme vidět již u některých *tana'im* a *amora'im*.

Racionalistická eschatologie měl vůči apokalyptické řadu výhrad – především jí vadila lehkost, s jakou bylo možné spisy zmíněné výše využít a zneužít pro vyvolání davového šílenství, které ohrožovalo židovské obce vyvoláním odvetných represí ze strany křesťanů nebo muslimů. Z toho vyplývá zásadní rozdíl mezi spisy racionalistické a apokalyptické eschatologie: zatímco apokalyptici se soustředili především na co možná nejdetailnější popis toho, co Mesiáš MÁ vykonat a jaký MÁ být, racionalisté ve svých spisech zdůrazňují především to, čím Mesiáš být NESMÍ. Archetypem lži-mesiáše zde zůstává Ježíš z Nazareta, ačkoli se ho racionalisté snaží vesměs ignorovat a vůbec jej nezmiňovat, podobně jako Muhamada, ale i Šim'on bar Kochba – zcela opačný extrém, mající ovšem pro židovský národ stejné důsledky – vede jej do záhuby.

Hovoříme-li o tomto typu židovské eschatologie jako o racionalistickém, pak především proto, že jeho dalším charakteristickým prvkem bylo větší či menší odmítnutí zázraků, které měl Mesiáš vykonat. Bylo-li již dříve zdůrazňováno, že Mesiáš je především člověk, a to smrtelný člověk, a žádný B-ží syn nebo *chas ve-šalom*, B-h, pak zde je tato idea dotažena až do konce. Racionalisty k tomuto nevedl odpor k Mesiáši nebo Mesianismu, naopak, chtěli učinit z Mesáše skutečnou postavu, živoucí, existující, která opravdu může přijít, aniž by musela vykonávat zázraky jako kdysi Moše a ostatní proroci, když bylo obecně uznáváno, že po smrti posledních tří proroků byl duch proroctví odňat od Izraele. Tím, že „zázračné“ schopnosti Mesiáše začaly být úmyslně odsouvány do pozadí jako nedůležité a pro splnění úkolu nepodstatné, vyřešili racionalisté hned dva problémy – vzali tím vítr z plachet anonymním podvodníkům lákající lid na různé kejkle, při nichž imitovali „zázračná“ uzdravení nebo jiná „znamení“, a zároveň získali pádný argument proti pseudomesiášství Ježíše z Nazareta ve stále častějších, křesťany vyprovokovaných disputacích, při nichž Židé museli obhajovat své učení proti neustávajícím útokům křesťanů, rekrutujících se pohříchu často z řad židovských odpadlíků.¹ V čem naopak nebyl žádný rozdíl, to byl postoj k ostatním náboženstvím, která si osobovala „naplnění“ Tóry či její „dokončení“. Zde je argumentace stále stejná. Tato náboženství – sekty, jak jsou někdy nazývána – byla seslána kvůli našim

¹ Nejznámější taková dispute, která se nám zachovala v téměř plném znění a dokonce v českém překladu rabína Daniela Meyera, se odehrála mezi rabim Mošem ben Nachmanem (Nachmanidem) a židovským odpadlíkem Pablem Christianim.

hříchům, aby nás pokoušela a sváděla na zcestí, aby bylo možno dokonale prověřit, kdo skutečně věří v B–ha a či víra je jen liknavá a nestálá, jak již předpověděli proroci.

Racionalistická eschatologie, jež se rozvíjela ruku v ruce s náboženskou filozofií, Židy zpočátku tolik opovrhované, se samozřejmě mohla naplno rozvinout až tehdy, když k tomu měla potřebné podmínky – takové nastaly až ve středověkém Španělsku, islámské říši Al–Andalus, židovském Sefaradu, kde na krátkou dobu vedle sebe mohli existovat muslimové, Židé i křesťané v podivuhodné symbióze, v zemi, kde mohl naplno vyniknout talent takových lidí, jako Al–Ghazzálí (Algazel), Ibn Rušd (Averroes), Šelomo Ibn Gabirol (Avicebrol), Jehuda Halevi a především Moše ben Majmon (Maimonides), řečený Rambam. Díky spojení s filozofií a odklonu od mystiky a gnose, ke které měla blízko eschatologie apokalyptická, byl v racionalistické eschatologii více méně neutralizován pojem zla jako samostatné entity a příchod Mesiáše tak přestal být považován za souboj dobra se zlem. Zatímco např. v mystice je zlo považováno za skutečně existující veličinu, ve směrech blízkých filozofii je zlo relativizováno až na úroveň pouhé „nepřítomnosti dobra“. Díky tomu ustupuje do pozadí o postava protivníka Mesiáše, která se opět, jako tomu bylo u *tana'im*, zahaluje do mlhy pojmu Gog a Magog.

3.1 Rambam

Rambam je jedním z mála lidí, kterým se podařilo Judaismus ovlivnit tak, jako málokdo předtím, kteří ho dokázali nejen udržet od pádu do propasti různých herezí, ale navíc mu dát nový náboj, který v případě Rambama měl dávat Judaismu sílu téměř tisíc let. Rambam se stal výjimečným po všech směrech. Kdybychom vyčetli všechny jeho aktivity, zjistíme, že rčení „Od Mošeho k Mošemu nepovstal v Izraeli nikdo jako Moše“ je naprosto pravdivé. Tento učenec a filozof objevil pro křesťanskou Evropu Aristotela, byl to on, který zvládl to, co nedokázaly generace židovských, křesťanských a muslimských učenců před ním. Získal si takový respekt, že i křesťanští učenci, jako kardinál Mikuláš Kusánský, Tomáš Akvinský nebo Albert Veliký ho citují ve svých spisech pod uctivým označením Rabbi Moyses. Kromě toho byl vynikajícím lékařem a stal se osobním lékařem sultána Saláha ad–Dína (Saladina), vítěze nad křížáky.

Rambam byl jednoznačně největší náboženskou autoritou mezi Židy své doby a stal se hlavním představitelem racionalisticky orientované eschatologie, vycházející z konzervativně – restorativního proudu. Jeho odpor k apokalyptistům a k apokalyptickým tendencím je zřejmý, ať už v Mišne Tora, nebo v jeho Listu Jemenským, kde nabádá sužovanou jemenskou komunitu, aby nepropadala panice a klamnému mesiášskému očekávání. Z toho můžeme pochopit, co Rambama vedlo k tomu, že se stal hlavní oporou racionalistického mesianismu.

Apokalyptická tendence měla vždy nejvíce zastánců v oblastech, kde byli Židé v permanentním ohrožení – ať již to byla středověká křesťanská Evropa, jejíž největší hrůzy v podobě křížových výprav nebo pozdějšího povstání Bogdana Chmielnického měly teprve přijít (shodou okolností obě tyto události vedly ke vzniku pietistického chasidského hnutí, jenž byla apokalyptickým mesianismem přímo prosáklá skrz naskrz) nebo v Jemenu, kde v Rambamově době vrcholilo pronásledování tamní židovské komunity předchůdci islámských fundamentalistů. Rambam sám zažil pronásledování. Podle tradice se narodil 13. Nisanu, na Erev Pesach, roku 4895 (1135) v Cordobě, kde žil a působil, až do doby kdy musel prchat s celou svou rodinou ze Španělska před fanatickými Almohady, berbery, kteří uchvátili vládu nad do té doby pokojným cordobským kalifátem, do Maroka, odtud r. 1165 do Izraele, který byl tou dobou pod nadvládou křížáků, a pak 1166 do Egypta, kde strávil zbytek života (zemřel 20. Tevetu 4965 (prosinec 1204)). Přesto nepropadl klamným mesiášským nadějím. Možná to bylo díky jeho intelektu a vzdělání, které mu napovědělo, že tudy cesta nevede – možná se na jeho postoji podepsalo to, že se již v ranném věku stal svědkem několika mesiášských excesů a následné reakce okolního světa; obojí nejspíše zásadním způsobem zformovalo jeho názor na mesianismus..

Důvodů, proč Rambam odsuzuje apokalyptickou tendenci jako takovou, je několik – Rambam je aristotelik, a novoplatonismus, který se setkal s velkým ohlasem zvláště v mystických kruzích, je v jeho době překonán, došlo ke spojení Aristotelovy nauky a biblické zvěsti, tedy k tomu, oč se marně snažil Filón, a také dochází k nástupu Aristotelova způsobu logického myšlení, které mělo utvářet názor evropské civilizace po následujících tři sta let. Jeho odraz můžeme spatřovat právě v Rambamově díle, které ač staré osm set let, je nám svou formou stále blízké. Druhý důvod je ten, že zatímco apokalyptici, kteří působili před ním, žili v době, kdy se křesťanská a islámská věrouka teprve rodila a hledala svou pevnou podobu, Rambam žije a působí v době, kdy proti sobě stojí dva obrovské náboženské systémy s propracovanou dogmatikou, mezi nimž je judaismus sevřen jako mezi mlýnskými kameny. První, kdo otevřeně polemizuje s oběma systémy (a navrch ještě s řeckou filozofií) ve prospěch židovství, je Jehuda Halevi ve svém díle *Kuzari* (orig. *Kitáb Al-Chazári*), kde racionalistickou argumentací dokazuje správnost židovství, jeho nenahraditelnost, nezastupitelnost a především omyly křesťanů, muslimů, filozofů a například i židovských sektářů karaitů. Rambam si uvědomuje vážnost situace a přijímá zásadu, že nová doba si žádá nové prostředky. Pro židovství to ostatně nebude poprvé, co bude muset slevit ze svých zásad, aby zabránilo nejhoršímu. Již krátce po zničení 2. Chrámu musel být sepsán Ústní zákon, po stovky let tradovaný ústně a jehož zapisování bylo mnohými rabíny odsuzováno a zapovídáno, jen proto, aby nebyl zapomenut. Rambam v úvodu k *Mišne Tora* vysvětluje, co vedlo Rabiho Jehudu ha-Nasiho (dle tradice jeho předka) k sepsání *Mišny*, tedy ústní Tóry:

Rabenu Ha-Kadoš¹ zkompletoval Mišnu. Od dob Mošeho Rabejnu až do dnů Rabenu Ha-Kadoš, nikdo nezkompletoval to, co se učí v Ústní Tóře. Ale v každém pokolení, hlava Bejt Dinu nebo prorok, který je seslán pro to pokolení, píše sám sobě² k zapamatování výroky, které zaslechl od svých učitelů, a učí se mnohým nazpaměť.

...

Až pak přišel Rabenu Ha-Kadoš, a shromáždil všechny pověsti a výroky a všechny rozsudky, vysvětlení a výklady, které se tradovaly od Mošeho Rabenu a která učil Bejt Din každého pokolení, v celé kompletní Tóře, a shromáždil ze všech knih Mišnu. A opakoval ji mnohým žákům a vyjevil ji celému Izraeli a celou ji sepsal a rozjímali o ní všude, aby nevytizela (Ústní) Tóra z Izraele. A proč tak učinil Rabenu Ha-kadoš a nenechal věci jak byly? Protože viděl, že žáků ubývá a odcházejí a problémy se obnovují a přicházejí a Řím se rozprostírá nad celým světem a sílí, a až Izrael se znovu zrodí a až se znovu zbratří se ztracenými bratry, tak aby byl (zákon) v ruce všech, aby mohli v brzku studovat a nezapomněli. A zasedali po všechny jeho dny, on a jeho Bejt Din a učili Mišně mnohé.³

Cítil se povinen zareagovat stejně, jako jeho prapředek před tisíci lety, když cítil, že jeho víra a jeho národ, její nositel, je v ohrožení. Nebyl jediný, kdo chtěl Judaismu podobně pevný rámec, aby byl schopen v ideologickém souboji s těmito dvěma náboženstvími obstát. Již Sa'adja Ga'on uvádí ve svém díle *Emunot ve-De'ot* základy víry, které se dají shrnout do osmi bodů, z nichž sedmý a osmý se zabývá vírou ve vzkříšení a mesiášské očekávání a považuje je tak za součást základních principů židovství. Podobně postupuje i Jehuda Ha-Levi, Bachja ibn Pakuda, Ibrahim ibn Daud nebo Chananel ben Chuši'el. Ale Rambamovým *Šaloš esre Ikarim* – Třináct článků víry – se podařilo dostat se do Siduru jako součást každodenního vyznání víry, stala se námětem populárního liturgického chvalozpěvu *Jigdal*, a to i přesto, že judaismus principiálně odmítá dogmata a Rambamových Třináct článků je stále bráno jako doporučení, a ne jako nezvratná pravda. Dvanáctý článek víry zní:

Věřím celou svou vírou, že Mesiáš přijde a vykoupí lid Izraele, a i kdyby prodléval, nepřestanu věřit.

V egyptském exilu začíná roku 1171 jako šestatřicetiletý psát své hlavní halachické dílo, které dokončí až po deseti letech práce, *Mišne Tora*, jehož závěr věnuje příchodu Mesiáše. Ale i kdyby se v *Mišne Tora* Mesiášem nezabýval, zapíše se navěky do dějin židovského mesianismu, když v roce 1172 odpoví na zoufalý dopis představených židovských obcí v Jemenu. V dopise, nazvaném prostě *Igeret Tejman* – „List Jemenským“ – zformuloval jasným

¹ Náš svatý učitel – uctivé označení Rabiho Jehudy ha-Nasiho

² To byla povolená a běžná praxe – výroky učenců se mohly zaznamenávat takřka „pro osobní potřebu“ ale nikoli z účelem výuky nebo halachické argumentace – v tom musel každý rabín znát Ústní Tóru z paměti.

³ Rambam: *Mišne Tora* (dále: *Jad*); *Ha-Kdama*.

a přehledným způsobem, jenž je mu vlastní, svůj postoj k apokalyptickému mesianismu a jeho hlasatelům. Rambam je odsuzuje, vyvrací svými argumenty veškeré jejich nároky na mesiášství, ironicky se jim vysmívá. Zároveň se nebojí použít svůj břitký intelekt i proti „stále věrně setrvávajícím“ jemenským souvěrcům, kdy se vysmívá jejich pověřivosti, kárá je za jejich slabost – ne za to, že pod nátlakem muslimů někteří odpadli od víry – sám dobře věděl, že soustředěný dlouhodobý útlak vydrží jen velmi málo jedinců – ale za to, že vůbec připustili, aby v jejich myslích převážila živelná a nespoutaná fantazie, ukájející se nadějí na brzký příchod Mesiáše, nad rozumným uvažováním a sami se tak zavedli následováním falešného mesiáše na kraj propasti.

3.1.1 Igeret Tejman

Rambamův slavný List Jemenským zde předkládám ve velmi zkrácené podobě, především díky rozsahu listu a omezení ohledně délky práce. Ponechal jsem proto pouze pasáže, které jsou nebo které já osobně považuji za důležité pro přiblížení Rambamova pohledu na mesianismus.

IGERET TEJMAN — LIST JEMENSKÝM

staršímu obce, rabimu Nachumovi z Arábie, jeho památka budiž požehnána,

jenž je též nazýván

BRÁNOU NADĚJE

Dopis Mošeho, syna rava Majmuna ha–Dajana, syna rava Josefa ha–Chachama, syna rava Jicchaka ha–Rava, syna rava Ovadji ha–Dajana, jejich památka budiž požehnána.

Posilněte ruce opuštěné, a kolena klesající upevněte.¹

Slavnému, velikému, svatému mistru rabimu Ja'akovovi, moudrému, laskavému, drahému a váženému, synu slavného rabiho Natana'ela Al–Fajjúmí, jeho památka budiž požehnána, a též všem jeho přátelům, a tak i našim bratrům a všem, zabývajícím se studiem (Tóry) v našich obcích v zemi Jemenské – nechť je zachová Všemohoucí a ochrání je! Amen! Sela!

O kořenech pravdy svědčí to, co z něj vyrůstá, o dobrém prameni to, co z něj vytéká. Vskutku, vždyť jen z kořenů pravdy vyraší květ opravdu krásný a z pramene milosrdenství vytryskne řeka veliká, jenž prochází zemí Jemenskou, jež napájí všechny zahrady, jež dává rozkvést poupatům.

* * *

Rambam ve svém úvodním slovu pokračuje ve chvále Židů z Jemenu, hovoří o nich jako o

¹ Iz 35:3

těch, kteří svým příkladným jednáním zavlažují poušť bezbožnosti a nevědomosti, jako o pilných studentech Talmudu – používá pro to opis „lidé, kteří se vydali cestou Rava Ašiho“ – kompilátora Babylónského Talmudu. Zároveň nabádá adresáta, aby pokud možno sdělil obsah jeho dopisu všem lidem, a to včetně žen a dětí – a za tímto účelem píše dopis v jazyce „kedar“, tj. arabštině a dokonce i v odpovídajícím dialektu. Úvodní část dopisu nijak nenaznačuje závažnost a naléhavost dopisu, která vyplouvá na povrch již v následujících větách.

* * *

Vskutku, to co jsi zmínil, že se děje v zemi Jemenské, že uvalili¹ omezení na Izrael, a nutí je na všech místech, kde vládnou, aby odpadli od víry – jako to činili Kena'anci² v zemích na západě – to nás nesmírně zarmoutilo a při pomyslení na to se otřásly všechny naše obce. A opravdu musíme říct, že tato zlá zvěst, která nám zní v uších, obtěžkala naše srdce a uvedla nás ve zmatek. Tato velká protivenství nás stíhají po celém světě, od východu až po západ a synové Izraele jsou tak obklíčeni ze všech stran. A o této těžké době, již viděl prorok ve svém vidění, začal prosit za naše obce a modlit se za nás, jak je psáno: „Hospodine, B—že, přestaň, prosím! Jak Ja'akov ob stojí? Vždyť je tak malý!“³ Toto slovo nezneklidní věrného a (skutečně) věřícího neuvrhne v malomyslnost. A není pochyb, že toto jsou porodní bolesti Mesiáše. Vždyť naši učenci prosili Stvořitele, aby jim nebyli přítomni.⁴ I proroci se otřásli, když na ně pomysleli, jak je řečeno: „Schází z cesty mé srdce, hrůza mě popadla.“⁵ A též ve Své knize říká Stvořitel: „Běda! Kdo zůstane naživu, až to Bůh vykoná?“⁶ Ty píšeš, že u části našeho lidu ustala víra a došlo ke zmatkům (ohledně názorů), zakolísala jejich srdce, znovu se u nich objevily pochyby, zeslábla jejich mysl. Ale zbytek se neodklonil od víry a nezakolísali a nezalekli se ani toho, ani toho. Tato věc již přišla skrze Dani'ela, mír s ním, jemuž oznámil Stvořitel, že až dny našeho vyhnanství budou dlouhé a stejně tak dlouhé bude i utrpení, jež na nás bude dopadat, tak tehdy mnozí odpadnou od víry, a znovu se u nich objeví pochyby a klam. Zdá se, že příčinou toho bude naše oslabení a neustávající tvrdost těch, kteří nás pronásledují a přemáhají. Ale ve zbylé části našeho lidu nevzniknou pochyby a neodpadnou, jak je řečeno: „Budou očištěni, vyběleni a přetaveni mnozí a hříšně budou jednat hříšníci. Nikdo z hříšníků nepochopí, ale prozíraví pochopí.“⁷ A musíme podotknout, že dokonce i ty moudré a rozumné, kteří přečkají strádání a zůstanou ve víře v Hospodina a Jeho služebníka

¹ Muslimové

² Jako Kene'anci jsou ve středověké židovské literatuře označováni Evropané, někdy konkrétně příslušníci slovanských národů. V komentářích k Mišně a Talmudu můžeme nalézt poznámku „be-lešon kene'ani“ (v jazyce kene'anském), které většinou pak obsahuje nějaký slovanský výraz.

³ Am 7:5

⁴ Viz. výše

⁵ Iz 21:4

⁶ Nu 24:23

⁷ Dn 12:10

Mošeho, postihnou další těžká trápení a jejich utrpení bude horší než předešlých, dokud se i do jejich srdcí nevkradou pochybnosti a dokud neupadnou v klam, dokud se nezmylí a nic jim nebude jasné, kromě mála z malého, jak je řečeno: „Někteří z prozíravých budou klesat, budou zkoušeni, třibeni a běleni pro dobu konce, totiž do jistého času.“¹

A nyní, bratři naši, poslyšte a naslouchejte tomu, co vám říkám, a naučte to děti i ženy, aby konaly to, co je v souladu s vírou, aby posílily ve svých duších pravdu, od níž není možné se odchýlit. Tak nás spasí Stvořitel a je zbaví pochybností.

Vězte, že toto je Tóra Hospodinova. Ta opravdová, jež nám byla dána skrze pána všech proroků, prvních i pozdních; že touto Tórou nás Stvořitel oddělil od zbytku synů světa, neboť je řečeno: „Avšak Hospodin přilnul jenom k tvým otcům, zamiloval si je a vyvolil jejich potomstvo, vás, ze všech národů, jak tomu je dnes.“² A to ne proto, že bychom toho byl hodni, ale protože ve své milosti a dobrotě nás Stvořitel omilostnil a učinil nám dobré; to kvůli těm, kteří nám předcházeli, kvůli našim otcům, jejich dobrým skutkům, jejich poznání Stvořitele a že Mu sloužili, neboť je řečeno: „Nikoli proto, že byste byli početnější než kterýkoli jiný lid, přilnul k vám Hospodin a vyvolil vás. Vás je přece méně než kteréhokoli lidu. Ale protože vás Hospodin miluje a zachovává přísahu, kterou se zavázal vašim otcům.“³

A protože nás Stvořitel sjednotil Svými příkázáními a nařízeními, ukázala se i díky jhu Tóry a Jeho soudům naše odlišnost vůči ostatním, neboť je řečeno: „A má jiný veliký národ nařízení a práva tak spravedlivá?“⁴ A pohané nám velmi záviděli naší víru, a proto jejich králové štváli proti nám své národy, rozsévají vůči nám pomluvy⁵ a nepřátelství, a chtěli bojovat s Hospodinem a šířili nevraživost i vůči Němu. Ale vždyť on je B–h! A kdo jej přemůže? Od chvíle, co nám byla dána Tóra, až dodnes, se nestalo, že by se nenašel nějaký modlářský král, který by se nepokoušel dobývat nebo přinutit, přemoci či zneuctít, i když to nebyl zprvu jeho záměr a idea, a vykořenit naší Tóru a odvrátit nás od naší víry – násilím, ohněm i mečem, jako Amalek, Sisera, Navuchadnekar, Titus, Hadrianus a mnozí další. To je jeden ze dvou způsobů, jejichž cílem je zvítězit nad touhou po B–hu. Ale na druhý způsob se zaměřili ostatní králové a učenci z ostatních jazyků, jako Edomité (Římané), Peršané a Řekové, aby dosáhli téhož cíle – zničit naší víru a vykořenit naší Tóru, těmi samými připomínkami o ní a pomocí problémů, které spojují.⁶ A tímto způsobem chtějí zničit Tóru a smazat její stopy v jejich spojení a snaží zaměřit své útoky na různé rozpory. Ale ani jeden z nich neuspěl, protože Svatý, budiž veleben, nám zvěstoval skrze proroka Ješajahu, že všichni ti násilníci, kteří používají nejrůznější způsoby, aby vykořenili naší Tóru a potřeli naší víru, tomu Stvořitel zničí jeho

¹ Dn 11:35

² Dt 10:15

³ Dt 7:7–8

⁴ Dt 4:8

⁵ שמונה – slovo stejného významu jako שמה

⁶ Pomocí „filozofických“ důkazů a štvavých polemik se tyto národy budou snažit znevážit Tóru – to dělali především Řekové – viz. Apion aj.

zbraně, a neuspějí, jinými slovy – jeho předsevzetí se nikdy nenaplní.

A stejně tak každý, kdo staví obvinění (na naší víru) s tím, že by potřel náš majetek, stane se poraženým při soudu (sporu) a bude donucen upustit od svých obvinění a jeho touha se nenaplní, jak je řečeno: „Žádná zbraň vyrobená proti tobě neuspěje, každý jazyk, jenž proti tobě povstane na soudu, usvědčíš z hřichu. To je podíl Hospodinových služebníků, jejich spravedlnost je ode mne, dí Hospodin.“¹

Modloslužebníci, kteří budou jednat podle těchto dvou směrů, budou přesvědčeni, že stavba (naší víry) nepodléhá narušení, bez ohledu na to, uzavřeli mezi sebou spojenectví za tím účelem, aby (mohli) podkopat oporu našeho náboženství, jež je „odlité v tlušťce zeminy, zformované spolehlivě.“² Nadarmo plýtvají svými silami – ta stavba je pevná jako skála, pravda je zahanbí: Svatý, budiž veleben, jenž je Pravdou, se jim bude smát, vždyť oni se kvůli nedostatku rozumu snaží dosáhnout nedostižného. Ten, jenž byl obdařen duchem svatosti, David, mír s ním, o tom řekl, když viděl, jak se snaží vykořenit pravou víru a jak Svatý, budiž veleben, se jim smál: „Srocují se králové země, knížata se spolu domlouvají proti Hospodinu a Jeho pomazanému: ‚Zpřetrháme jejich pouta, jejich provazy od sebe pryč odhodíme.‘ Ten, jenž sídlí na nebesích, se bude smát, Hospodinovi jsou k smíchu.“³ Avšak my všichni jsme v našem vyhnanství stále vystaveni vyptávání a zkouškám těchto dvou druhů (našich nepřátel – modlářů) od časů našeho království až do dnů našeho vyhnanství.⁴

A potom vznikla jiná sekta,⁵ která se zvláště velkou snaživostí nám otravuje naše bytí oběma způsoby: násilím, mečem, klevetami, lživými důvody i výklady, jimiž se utvrzují v existenci (neslučitelných) protiřečeních v naší Tóře. Tato sekta si předsevzala, že náš lid usouzí novým způsobem. Její zakladatel si lstivě předsevzal, že se prohlásí za proroka a přinese novou víru. Kromě B-žského učení – Tóry – prohlásil veřejně, že obojí učení (tedy i to jeho) je od B-ha. Jeho cílem nebylo nic jiného, než zasít pochyby do našich srdcí a vzbudit v nich zmatek. Ale Nejvyšší ho (a jeho úmysly) odsoudí k neúspěchu – jak se také vskutku stalo. A je řečeno u Dani'ela: „Synové rozvratníků tvého lidu budou smeteni aby potvrdili vidění a padnou.“⁶

Zkrátka po jeho smrti vzniká náboženství, jež ho považuje za svého zakladatele. Rozšíří se mezi syny Esava,⁷ na jejichž obrácení on sám nepomýšlel. Náboženství a víře Židů to nepřinese žádnou újmu. Ani u celého národa, ani u jeho jednotlivých představitelů nevzniklo nic takového jako pochyby nebo váhání – jeho škodlivost jim byla známa – on byl podle nás zatracen a zavržen, a stalo se s ním to, co se s ním stalo.

¹ Iz 54:17

² viz. 1K 7:46

³ Ž 2: 2-4

⁴ Rambam zde naráží na procesy, které proti Židům vedli křesťané.

⁵ Křesťané

⁶ Dn 11:14

⁷ Řím, křesťané

Ale vzápětí po něm se objevil další šílenec,¹ jenž se choval stejně jako on, to znamená, že učil své náboženství, poněvadž byl přístupný úplně všemu.² A k tomu všemu přidá svůj záměr, totiž touhu po moci a přání, aby mu všichni sloužili.³ A stalo se, že tím se stal známým. Oba dva⁴ si horoucně přáli připodobnit svou lež B-žimu zákonu. Ale dílo člověka se může podobat B-žimu dílu leda tak v očích dítěte, které nerozezná jedno od druhého.

Naše náboženství se odlišuje od jiných náboženství, které se mu chtějí podobat, stejně, jako se živý člověk odlišuje od sochy vyřezané ze dřeva, nebo odlité z kovu, třeba i ze stříbra nebo zlata, nebo je vysekaná z kamene, třeba z mramoru nebo jiných, tak aby se člověku podobala.⁵

Jen hlupák, který nezná tajemství Písma Svatého a vnitřní smysl jeho přikázání, může nacházet nějaké „shody“ mezi naším náboženstvím, a ostatními, založenými člověkem.⁶

Moudrost opravdového B-žihó zákona je v jeho vnitřní soudržnosti a smyslu. V Tóře není takového jednání a takového varování, které by člověku nepřinášelo samo o sobě dvojí dobro – plnost duchovní i fyzickou, zbavuje ho škody a obdařuje ho vysokými morálními i intelektuálními ctnostmi – mnohé – vzhledem k možnostem, jednotlivce – přiměřeně vysoko vzhledem k jejich podřízenosti Tóře. A díky nim (těmto vysokým morálním a intelektuálním ctnostem) stane ve skutečném vztahu s Hospodinem a získá obě části této plnosti.

První z nich – plnost nezbytnosti bytí v tomto světě při materiálním dostatku, který je opravdu člověku zapotřebí. I druhá část plnosti – myšlenkové pochopení (světa), jeho skutečné nitro, v úplné míře schopností člověka.

Vždyť je známo, že náboženství, napodobující naše náboženství, jsou zbaveny vnitřní soudržnosti i smyslu. Oni předkládají společně jako svůj základ historii i báchorky, s jejichž pomocí (provolá) ten, jenž předstírá,⁷ že to byl on, o němž hovořili; jimž je on podoben, těm i těm (Mošemu i jiným prorokům). Ale učenci odkryli jeho hanbu, a usvědčili ho, jak sám ukázal.⁸

* * *

Následujících odstavcích Rambam ukazuje rozličné příklady z dějin, kdy byli Židé pronásledováni, ať již od pohanů, nebo křesťanů či muslimů. Poukazuje na příběh Daniela, Miša'ela a Azarji, kteří byli vhozeni do ohnivé pece kvůli své víře a B-h je zachránil – stejně

¹ משע

² Rambam zde má na mysli Muhammada a uvádí, že – podobně jako Ješu – i on připojí k Tóře své učení, s tím, aby zrušil to staré. Rambam se domníval, že Muhammad se pouze snažil osobovat si světskou vládu nad porobeným lidem.

³ Naráží na materiální stránku Muhammadova učení. Je všeobecně známo, že Muhammad udržel svou ummu jen díky tomu, že si nechal neustále přísahat věrnost a přepadal karavany svých odpůrců a kořist z nich rozděloval svým stoupencům (viz. Korán, předmluva I. Hrbka).

⁴ Ježíš a Muhamad

⁵ Nebo jako socha, kterou udělal umělec a socha, kterou udělal někdo, kdo ten talent nemá. (viz. Kuzari 2,32)

⁶ Rambam zde naráží na fakt, že zatímco v případě křesťanství a Islámu můžeme hovořit o „zakladatelích“, neboť to jsou náboženství skutečně založená člověkem, v případě židovství tomu tak není. Vyskytují se samozřejmě názory, že zakladatelem židovského náboženství je Moše, ale i jemu se B-h představil jako „B-h Avrahamův, Jicchakův a Ja'akovův“ – tedy jako někdo, kdo už tu je dávno před ním.

⁷ Ježíš a Muhamad

⁸ Kuzari (2:32)

tak má nyní Izrael doufat v B-ží pomoc, která jej z této „ohnivé pece“ zachrání – a ta přijde pouze tehdy, bude li se Izrael chovat jako oni – s neochvějnou vírou v jediného B-ha.

* * *

Ale nastala doba, a Nejvyšší učinil konec tomu pronásledování, jakož i pronásledovatelům. Tak tomu bylo za časů řecké vlády a tak tomu bude na věky věků. Svatý, budiž veleben, přislíbil našemu praotcovi Ja'akovovi: „Tvého potomstva bude jako prachu země.“¹ To znamená, že jestli dokonce synové Ja'akova budou poraženi a pošlapáni, jako prach země, nakonec přemůžou své utlačovatele, podobně tomu, jak v průběhu času prach země nakonec pokryje i toho, kdo po něm šlape. Nejvyšší zachraňuje lid Izraele a odvrací od něj zkázu. Vždyť je řečeno: „Tvrdé vidění mi bylo vyjeveno: „Zrádce zrazuje a zhoubce hubí. Vystup, Elame, sevři, Méde! Všechny vzdechy zarazím.““²

Jistě nám bylo zvěstováno Stvořitelem skrze naše proroky, že on nám nedá zahynout a nezničí nás, a že nikdy nepřestaneme být Jeho zvláštním, požehnaným lidem. Neboť tak, jak je nezničitelná existence Svatého, budiž veleben, stejně tak jsme nezničitelní my, jak je řečeno: „Já Hospodin jsem se nezměnil, ani vy jste nepřestali být syny Ja'akovovými.“³

Ale také nám bylo Svatým, budiž veleben, dopřáno, by nás podepřel a upevnil, že On nás nikdy všechny nezavrhne, i když jsme Ho rozhněvali, i když jsme porušovali Jeho zákazy: „Jestliže přestanou tato ustanovení přede mnou platit, dí Hospodin, pak také potomstvo Izraele nebude přede mnou pronárodem po všechny dny.“⁴ Totéž nám bylo oznámeno v Tóře skrze Mošeho, našeho učitele, mír s ním: „Avšak i když budou v zemi svých nepřátel, nezavrhnou je a nezprotivím si je, jako bych s nimi měl skoncovat a zrušit svou smlouvu s nimi, neboť Já jsem Hospodin, jejich Bůh.“⁵

Rovněž i vy, bratři, upevněte a posilněte svou mysl a najděte oporu v těchto pravých slovech (Tóry a proroků), a ať vás nezastraší neustávající protivenství a ať vás neděsí tvrdost vašich nepřátel a bezbrannost lidu našeho, poněvadž všechno toto není nic jiného, než že jakmile budeme přezkoušeni a ověření, aby světu byla zjevena vaše víra a láska a ukáže, že před tváří těchto hrůz odolá jednoho nanejvýš učence a B-habojné, původem od potomstva Ja'akova, potomstva čistého a bezvadného, o němž je řečeno: „Avšak ten, kdo vzývá Hospodinovo Jméno, bude spasen.“⁶ A tím samý je nám ujasněno, co (spasí tebe) nanejvýš tebe, či otcův kteří stáli u hory Sinaj a slyší výrok rtů Všemohoucího, a splnění víry vložili ruce svůj k odkazu a přijali na sebe břímě plnění a poslušnosti (břímě Tóry). Rovněž říci: „Budeme dělat

¹ Gn 28:14

² Iz 21:2

³ Mal 3:6

⁴ Jr 31:36

⁵ Lv 26:44

⁶ Jl 3:5

vše, o čem Hospodin mluvil.“¹ Rovněž přijali odpovědnost za sebe a za své potomstvo, jak je řečeno: „...navěky nám a našim synům.“²

Rovněž tehdy nás ujistil Stvořitel požehnaný podobně tomu, jako člověk pověřuje svého bližního, – a máme hodně Jeho nařízení, – a zvěstoval nám, že všichni, kdo stáli u hory Sinaj, uvěřili v pravdivost proroctví Mošeho, našeho učitele, uvěřili ve vše, co mu bylo sděleno, – oni a jejich synové, a synové jejich synů – navždy.

Protože Svatý, budiž veleben, řekl: „Hle, přijdu k tobě v hustém oblaku, aby lid slyšel, až s tebou budu mluvit, a aby ti navěky věřili.“³

Proto je třeba vědět, že ti, kdo odbočí ze stezky Zákona, daného nám na Sinaji, nejsou potomky těch lidí (kteří stáli na Sinaji v době zjevení). Naši učitelé, jejich památka budiž požehnána, řekli o všech, kteří pochybují o proroctví (Mošeho): „Jeho předci nestáli u hory Sinaj“.

Nejvyšší toť osvobodí nás a vás od pochyb a oddálí od nás a od vás myšlenky, které vedou k pochybám!

* * *

Rambam nabádá své souvěrce, aby věnovali více úsilí a času vzdělávání prostého lidu, aby tento lid znal základy víry a odvedl tak odlišit správné učení od falešného a zcestného, aby i prostý člověk dokázal čelit nátlaku ze strany představitelů okolních náboženství, kteří se ho budou snažit strhnout na svou stranu. Jako základ dává sinajské zjevení, kolem kterého se má Izrael semknout i nyní, jako by se nacházel opět na Sinaji, v jednom táboře na jednom místě, i když je rozptýlen do celého světa. Zdůrazňuje pevnost a neochvějnost Tóry, jejíž pravdu nemohou podkopat ani křesťané, ani muslimové, že Tóra je zákonem, jenž byl dán světu, podle něž byl svět stvořen, a popřít jej znamená popřít sebe sama. Nabádá svůj národ, aby snášel utrpení statečně, neboť to vše je B-ží plán směřující k vykoupení Izraele.

* * *

Svatý, budiž veleben, ujistil nás ve Své Tóře, že když nás budou nutit, aby nás obrátili na jinou víru a (třebaže část z nás neodolá), jak je řečeno: „Tam budete sloužit bohům vyrobeným lidskýma rukama, bohům ze dřeva a z kamene“⁴ – přitom toto se nebude dít po celé zemi, a Tóra nebude vyhlazena ze středu našeho lidu navěky. Rovněž nám oznámil: „...jež neupadne v zapomenutí v ústech jeho potomstva...“⁵ Stejně tak nám zvěstoval skrze Ješaju, posla dobré zvěsti našemu lidu, že znamení (smlouvy) mezi Ním a námi je zároveň

¹ Ex 24:7

² Dt 29:28

³ Ex 19:9

⁴ Dt 4:28

⁵ Dt 31:21

znamení, jež dosvědčuje, že nebudeme vyhlazeni, protože sloužíme jako ztělesnění Jeho Tóry a Jeho slova: „Já pak s nimi uzavřu tuto smlouvu, praví Hospodin: Můj duch, který na tobě spočívá, a má slova, která jsem ti vložil do úst, nevzdálí se z úst tvých ani z úst tvého potomstva ani z úst potomstva tvého potomstva od nynějška až na věky,“ praví Hospodin.¹

A bude oslaven náš lid před Svatým, budiž veleben, proslaví se tím, jak se snese utrpení, zkázu a neštěstí, která ho postihnou, neboť je řečeno: „Kvůli tobě jsme vražděni denně...“² – toto je o pokolení, které je násilím nuceno ke změně víry.

Nám je třeba se těšit nadcházejícímu utrpení, jenž ničí majetek, vyhání, bere zdroje obživy – všechno toto je velká čest, jež nám slouží ke slávě před naším Stvořitelem. Vše, co nám bylo vzato,³ započte se nám jako oběť zápalná v obětní B–hoslužbě (Chrám). O tomto nám řekl (Moše, náš učitel): „Ujměte se dnes svého úřadu pro Hospodina každý, kdo povstal proti svému synovi či bratru, aby vám dnes dal požehnání.“⁴

Je nutné odejít ze země, kde se děje protivenství našemu národu a kde je naše víra pronásledována a situace je neúnosná. Ale ti z Židů, kterým toto není umožněno, to není hřích odpadlictví, znesvěcení Šabatu a porušením jiných příkazů.

Proto je na věky věků od této Tóry nemožné utéci, shodit ze sebe (její břímě) – dokonce ani jednomu (člověku) z potomstva Ja’akova, – ani jemu, ani jeho potomkům, ani potomkům jeho potomků – ať je tomu dobrovolně, nebo z donucení. On ponese trest za porušení každého příkázání, daného nám: *micvot ase i lo ta’ase*.

* * *

Dále se Rambam věnuje problematice židovských apostatů, konkrétně Šmu’ela ibn Abbase, jenž žil v Egyptě ve stejné době, jako Rambam, přijal Islám a stal se jedním z největších pronásledovatelů svých bývalých souvěrců – Rambam správně poukazuje na to, na co poukáže i Ramban o sto let později v případě židovského odpadlíka ke křesťanství Pabla Christianiho, že problém židovských odpadlíků spočívá v tom, že se ze všech sil snaží dokázat, že již se svými bratry nemají nic společného, a tak dávají volný průchod své zášti a nenávisti, která je tak mnohem větší, než v případě rodilých muslimů. Zároveň analyzuje případy falešných proroků – poukazuje na to, že není důležité, jestli prorok je nebo není Žid, ale co hlásá – Ijov (Job) a jeho druzi nebyli Židé, stejně tak jím nebyl Melchicedek, přesto jsou považováni za proroky, narozdíl od Chananji ben Azura (Jr 28), jenž byl Židem a přesto byl lžiprorokem.

* * *

¹ Iz 59:21

² Ž 44:23

³ Kvůli posvěcení Jeho Jména (mučednictví)

⁴ Ex 32:29

Například následující: Moše, náš učitel, je hlavou všech proroků. Když jsme uslyšeli slovo (Nejvyššího) a uvěřili Mošemu, uvěřili v jeho proroctví, řekli jsme: „Přístup k němu ty a vyslechni všechno, co Hospodin, náš Bůh, řekne. Ty nám pak vypovíš všechno...“¹ Také on (Moše) nám řekl, že už nezůstalo na nebesích ani jedno přikázání, které by nám mohl dát, že není jiné víry a jiné Tóry, kromě té, která byla zjevena, jak je řečeno: „Není na nebesích, abys musel říkat: ‚Kdo nám vystoupí na nebesa, vezme jí pro nás, a ohlásí nám jí, abychom ji plnili?‘“² Rovněž nás upozornil, abychom nic nepřidávali a neubírali od této Tóry: „Všechno, co vám přikazuji, budete bedlivě dodržovat. Nic k tomu nepřidáš a nic z toho neubereš.“³

I my jsme vděční Jménu Stvořitele věřit (a zachovávat věrnost) té Tóře, my sami a naše děti, a děti našich dětí do konce všech pokolení, neboť je řečeno: „Skryté věci patří Hospodinu, našemu B–hu, zjevné však patří navěky nám a našim synům, abychom dodržovali všechna slova tohoto Zákona.“⁴

A každý, kdo prohlásí sebe za proroka, buď je z rodu Kohanim nebo levitů nebo (dokonce) z rodu Amaleka, a nahlásí, že (třeba jen) jedno přikázání ze všech, co obsahuje Tóra, je zrušeno, – lže a odmítá proroctví Mošeho, učitele našeho, který řekl: „Nám a synům našim na věky věků.“ Proto my zavrhneme tohoto „proroka“ a odsoudíme ho k smrti, jestli toto bude v možnostech.⁵

Také nemáme důvod ohlížet se na jeho „divy“, přesně stejně tak, jako na samotného „proroka“, jenž vyzývá k modlářství, neboť je řečeno: „i kdyby se dostavilo to znamení nebo ten zázrak, o němž ti mluvil, když říkal: ‚Pojďme za jinými bohy‘, které jsi neznal, ‚a služme jim‘, neuposlechneš slov takového proroka nebo toho, kdo hádá ze snů. To vás zkouší Hospodin, váš Bůh, aby poznal, zda milujete Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší.“⁶ Vždyť Moše, náš učitel, mír s ním, nám řekl, abychom se nikdy nedopustili modlářství. Proto patrně znamení, zjevené ve jménu modlářství, není nic jiného, než magie a čarodějnictví. Moše, mír s ním, mám říká, že tato Tóra je věčná. Podobně o každém „proroku“, který nám řekne, (tak jak to zdůvodňuje křesťanství a islám), že Tóra nám byla dána na omezenou dobu; tak je třeba vyvodit z doslovného smyslu jeho „proroctví“, že on je lžiprorok, jenž se pokouší vyvrátit Mošeho, našeho učitele. Stejně tak se nestane, abychom se od něj dožadovali znamení, a jestli je vykoná, neoznačíme ho za proroka, protože my jsme neuvěřili v Mošeho kvůli nějakým divům. A znamení tohoto „proroka“ samy o sobě nás nedonutí porovnat je s divy, vykonané Mošem, naším učitelem. Vždyť jemu jsme uvěřili, když jsme uslyšeli slovo (B–ží), které slyšel on. Tehdy jsme k němu získali důvěru na věky

¹ Dt 5:27

² Dt 30:12

³ Dt 13:1

⁴ Dt 29:28

⁵ Tj. pokud nám tou dobou bude dopřáno žít, jednat a soudit podle naší Tóry

⁶ Dt 13: 3–4

věků, jak je řečeno: "...a aby ti provždy věřili."¹

V tomto vztahu jsme my a Moše, náš učitel, podobni dvěma svědkům, kteří dokazují, že viděli něco (jedno a totéž); každý ze svědků ví jistě, že svědectví ho společníka je opravdové, jako jeho vlastní, a nemusí dokazovat pravdivost, jako ostatní lidi, (před kterými oni dosvědčují a kteří při samotné události nebyli přítomni).

Tak obtožij věc i s námi. My, obec Izraele, jsme se přesvědčili v pravdivost (proctví) Mošeho, když jsme ho viděli v hodině zjevení na Sinaji, kdy znělo slovo (B-ží). Nás nepřesvědčil zázrak, třebaže on (Moše) konal divy, když byly potřeba, jak to vyplývá z Tóry.

V souladu s tímto velkým principem, i když je opomíjený a není rukovětí většiny národa, – naše víra nespočívá na divech ani v takovém srovnání s naší (naprostou) vírou v proctví Mošeho.

...

A tak, pokud se zjeví prorok z lidu Izraele nebo z jiných národů a přizve syny člověka aby následovali zákon Mošeho, našeho učitele, nic nepřidá a neubere, jak to činili Ješajahu, Jirmejahu a další (opravdoví proroci), otáží se ho na znamení. Jestli ho zjeví, uvěřím mu a on u nás nalezne důstojnost proroka. Ale jestli se nesplní aspoň to, co předpověděl – bude vydán smrti...

Rovněž je třeba znát, že stejně tak, jak je nepřipustné dodávat k písmenům Tóry Mošeho a ubírat od ní, stejně tak je toto nepřipustné vůči jejím obecně známým výkladům, to jsou ta, která si učenci předávali ústně, z pokolení do pokolení, Ústní Zákon.

* * *

Nyní se Rambam věnuje ožehavému problému, kterým je vypočítávání data příchodu Mesiáše (nebo konce světa, jak to dělá řada sekt až dodnes), před kterým varovali již učenci v Talmudu

* * *

Co se týká tvé připomínky problému vypočítání konce dní (času příchodu Mesiáše) a její vyjasnění ravem Sa'adjou,² nejprve je třeba zvládnout to, co není dáno poznat ani jednomu člověku, ten skutečný čas konce dní – na věky věků. Toto vyplývá z proctví Dani'elova: „Tajemná a zapečetěná budou ta slova až do doby konce.“³ Ale situace je (taková, že) někteří z učenců (se tím zabývali), a přemýšleli nad možným odhalením (tajemství konce). Prorok Dani'el předpověděl: „Mnozí budou zmateni a poznání se rozmnoží.“⁴ Jinými slovy, vznikne množství názorů a domněnek. Svatý, budiž veleben, nám nejprve řekl skrze proroky, že

¹ Ex 19:9

² Rav Sa'adja ben Josef ha-Ga'on; Rasag

³ Dn 12:9

⁴ Dn 12:4

někteří ze synů lidských se budou snažit vypočítat dobu příchodu Mesiáše, ale čas přejde, a (jejich očekávání) se nesplní; ale potom nás upozorní, abychom pochybovali o tom, (že Mesiáš přijde), a netruchlili nad tím, že výpočet není pravdivý, ale čím déle on bude meškat, tím víc je třeba upevňovat naši naději, jak je řečeno: „Vidění už ukazuje k určitému času, míří neomylně k cíli; prodlévá-li vyčkej, neboť přijde zcela jistě, zadržet se nedá.“¹

Věz, že čas konce egyptského zajetí nám byl naprosto jasně předpovězen Svatým, budiž veleben, ale nebylo správně dosvědčeno a byly vysloveny pochyby: „Tu Hospodin Avramovi řekl: „Věz naprosto jistě, že tvoji potomci budou žít jako hosté v zemi, která nebude jejich; budou tam otročit a budou tam pokořováni po čtyři sta let.“² Jedni myslí, že počítání je třeba vést od času, kdy náš praotec Ja'akov sestoupil do Egypta, jiný počítá od vzniku otroctví (70 roků po uplynutí), ale někteří myslí, že od momentu, kdy bylo vysloveno samo toto proroctví, kdy byla uzavřena smlouva B–ha s Avramem mezi polovinami rozetnutého zvířete. A když minulo 400 roků po uzavření této smlouvy, část synů Izraele (pokolení Efrajima) za třicet let do toho, když povstal prorok Moše, náš učitel, se rozhodla, že přišel konec vyhnání, a oni vyšli z Egypta, neboť hynuli rukama Egyptanů,³ kteří tehdy utiskovali (syny Izraele) ještě nelítostněji, jak je tomu známo ze slov našich učenců.⁴ O těchto lidech, kteří se zmýlili ve výpočtu a představách, že nastala doba spasení, a vyšli z Egypta, řekl král David: „Lukem vyzbrojeni Efrajimci otočili se v den bitvy.“⁵

Ale pravý konec (nesvobody) nadešel během 400 let po narození Jicchaka – potomka Avrahama, o němž je řečeno: „Neboť v Jicchakovi bude povoláno tvé potomstvo.“⁶ A též řekl Požehnaný: „...tvoji potomci budou žít jako hosté v zemi, která nebude jejich; budou tam otročit a budou tam pokořováni po čtyři sta let.“ Během pobytu v cizině vás porobí a obrátí vás do nesvobody a budete vysílení těžkou prací – takový je smysl tohoto verše. V něm se hovoří o čtyřech stech letech pobytu v cizině, ale ne o čtyřech stech letech nesvobody. Ani toto nám nezjevilo, kdy přijde veliký prorok (Moše). A ukazuje se, že až se naplní 400 let ode dne narození Jicchaka, my vyjdeme z Egypta, přesně (na den – 15. Nisanu 2448).

A posuďte sami: jestli nebyl (Izrael) schopen rozeznat předem ohlášený čas (odchodu z Egypta), tak jak by teprve mohl rozeznat dobu konce dní (a příchodu Mesiáše), jež uvedla proroka v tak veliký strach a zachvění, že jeden z nich řekl v údivu: „Chceš se na nás hněvat věčně? Stíhat hněvem všechna pokolení?!“⁷

Ješajahu hovoří o neobyčejné délce nynějšího vyhnání, když řekl: „Jistě budou sebráni, jako

¹ Ab 2:3

² Gn 15:13

³ S tím souhlasí Raši – od rukou synů Gata, srov. 1Pp 7:20,21

⁴ Sanh 92

⁵ Ž 78:9

⁶ Gn 21:12

⁷ Ž 85:6

vězeň do jámy, a budou zavřeni pod zámek; po mnohých dnech pak budou potrestáni.“¹ Ale Dani'el nám objasnil, že poznání času konce dní – nejhlubšího tajemství, je tajné a vytrácí se. Proto učenci, jejich památka budiž požehnána, nás varují od přemýšlení nad časem příchodu Mesiáše – protože na této cestě ne jeden klopýtne, tak aby další nepropadli v klam (a nebyli zoufalí), když spatří, že (domnělý) čas již přišel, ale Mesiáš ještě ne. Řekl učenci, jejich památka budiž požehnána: „Ať zhyne ten, kdo vypočítává čas konce.“² poněvadž oni jsou nebezpečím pro lid. Proto učenci radí, aby postihli ty šílence, kteří matou ostatní ve svých nespolehlivých výpočtech.

Ale na omluvu Sa'adji řekněme toto. Zřejmě ho k výpočtu času přivedlo – navzdory tomu, že mu byl znám zákaz uvalený Tórou – to, že asi nastal nejvyšší čas,³ kdy mnozí odpadli ve víře. Kdyby tak rav Sa'adja Gaon, mír s ním, neučinil, Tóra Všemohoucího mohla být předána s mnohými opomenutími. Také on odhalil národu některá z tajemství Tóry a její silou posilnil oslabenou víru vprostřed lidu. Také on předpověděl čas svými slovy i svým perem,⁴ poněvadž vycházel ze svého porozumění situace jako celku, snažil se sjednotit národ výpočtem času,⁵ aby ho opevnil a vdechl mu naději. On to vše udělal ve Jménu Nebes. Nechci ho obviňovat za to, že se ve (stanovení) času zmýlil, nakolik byl jeho výpočet takový, jak jsem ukázal. Ale přesto tvé zjištění vede k výpočtu (konce dní) vzhledem k hvězdám a jejich konstelacím v minulosti a budoucnosti – všechno toto vychází ze srdce a z poznání – očisti rozum svůj, tak jako omýváš svůj šat od nečistoty. Protože to je něco, co nemá v sobě ani za mák pravdy⁶ a není uznáváno za pravdivé nynějšími učenci, dokonce ani tím, kdo nezná Tóru, ale natož jejími přívrženci. Vyplyvají z tohoto škody které (naši učenci v Talmudu) dopodrobna objasnili. Jejich důvody jsou nezvratné, a nemá smysl se k tomu vracet. Ale málokdo dopřeje sluchu tomu, co je o této záležitosti řečeno v Tóře. Víš, že když povstal Moše, (aby se postavil do čela těch, kteří vychází z Egypta), všichni hvězdoppravci jednomyslně tvrdili, že tento lid (Izrael) nikdy nebude svobodný, že je odsouzen k věčné nesvobodě. A právě v té hodině, kdy (hvězdoppravci) mysleli, že hvězdné konstelace pro Izrael jsou beznadějně, stala se dobrá věc – narodil se vprostřed nich lepší z lidí (Moše). Všichni (hvězdoppravci) byli zajedno v tomu, že Egypt čeká období hojnosti a rozmachu, a jeho obyvatele čeká klid, bezpečí a dobrodiní. Ale právě tehdy začaly egyptské problémy, jak řekl Ješajahu: „Kdepak jsou tví moudří? Ať ti to oznámí, vědí-li, jaký je úrdek Hospodina zástupů o Egyptu.“⁷

¹ Iz 24:22. Použití tohoto verše zde je nejasné. Radak tento verš vykládá tak, že bychom měli říkat „jako vězeň“ (ka-asir) protože tak, jako jsou vězni zavírání do jámy na noc a zamčení až do rána, a pak je vyvedou na práci, tak budou sebrání hříšníci.

² Sanh 97

³ rozpínavost křesťanství a islámu, rozmach karaitské hereze a tvrdá pronásledování židovského národa

⁴ na rok 5118 – 1358

⁵ Jako největší židovská náboženská autorita té doby chtěl zabránit živelnému vypočítávání a neustálému očekávání konce světa, proto stanovil datum na tak pozdní datum, aby upokojil národ, a především, aby svou autoritou tento názor zaštil a ostatní smetl jako špatné.

⁶ Vypočítávání konce dní pomocí astrologie, jak se o to pokoušel v té době i matematik Avraham bar Chiya v Megilat ha-Megale

⁷ Iz 19:12

Stejně tak se stalo s královstvím Nevuchadnečara. Když všichni jeho astrologové a věštcí, všichni, slavní učenci, jednomyslně hlásali, že Babylonu předchází velikost, rozšíření a upevnění vlády (nad jinými národy), právě tehdy bylo jeho panství otřeseno a chýlilo se ke konci v plném souladu s tím, jak předpověděl Svatý, budiž veleben (skrže Ješajahu, Jirmeju a další proroky).

A také řekl Ješajahu, když se posmíval Babylónu, jeho učencům, kteří se chvástali svou moudrostí, a samotným (babylónanům), kteří říkají, že uprostřed nich jsou jejich učenci, jejichž moudrost¹ jim přinese blahoby: „Zmalátnělas přes svá velká rozhodnutí. Jen ať se postaví a zachrání tě ti, kdo pozorují nebesa, kdo zírají na hvězdy, kdo při novoluní uvádějí ve známost, co by tě mohlo potkat.“²

Stejně tak se stane za časů Mesiáše, kéž přijde brzy! Kdy národy budou přesvědčeny o tom, že tento lid (Izrael) už nikdy nenabude nezávislosti, že se neoprostí od porobení a nesvobody, a budou jednomyslní v tomto svém názoru – právě tehdy Svatý, budiž veleben, zavrhne jejich přesvědčení a jejich předpovědi, kterým není dáno se splnit. Právě tehdy přijde Mesiáš. Neboť o tom je řečeno u Ješaji: „Toto praví Hospodin, tvůj vykupitel, který tě vytvořil v životě matky: ‚Já jsem Hospodin, já konám všechno: sám nebesa roztahuji, překlenujím zemi. Kdo byl se mnou?‘ Hospodin ruší znamení žvanilů a z věstců činí pomatence, obrací mudrce nazpět a jejich poznání mate. Potvrzuje slovo svého služebníka, plní rozhodnutí ohlášené svými posly. Jeruzalému on praví: ‚Budeš osídlen!‘ a judským městům: ‚Budete zbudována! Pozvednu je z trosek.“³

Nepřidávejte význam tomu, kdo říká: „velká konjunkce“ (hvězd a planet) nebo „malá konjunkce“. Ty píšeš, že u vás v zemi (Jemenské) byla moudrost znevážena a opustila vás, ale důvod spatřuješ v konstelacích (hvězd a planet, včetně Saturna a Jupitera), v trigonu země.

Je nutné, abys poznal, že toto (znevážení moudrosti) se netýká jen vaší země, ale celého Izraele. Zánik učenců a vyčerpání tvůrčí mysli – o tom hovoří prorok jménem Svatého, budiž veleben: „Proto i já budu dále podivuhodně jednat s tímto lidem, divně, předivně. Zanikne moudrost jeho moudrých a rozumnost jeho rozumných bude zakryta.“⁴ A důvod není v zemském trigonu ani v trigonech hvězd. Důkazem je to, že král Šlomo, o němž je řečeno: „Byl moudřejší než všichni lidé“⁵ žil za časů (téže) konstelace v trigonu země. A stejně tak náš praotec Avraham, mír s ním, – opora světa, ten, kdo zjevil První Příčinu a zvěstoval o tom všem učencům a založil základ monoteismu pro celé lidstvo. Stejně tak Jicchak a Ja'akov, kteří (jako Avraham) nesli ve svých srdcích oltáře slávy B-ží a v pravdě Ho poznávali, jak je

¹ Jejich schopnost předpovídat budoucnost

² Iz 47:13

³ Iz 44:24-26

⁴ Iz 29:14

⁵ 1K 5:11

řečeno: „Praotcové – Jeho vůz“,¹ ale (o Ja'akovovi): „Potom B-h vystoupil od něho.“² Hle, před tebou praotcové. Všichni tři (se narodili) „pod znamením“ pozemského trigonu... A tak i král Šlomo a král David...

* * *

Rambam zcela odmítá astrologii jako nástroj předpovídání budoucnosti a zvláště pak konce světa. Zároveň rava Ja'akova Al-Fajjúmího vyzývá, aby nedůvěřoval lidem, kteří takové věci spisují do knih, aby jim dodali vážnost. „Lhář zůstane lhářem, jedno, zda ústy nebo perem“, píše Rambam. Jasně říká, že příchod Mesiáše nezáleží ani v nejmenším na rozložení hvězd na nebi – to vše v orientu, v roce 1172. Orientální kultura byla hvězdopravectvím a předpovídáním budoucnosti proslulá – a nyní Rambam, orientální učenec a filozof říká, že veškeré astrologické výpočty uvrhnou lid jen v ještě větší neštěstí a klamně naděje. Varuje před tím, aby tato neštěstí byla považována za pouhou náhodu a varuje slovy Písma z Lv 26:21, 24.

Zároveň ale nezapře orientální mentalitu a sám předkládá svou variantu výpočtu roku příchodu Mesiáše, kterou označuje za starou rodovou tradici.

* * *

Za časů Mesiáše postihne Židy velké neštěstí, a „až uzří, že odešla síla, že je konec se zajatým i se zanechaným.“³ – tehdy Svatý, budiž veleben, zjeví (Mesiáše) a splní všechna zaslíbení. Prorok, jenž zahlédl ten okamžik, kdy přijde vykupitel, řekl zdrceně: „Kdo však snese den jeho příchodu? Kdo obstojí, až se on ukáže?“⁴ Taková je pravda, již věříme.

Ale na tento čas již vrhly světlo výroky Dani'ela, Ješajahu a jiných našich učitelů, požehnána jejich památka: k příchodu mesiáše dojde, až se upevní vláda Edomu a Arábie a jejich království jich široce rozprostřou po zemi, – tak, jako nyní. O tom není pochyb, a od toho je nemožné se oprostít. Dani'el hovoří o království Jišma'ele a o objevení se Muhamada, a vzápětí hovoří o příchodu Vykupitele. Stejně tak Ješajahu ukazuje, co bude ukazovat na nastávající příchod Mesiáše, a tím bude zjevení blázna.⁵ Vždyť řekl Ješajahu: „Uvidí-li vozbu, koňská spřežení, jízdu na oslech, jízdu na velbloudech, ať sleduje pozorně, velmi pozorně.“⁶ Jezdec na oslu – to je Mesiáš, o němž je řečeno: „Sedě na oslu, oslici, na osličím mláděti.“⁷ Zjeví se hned poté, co se objeví jezdec na velbloudu, a to je král arabský. „Dva jezdcí“ – to je spojenectví dvou národů, a sice Edomu a Jišma'ele. Toto je jasně vylíčeno a

¹ GnR 80:82

² Gn 35:13

³ Dt 32:36

⁴ Mal 3:2

⁵ Muhamada

⁶ Iz 21:7

⁷ Za 9:9

zapsáno ve snu o modle¹ a ve snu, zmíněném výše,² z toho, že je doslova řečeno (v knize Dani'el), – ale skutečný čas (konce dní) nebyl nikdy přesně zvěstován.

Ale (v našem rodě) existuje pozoruhodná ústní tradice. Já se jí dověděl od otce, on od svých otců a předků a ti od svých. Pochází z doby, kdy začalo vyhnání z Jeruzaléma, o němž je řečeno: „To vojsko synů Izraele obsadí, co je kena'anské, až do Carfat a přesídlenci z Jeruzaléma, kteří jsou v Sefaradu, obsadí města Negevu.“³ Tohle je ústní podání. V proroctví Bil'ama je zmínka o odejmutí prorockého daru Izraeli, který mu byl odňat (na počátku vyhnání).

Obecně ve verších Tóry se udržují zmínky, které mohou mít jiný význam, než ten, jenž vyplývá z jeho doslovného znění. Například ve slovech Ja'akovových k jeho synům: „Sestupte tam“⁴ nalézáme odkaz na počet roků jejich pobytu v Egyptě: jejich číselná hodnota slova „sestupte“ podle gematrie je stejná jako počet let – 210.

Ve slovech Mošeho, našeho učitele: „Budeš plodit syny a vnuky a zestárnete v té zemi.“⁵ nalézáme odkaz na počet roků, které budou mezi příchodem Židů do *Erec Jisra'el* až do začátku vyhnání:⁶ číselná hodnota slova „zestárnete“⁷ podle gematrie je 846 let.

Podle (našeho rodinného) ústního podání se ve slovech Bil'ama: „Od toho času bude vyprávěno o Izraeli a Ja'akovovi, co učinil B–h“⁸ ukrývá tajemství: pokud k datu tohoto proroctví (r. 2488 od stvoření světa) přidáte určitý mezičas, obdržíte dobu, kdy se k Izraeli vrátí prorocký dar, poněvadž slovo „Od toho času“⁹ je třeba chápat: „za takovou dobu“. Výsledkem je rok 4976 (1216). A není pochyb, že navrácení proroctví musí předcházet příchodu Mašiacha, neboť je řečeno: „...a budou prorokovat vaši synové i vaše dcery... I na otroky a otrokyně Já vyliji Svého ducha.“¹⁰

Tyto (argumenty se můžou zdát) pravdivé, stejně jako kdejaké (astrologické) předpovědi konce času, které nanejvýš způsobují pokračování vyhnanství; a já je přivádím, po samých varováních, aby se spása nezdála lidu tak vzdálená (a oni nepropadli zoufalství). Hle, řekl jsem ti (naše rodinné ústní podání) – kéž je požehnán Vševědoucí!

Co se týče tvého povídání o současné době, tak o ní hovoří Jirmejahu, mír s ním: „Čas soužení pro Ja'akova, ale v něm bude spasen.“¹¹ I když Písmo zde výslovně předpokládá válku Goga a Magoga, které se stanou právě tehdy, když přijde Mašiach (ben Josef). Takovým znamením, netřeba přidávat na důležitosti, protože ona se neopírají o autoritu

¹ Dn 2

² Dn 7

³ Abd 1:20

⁴ רדו שמה, do Egypta, Gn 42:2

⁵ Dt 4:25

⁶ Vyhnání krále Jehojachina

⁷ וישנתם

⁸ Nu 23:23

⁹ כעת

¹⁰ Jl 3:1,2

¹¹ Jr 30:7

učenců. Jestli vychází ze slov učenců, ukáže se, že nejsou ničím více, než podobenstvím–hádankou. A ty je nemusíš brát vážně.

* * *

Nyní se dostáváme k závěrečné a nejdůležitější části dopisu. Rambam se vyjadřuje k osobě „jemenského mesiáše“, který vzbudil velké pozdvižení a jehož působení dohnalo představené jemenských obcí k tomu, aby požádali Rambama o pomoc.

* * *

Ale to, co jsi připomněl v záležitosti toho muže, jenž o sobě říká, že je Mesiáš, ve městech jemenských, věz, že jsem tím nebyl překvapen; ani těmi, kdo v něj věří, protože on je bezpochyby blázen, ale vina nepadá na tu nemoc, a co se týče toho, že by mohl být odpadlíkem – pokud se nezmění (ve smyslu nezmění své jméno, nekonvertuje k jiné víře, neobráť), je to jeho nemoc. A stejně tak nejsem překvapen těmi, kteří v něj věří z nedostatku učenosti, a protože neznají místo Mesiáše a jeho veliký stupeň (*ma'alto ha-gdola*), jenž jim vytanul na mysli. Ale jsem překvapen tebou, protože ty jsi znalec Zákona, jenž strávil tolik času nad knihami učenců. Copak nevíš, můj bratře, že Mesiáš je největším prorokem? Větším než všichni ostatní proroci – kromě Mošeho, mír s ním. A cožpak nevíš, že ten, kdo o sobě tvrdí, že je prorok, tak pokud je jeho proroctví shledáno lživým, tak zaslouží smrt? Protože si neprávem přisoudil tuto vlastnost, a to je jako kdybys usmrtil někoho, kdo hlásá modloslužbu. Neboť takto je psáno: „Avšak prorok, který by opovázlivě mluvil mým jménem něco, co jsem mu mluvit nepřikázal, nebo který by mluvil jménem jiných bohů, takový prorok zemře.“¹ A jaký je důkaz toho, že je lžiprorok? To ti nestačí, že sám sebe neprávem tituluje Mesiášem?! Nezbyvá, než žasnout nad tvými slovy, když jsi řekl, že on „hlásá v klidu a bezstarostně, a je v něm něco z učence.“ Snad sis nemyslel, že někdo takový může být Mesiáš?! Copak je nutné ti vysvětlovat, jaké vlastnosti musí mít Mesiáš? Jak dojde k jeho příchodu? Kde se to stane a jaká budou znamení, která budou vlastní pouze a jen jemu jedinému? Jeho ctnost překoná ctnost proroků a bude veleben více než oni – kromě Mošeho, našeho učitele, mír s ním. A Stvořitel požehnaný jej oddělí od ostatních stejně jako Mošeho, našeho učitele, mír s ním, ale jiným způsobem, neboť je o něm řečeno: „Bázní Hospodinovou bude prodchnut. Nebude soudit podle toho, co vidí oči, nebude rozhodovat podle toho, co slyší uši.“² „Na něm spočine duch Hospodinův: duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.“³ „Jeho bedra budou opásána spravedlností a jeho boky opásá věrnost.“⁴ A Svatý, budiž veleben, ho nazve šesti jmény, jež jsou řečena: „Neboť nám se narodilo dítě,

¹ Dt 18:20

² Iz 11:3

³ Iz 11:2

⁴ Iz 11:5

byl nám dán syn a bude vláda na jeho rameni a budou nazývat jeho jméno Zázračný, Rádce, B-ží Silný, Věčný Otec, Kníže Míru.“¹ Bude nazván božským, aby bylo zdůrazněno, že on je na takové úrovni a výši, jíž lidé nedosahují. Jeden ze všeobecně známých požadavků na proroka je především hloubka poznání, neboť na základě této jej Svätý, budiž veleben, může povolát k prorockému poslání, podle zásady, že prorocký dar může být seslán pouze na „moudrého, silného a bohatého.“² Má se na mysli síla, která je zapotřebí pro spoutání zlých pudů; a bohatství, které znamená bohatý v poznání.³ Ale pokud povstane člověk, který není nijak proslulý svou moudrostí, a prohlásí o sobě, že je prorok, neuvěříme mu. A tím spíš ne, když nějaký takový *am ha-arec* (o sobě) řekne, že je Mesiáš!! A jeden z důkazů, že je to jen hloupý *am ha-arec*, je ten, že vyzývá k tomu, aby všechen svůj majetek rozdál chudým. Všichni, kdo ho poslechnou, jsou jenom hlupáci, ale on, on je hříšník, který porušuje nařízení Tóry, protože není vhodné podle našeho Zákona dávat jako *cedaka* všechen svůj majetek, ale jen jeho část. Neboť tak je psáno „Jenom nic klatého, co někdo jako takové oddal Hospodinu ze všeho, co má.“⁴ A řekli ti, kteří to tradují: „ze všeho co má a ne ‚všechno‘, co má.“⁵ A ustanovili hranici pro dobročinnost, a to jednu pětinu majetku, a řekli: Ty, kdož rozdáváš, nerozdej více, než jednu pětinu. A není pochyb, že když jeho rozum a srdce zpychlo na tolik, že se prohlásil za mesiáše, tak by se mohl také rozhodnout nařídít lidem, aby se vzdali všeho majetku a rozdali ho žebrákům. A tehdy z nich se stanou žebráky a žebráci bohatými a byli by jim podle (jeho) nařízení povinni dát majetek. A tak by majetek koloval mezi bohatými a chudými stále dokola a to je přece naprostá hloupost. Ale kde se ustaví Mesiáš a kde se objeví? Nejprve se objeví v *Erec Jisra'el*, neboť v *Erec Jisra'el* bude pod jeho viděním, neboť je řečeno: „I vstoupí nenadále do svého chrámu Pán, kterého hledáte, posel smlouvy, po němž toužíte. Opravdu přijde, praví Hospodin zástupů.“⁶ Ale jak se to stane? Vězte, že to ti nebude známo, dokud nebude ohlášen jeho příchod, dokud nebude známo, že je syn toho a toho, z toho a toho rodu. Ale přijde muž, jenž do té doby nebyl znám a znaky a znamení, která se budou jevit skrze něj, tak právě ta budou důkazem o jeho pravosti. Proto řekl Svätý, budiž veleben, když nám řekl o této záležitosti: „Hle, přijde muž jménem *Cemach*, vyraší odspodu.“⁷ A řekl Ješajahu, že v době, kdy on přijde, bude jeho otec, matka i rodina neznámí: „Vyrostl před ním jako proutek, jak oddenek.“⁸ A poté, co se zjeví v té krásné Zemi (v Izraeli) a shromáždí všechen Izrael do Jeruzaléma, do ostatních zemí přijde (o něm zvěst) k národům a rozkřikne se od východu až po západ, dokud nedojde až k vám, do země

¹ Iz 9:5

² Šab 92

³ Avot 4:41

⁴ Lv 27:28

⁵ Eru 28

⁶ Mal 3:1

⁷ Za 6:12

⁸ Iz 53:2

Jemenské, a pak i k obyvatelům země Hodu (Indie). Proto je psáno skrze Ješajahu „posílá vyslance po moři, po vodní hladině v plavidlech šáchorových. Jděte, poslové hbití, k urostlému pronárodu s lesklou pletí, k lidu daleko široko obávanému, k pronárodu nesrozumitelné řeči, který poražené pošlapává, jehož zemi protékají řeky“¹ a dále „na místo, kde přebývá jméno Hospodina zástupů, na horu Sion.“² Ale o všech ctnostech, které byly vyjmenovány proroky, od Mošeho rabenu, jenž stál na jejich počátku, až po Malachiju, jenž je na konci, se můžete obeznámit ve dvaceti čtyřech knihách.³ Ale jeho jedinečná vlastnost je ta, že až se objeví, (B–h způsobí, že) všichni králové země se zatřesou a budou se bát už jen z pouhé zprávy o něm. Jejich království padnou, nebudou schopni se mu postavit, ani mečem ani vzpourou. To znamená, že ho nebudou moci ani urazit, ani pomluvit, ale zmlknou strachy, kvůli jeho zázrakům jež uží, neboť tak pravil Ješajahu v hodině, kdy mu oznámili poslové (andělé): „Před ním si králové zakryjí ústa, protože spatří, co jim nebylo vyprávěno, porozumějí tomu, o čem neslyšeli.“⁴ A řekl, že zničí každého, kdo se ho pokusí zabít a nikdo před ním neunikne, ani nebude zachráněn. Neboť tak řekl: „Žezlem svých úst bude bít zemi, dechem svých rtů usmrtí svévolníka.“⁵ Ale zmizí meč a ustane válka, od slunce východu až po jeho západ, ale to se nestane na začátku jeho zjevení, ale až po válce Goga a Magoga, jak vysvětlil Jechezkel, mír s ním. Nezdá se, že by ten, co se objevil ve vaší zemi, splňoval něco z toho. A ty jsi věděl, že toho muže se vši svou velikou reputací, že učiní z oživení mrtvých, jako je napadlo a z oněch zázraků, že oni odpírají v nich a vskutku když padli s nimi všechna jejich slova podle způsobu učení tvrzení neuniknou s námi v jejich tvrzení, které tvrdí, že on je Mesiáš, že my uvidíme jim ve spisech tisíc znamení, nebo podobně, která nebyla. A dokonce podle jejich tvrzení, že on má tyto vlastnosti, ale každý kdo chce činit s ním je potřén. A konec slova je ten, že tento muž, o němž říkal: kdo je to? Říkal ve zlobě a nahlas byl hoden smrti. Ale kdo je ten blízko mému názoru a on pravdivý a dělal hloupého a škodlivý jeho obrazu a ideám. A hle, já vám ukazuji dobrou radu, vám a jemu, a on, jenž bude zavřen po dny až se rozprostřou podle pronárodů, to znamená, že on je škodlivý v jeho obraze a jeho idejích a ztracen je jeho rozum a oznamte tu věc a vyhlaste jej ve světě a potom z něj udělejte odstrašující příklad nejprve. Protože jakmile by se ostatní národy o něm dověděli, že o sobě tvrdí, že je Mesiáš, poté, co s ním učiníte takto.

...

Je nutné vám oznámit, že na počátku vlády Jišma'ele⁶ povstal muž na břehu řeky,⁷ a řekl, že

¹ Iz 18:2

² Iz 18:7

³ Tanach

⁴ Iz 52:15

⁵ Iz 11:4

⁶ 7. stol. o. l. – nástup Islámu

⁷ za Eufratem, v Persii

je Mesiáš,¹ a shromáždil kolem sebe deset tisíců z Izraele. Jeho znamením bylo, že když usnul malomocný, časně brzo vstal zdravý. Ale jeho záměr ztroskotal, jeho úmysl se nenaplnil a nenavrátil domů a Izrael zůstal ve městech Isfahánu, ve svém vyhnání a kvůli tomu se zhoršilo jejich postavení. A podobně se objevil člověk v zemi Fez,² před pětačtyřiceti lety,³ a prohlásil se za ohlašovatele Mesiáše a řekl, že se toho roku zjeví, a jeho slovo se nenaplnilo, a také díky němu postihlo Izrael mnoho neštěstí. Já sám to znám z vlastní zkušenosti. A ještě o deset let před tím se objevil ve Španělsku, v Kordově jeden muž a řekl, že je Mesiáš, že brzy dopadne zkáza na nepřátele Izraele. A asi čtyřiačtyřicet let předtím se objevil jeden ve Francii a také o sobě řekl, že je Mesiáš a podle jeho přívrženců činil znamení. Francouzi ho zabili, ale s ním i mnoho ze Svatých obcí (ze Židů). To jsou věci, o kterých již dříve ujišťovali proroci, kteří nám je oznámili, tak jak jsem je řekl vám, že s blízkostí dnů Mesiáše se vynoří množství lidí, o nichž se domnívají, že každý z nich je Mesiáš. Jejich předpovědi se nenaplní a nestanou se skutečností – oni zmizí, ale s nimi i mnozí další. A proto Šlomo, mír s ním, věděl, ve svatém duchu, že tato doba vyhnání ze Země bude dlouhá, že mnozí kvůli tomu zakolísají a přijdou na ně mnohá soužení.

...

Mír s Tebou, můj drahý bratře, pane moudrosti, rozumu jasného. Mír se všemi Tvými žáky, našimi bratry. I všem prostým lidem, kéž jim zasvítí pokoj jako světlo luny, navždy! Amen. Sela! Žádám tě, abys opis tohoto dopisu poslal všem obcím, učencům i všem ostatním, aby byla upevněna jejich víra, aby si byli jisti ve svých krocích a neklopýtali. Předčítej ho veřejně i jednotlivcům, aby ses stal zástupcem mnohých (a odvrátil je od hříchu). Ale dávej si pozor, aby se tento dopis a jeho obsah nedostal k uším Jišma'elitů, aby se, nedej B–h, nevedlo zle. Toho jsem se velmi bál, když jsem vám psal, ale bylo mi jasné, že tak mnohým pomůžu i přes to velké nebezpečí. Přesto jsem se rozhodl vám poslat tento list, ukázat vám to „Tajemství Všemohoucího pro ty, kteří jsou blahoslavení před ním“. Učenci, kteří přijali Tóru od proroků, nás pověřili aby „vyslanec neporušil zákaz“. ⁴ I u nás není většího zákazu, než tento. Kéž zasvítí světlo pokoje lidu Izraele! Amen.

3.1.2 Mišne Tora

Dopis, který Rambam psal v roce 1172 mnohem více v některých pasážích připomíná

¹ Abú 'Isá, Jicchak ben Ja'akov al-Isfahíní. též známý jako Abd (Ovadja), zakladatel židovské sekty v Persii během vlády kalifa 'Abd al-Málika (685–705), někdy se uvádí doba kalifa Marwána ibn Muhamada (744–750) a al-Mansúra (754–775), což se zdá nejpravděpodobnější. Abú 'Isá se označoval jako prorok a ohlašovatel Mesiáše a mnoho perských Židů se k němu přidalo, po několika letech ale byl muslimskými vojsky poražen a zabit. Abú 'Isá založil sektu známou jako Isfahánci a její zbytky bylo možné nalézt ještě v 10. stol. Učení Abú 'Isá ovlivnilo zakladatele další sekty Judghana (Jehudu), který se již za Mesiáše vydával. Někdy je ztotožňován s Jehudou ha-Parsi, proti kterému vedl polemiku Avraham ibn Ezra – to je ale předmětem mnoha pochybností. Sekta Judghanitů přežívala mimo jiné i v Isfahánu také až do 10. století. Je možné, že učení Abú 'Isá a Judghana ovlivnilo zakladatele sekty karaitů, Anana ben Davida.

² Maroko

³ 1127

⁴ Pesachim 8

polemiku proti ostatním náboženstvím. Sám Rambam nabádá, aby se nedostal do rukou Arabů a muslimů, kteří by mohli na jeho základě začít pronásledovat Židy – Rambam si byl velmi dobře vědom nestability situace, kterou zažívá národ bez státu, který by hájil jejich životy a jejich právo na existenci. Mišne Tora, kterou dokončil v roce 1181, je svou povahou úplně jiná. Je to dílo vyzrálé, bez výbuchů emocí, dílo zralého muže. Rambam se přenáší nad ostatními názory a náboženstvími a věnuje se pouze svému lidu a jeho víře.

Mesiáš přijde a znovu nastolí království Davidovo v celé jeho bývalé moci. Znovupostaví svatyni a shromáždí rozptýlené Izraele. Všechny Zákony budou znovu ustanoveny v jeho dnech jako dříve. Oběti budou nabízeny a Šabatové a Jubilejní roky budou dodržovány přesně podle příkazů Tóry. Ale kdokoliv kdo v něj nevěří nebo neočekává jeho příchod, neodporuje jenom zbytku proroků, ale také Tóře a Mošemu rabemu.

...

A když povstane král z Domu Davidova, který rozjímá o Tóře a činí její přikázání jako jeho předek David v souladu s Psanou a Ústní Tórou, převáží nad celým Izraelem (touha) chodit po cestách Tóry a napravit její porušení (tzn. zničit špatný stav věci vyplývající z nedokonalého dodržování Zákona) a bojovat bitvy pro Pána, tehdy každý může správně předpokládat, že je Mesiáš. Pokud pak uspěje ve znovupostavení Svatyně¹ na jejím místě a ve shromáždění rozptýlených Izraele, pak je opravdu (jako výsledek úspěchu) ustanoven Mesiášem. Tehdy uspořádá celý svět aby sloužil pouze B–hu, jak je řečeno: „Tehdy zajisté způsobím národům rty čisté, aby všichni jimi vzývali Hospodinovo Jméno a sloužili mu jedním ramenem“^{2, 3}

Naprosto nové pojetí samotné osoby Mesiáše. Po staletí si lidé lámali hlavu, jak poznat Mesiáše. Podle Tóry nesmí o sobě nikdo prohlásit, že je Mesiáš (i kdyby to myslel vážně). Rambam předkládá zcela jiný přístup, založený na racionální úvaze. Pokud nemůžeme poznat Mesiáše při jeho příchodu, poznáme ho podle jeho činů, které ovšem pochopíme až s určitým odstupem. Bitvy pro Pána – mohlo by se zdát, že tyto bitvy mají symbolizovat onu válku posledního soudu. Rambam se ovšem o válkách nikterak nerozepisuje, proto nemůžeme s jistotou tvrdit, že se zde jedná o skutečný souboj Mesiáše proti odpadlíkům, jako je tomu v případě apokalyptické eschatologie nebo o souboj duchovní, během něhož bude Mesiáš ochoten předstoupit před pronárody a před Izrael a hájit slova Tóry a Hospodinovou vládu nad tímto světem. Nejzajímavější je ovšem věta: „*Pokud pak uspěje ve znovupostavení Svatyně na jejím místě a ve shromáždění rozptýlených Izraele, pak je opravdu (jako výsledek úspěchu) ustanoven Mesiášem.*“ V době Rambamově již tisíc let nestál Svatý Chrám, navíc na

¹ Tj. Chrám

² So 3, 9

³ Jad, Malchim, 11:1–4

jeho místě stály od 7. stol. o. l. mešity Skalní dóm a Al–Aqsá. Ztráta Chrámu, bez kterého není možné plnit téměř třetinu příkázání z Tóry, zvláště pak ta, která se týkají rituální nečistoty a obětí, je chápána jako jeden z trestů Božích uvalených na Izrael. Rambam si velice dobře uvědomoval sílu a tehdy neotřesitelnou moc islámského světa a postavení mešit na Chrámové Hoře v Jeruzalémě v podstatě znemožnilo a znemožňuje jakékoli plány na znovuvybudování Chrámu. Čekání na Mesiáše stejně jako teze, že Židé nesmějí na Chrámovou horu vystoupit, protože se jedná o místo rituálně znečištěné, posloužilo jako chytrý argument, který měl apokalyptikům zabránit v neuváženém jednání typu „Bar Kochba“, které nejen že by židovskému národu nic nepřineslo, ale uvrhlo by jej do naprosté zkázy. Rambam ovšem nepíše „postaví Svatyni na Chrámové Hoře, tedy na *Har ha-Bajit*, *Har ha-Morija* nebo *Haram aš-Šaríf*, ale na „jejím místě.“ V Rambamově učení je vidět konzervativně – restorativní tendence – jde o znovuoobnovení stavu, který byl již dříve. Utopistické tendence jsou odsunuty stranou a nikde na ně není kladen důraz. Rambam v těchto utopistických tendencích spatřuje nebezpečí tendence k antinomismu, který vedl Pavla k myšlence odtrhnout křesťanství jednou pro vždy od judaismu.¹ Zároveň Rambam vyslovuje tezi, která bude na následujících tisíc let pro každého Žida závazná, totiž že Mesiáš není pouze výplodem proroků a učenců, ale že jeho příchod je nedílnou součástí zaslíbení daného Izraeli, a to i přesto, že není nikde doslova jmenován v Tóře – věřit v příchod Mesiáše se stává povinností.

Nemysli si, že Mesiáš potřebuje činit zázraky a znamení, přivodit nový stát,² znovuoživit mrtvé atp. To není tak.. Spíše jde v této záležitosti o to, že ustanovení Tóry jsou platné navěky a věčně. Ať ti nepřijde na mysl, že ve dnech mesiáše cokoliv z přírodního běhu světa ustane nebo bude něco nového ve stvoření. Svět půjde dál, stále stejným směrem. Slova Ješajova³ jsou podobenstvím a alegorií, jejichž význam je ten, že Izrael bude bezpečně sídlit mezi zloduchy z pronárodů, které jsou přirovnávány k vlku a levhartovi. Neboť oni všichni přijmou pravou víru a nebudou již více loupit nebo ničit. Stejně tak na všechny podobné písemné pasáže zabývající se mesiášem musí být nahlíženo jako na obrazné. Pouze za dnů Mesiáše každý pozná, co metafory znamenají a o čem vyprávějí. Učenci říkají: „Jediný rozdíl mezi tímto světem a Dny Mesiáše je podřízenost Izraele národům“^{4, 5}

Rambam samozřejmě nemohl ignorovat biblické proroky a jejich poselství – tedy ani válku Goga a Magoga, která příliš do racionalistické eschatologie nezapadá. Rambam ovšem tuto

¹ Jedním ze základů utopistické tendence je i teze o tom, že dojde k tzv. defragmentaci Tóry - Tóra (stará) bude nahrazena novou, jak si také žádá nové uspořádání světa. To byl hlavní argument Pavla a hlavní aspekt jeho a posléze i celé křesťanské teologie.

² Světský stát, založený na světských záležitostech

³ Iz 11: 6

⁴ Sanh 91b

⁵ Jad, Malchim 12:1–2

látku obchází a argumentuje tím, že slova proroků nejsou jasná a není možné podle nich předpovídat budoucnost – až se stanou, tak se stanou.

Z jednoduchého významu slov proroků se vyjevuje, že na počátku Dnů Mesiáše přijde válka mezi Gógem a Magógem. Co se týká těchto věcí a ostatních jim podobných, nikdo neví, jak přijdou dokud se opravdu nestanou, jelikož slova proroků v této záležitosti nejsou jasná. Ani mudrci nemají tradici vztahující se k nim, ale nechávají se vést texty. Z tohoto důvodu jsou rozdily v názorech na tuto věc. V každém případě, řád a detaily těchto událostí nejsou náboženskými dogmaty. Proto by nikdo neměl zabírat mnoho s legendárními zkazkami ani netrávit příliš mnoho času nad Midraši zabývajícími se touto a podobnými záležitostmi. Neměl by je považovat za (věci) první důležitosti (fundamentální, důležitý objekt pozornosti), protože oddanost k nim nevede ani k bázni ani k lásce k B–hu.¹

Historie později dala v tomto Rambamovi za pravdu. Studium mystických spisů se často negativně podepisovalo na psychice dotyčných učenců. Pokud takováto látka byla dána k dispozici osobě psychicky labilní, jako byl například Šabtaj Cvi, jeho jednání mělo katastrofální následky. Sabatianismus otřál Judaismem tak, jako se to naposledy podařilo křesťanství. Snad jen díky tomu, že informační technologie nebyly na takové úrovni jako dnes, nepodařilo se Šabtajovi zfanatizovat daleko větší množství národa.²

Mudrci a proroci nedoufali ve dny Mesiáše kvůli tomu, že by vládli nad světem ani kvůli přivedení pohanů pod svou kontrolu ani kvůli tomu, že by byli vyvyšováni národy nebo dokonce kvůli jídlu, pití a radostem. Vše co chtěli, byl čas na Tóru a její moudrost a aby je nikdo neutlačoval a nerušil.³

Zde vidíme nádherný kontrast mezi myšlením apokalyptiků a Rambama – zatímco apokalyptici se většinou nebrání ostrým slovům a odsudkům, jak jsme viděli v Sefer Zerubavel, Rambam tuto stránku, tedy potrestání pronárodů za příkoří způsobená Izraeli, zcela pomíjí. V jeho pojetí neexistuje msta nebo odplata – Rambam si byl dobře vědom toho, že msta je největší slabinou člověka a překonat jí znamená překonat tu špatnou část lidství, a posunout se ve vývoji dál.

V tom věku nebudou nemoci ani války, ani závist ani spor, neboť bude hojnost světských darů. Celý svět bude zaplněn výhradně znalostí B–ha. Proto budou Děti Izraele velkými mudrci, budou znát skryté věci a dosáhnou porozumění svému Stvořiteli tak moc, jak je jen v lidských silách, jak je řečeno: „Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, neboť

¹ Jad, Malchim 12:2

² Po této epizodě byl vydán zákaz studia luriánské kabaly osobám mladším 40 let

³ Jad, Malchim 12:4

zemi naplní poznání Hospodina, jako vody pokrývají moře”^{1, 2}

Rambam mluví o období dnů Mesiáše. Období budoucího světa bylo vždy opomíjeno, protože nikdo nemohl vědět, jak bude *Olam ha-ba'a* vlastně vypadat. Rambamova vize je následující:

V budoucím světě není tělo, jen duše spravedlivých (cadikim), kteří mají těla, ale ne jako lidé, ale jako služební andělé (mal'achej ha-ša'aret). A protože tam nejsou těla, není tam ani jídlo, ani pití, ani žádná věc ze všech věcí, které tělo člověka potřebuje ke své existenci na tomto světě...Tak jako řekli učenci – v budoucím světě jsou jenom spravedliví, korunováni a přebývající v záři Šechiny.³

I v této pasáži Rambam útočí na představy o budoucím světě v jiných náboženstvích. Jeho představa neplývá slovy jako rozkoš, ráj plný panen, nebo blahobyt. Jeho pohled je tak univerzální, jak jen pohled člověka může být. Rambam odhodil světskou stránku vykoupení a rozvinul tu skutečnou, duchovní. Samozřejmě, že k těmto názorům měl veškeré předpoklady. Možná, že kdyby Ba'al Šem Tov žil v jeho době a jeho prostředí, jistě by měl podobné názory a nikdy by ho nenapadlo odejít do lesů a tam se cele oddat B-hu tak, jak to dělali bibliční proroci.

¹ Iz 11:9

² Jad, malchim 12:5

³ Jad, Tešuva 8:2

4. Závěr – Svár pokračuje

Tuto práci jsem začal psát proto, abych blíže pronikl do podstaty mesianismu jako takového. Postupem času jsem se zaměřil na období středověku, které bylo pro mě nejzajímavější, především díky pramenné literatuře. Závěr práce bych rád věnoval krátké ukázce toho, že mesianistická hnutí a teze zmíněné především v druhé části nejsou mrtvé a stále žijí a jsou aktivními činiteli uvnitř židovského náboženství. Za určitou dobu mesianistického hnutí můžeme považovat sionismus – tedy alespoň jeho nábožensky motivovanou verzi, protože zakladatelé sionistického hnutí jej formovali čistě jako hnutí sekulární, státotvorné, nikoli jako náboženské probuzení – takto se alespoň vyjadřovali Theodor Herzl nebo Max Nordau, který přímo prohlásil, že sionismus nemá s židovským náboženstvím a jeho mesianistickými nadějemi nic společného. Ale náboženští sionisté, jako Rabi Abraham Isaac Kook nebo Ja'akov Cvi Hirš viděli v sionismu cestu, která mohla dlouho potlačovanou touhu naplnit – v tom ostatně nebyli první. Řada rabinů, mezi jinými i Maharal, zastávali názor, že příchodu Mesiáše a nastolení mesiášského věku bude předcházet éra světského utváření státu a národa v *Erec Jisra'el*. Světský stát tak bude předstupněm nutným k naplnění mesianistických zaslíbení, mezi které patří především shromáždění vyhnanců Izraele a vybudování Chrámu, po kterém bude následovat definitivní duchovní vykoupení. Obrovským impulsem, který dodal vzniku Stát Izrael v očích náboženských sionistů téměř mystický nádech, bylo *Šo'a*. Záhuba poloviny evropských Židů, tato sprostá masová vražda, na které se podílela a participovala celá Evropa, byla tím největším argumentem v názorové polemice s přívrženci *Haskaly* a asimilace, kteří se domnívali, že v „kulturní“ a „civilizované“ Evropě mohou Židé žít bez obav o své životy, které by byly v ohrožení jen kvůli tomu, že jsou Židy; stejně tak jako náboženským odpůrcům, kteří sionismus považovali za světskou vzpouru proti B–hu. Hlas ani jedné skupiny odpůrců samozřejmě neumkl docela. Světští židovští rádoby intelektuálové jako Noam Chomsky či Alfred Lillienthal svou vesměs nesmyslnou polemiku omezili na pouhou politiku a snahu zalíbit se laické veřejnosti. Náboženští antisionisté zůstali věrni náboženským argumentům.

4.1 Strážci města

Když se z ortodoxního hnutí *Agudat Jisra'el* odštěpila frakce nazvaná podle někdejšího vrchního jeruzalémského rabína Chajima Sonnenfelda *Edat Chajim* nebo též *Edat Charedit* (obec B–habojných),¹ málokdo tušil, že po téměř osmdesáti letech bude tato malá skupina stále aktivní, a to velmi výrazně, v protiizraelské (a samozřejmě propalestinské) propagandě a

¹ Slovo *charedi* označuje příslušníka tzv. ultraortodoxního směru judaismu. Samo o sobě označuje někoho, kdo se bojí B–ha a dodržuje důsledně Jeho příkázání. Jejich pojetí judaismu a náboženské praxe vychází především ze *Šulchan Aruch*, respektive z jeho přísnější verze nazvané *Kicur Šulchan Aruch*. *Charedim* se dále dělí na *chasideim* (přívržence chasidského hnutí Ba'al Šem Tova) a *mitnagdim* (odpůrce, v

činnosti. Sekta se nazvala aramejským názvem *Natorej Karta*, „Strážci města“. Název pochází z Talmudu, kde jsou učenci a zbožní označováni za „Strážce města, v němž přebývají.“ Členové sekty neúnavně zdůrazňují, že Stát Izrael je nelegitimní podle židovského náboženského práva a nemá tudíž nárok nazývat se „židovským státem.“ Ve své snaze zabránit jeho vzniku zašli dokonce tak daleko, že někteří členové sekty vstoupili do arabských bojůvek a bojovali proti Židům – „židovským gójům“, jak pohrdavě nazývali sionisty a vlastně i všechny židy, kteří nesmysleli jako oni sami. V současné době se jejich činnost projevuje především neúnavným požadováním zrušení Státu Izrael a naopak založení palestinského státního útvaru. Rabíni *Natorej Karta* se domnívají, že by Židé v *Erec Jisra'el* mohli žít, ale pod vládou Palestinců, bez svého vlastního státu a nároků na suverenitu. Jejich vlastní stát má být zřízen až s příchodem Mesiáše. Současná situace je rouháním a přivolává pouze trest B-ží na všechny Židy bez rozdílu. Tento názor zastávalo před r. 1948 velké množství ortodoxních židů – ale v okamžiku, kdy se Stát Izrael stal skutečností, se většina z nich se stavem věcí smířila a později ho dokonce uvítala. *Natorej Karta* zůstává posledním seskupením, které odmítá přijmout současnou situaci jako *status quo*. Občasné výkřiky se objeví i v českých médiích (např. rabín Mojše Frídman v MF Dnes, chybně označen jako „rabín ortodoxní židovské obce ve Vídni“). *Natorej Karta* má několik desítek tisíc členů. V Izraeli je její základna omezena na několik tuctů rodin živořících především ve čtvrtích Me'a Še'arim v Jeruzalémě a Bnej Brak v Tel Avivu, v USA se jedná především o členy Satmarských chasidů, drobné komunity, čítající několik desítek členů, jsou roztroušeny i v Evropě. Hnutí utrpělo rozkol, když se jeho vrchní rabín oženil s konvertitkou, což jejich velmi přísná pravidla zakazují a polovina členů jej odmítla následovat. Jak se politika *Natorej Karta* změní po příchodu Mesiáše, již sekta neuvádí. Vzhledem k fundamentální povaze sekty je ovšem možné, že až se objeví někdo, kdo bude jejich představám o Mesiáši vyhovovat natolik, že ho za něj prohlásí,¹ změní svou politiku natolik, že budou možná ještě radikálnější, než Lubavičtí chasidé, o nichž bude řeč dále. Zatím sekta jakékoli pokusy o nastolení mesiášské vlády odmítá, soustředí se především na protiizraelskou propagandu a její mesiášské ambice zatím spí. Co bude tím spouštěcím momentem, který je uvede do pohybu, přesněji řečeno co bude tím impulsem, který způsobí, že členové sekty budou chtít Mesiáše najít, o tom se můžeme jen dohadovat. Zda se bude jednat o další katastrofu, která postihne židovský národ nebo sektu samotnou, nebo se tak stane přirozeným průběhem věcí – nevím. Osobně jsem si ale téměř jist, že k tomu dříve nebo později dojde.

toto případě právě chasidismu).

¹ Doba, kdy členové hnutí prohlásí někoho ze svého středu za Mesiáše, může být vzdálená desítky let, ale stejně tak k tomu může dojít v nejbližší budoucnosti. Mesiášem *Natorej Karta* bude člověk, který bude splňovat následující podmínky: 1) Bude příslušníkem sekty 2) Bude nadán mimořádným charismatem a intelektem (podobně jako M. M. Schneersohn) – to, že bude naprosto dokonale ovládat rabínskou literaturu, je samozřejmostí 3) Davidovský původ Mesiáše není v takových případech problém. Stejně tak, jako není problém pro arabské rody Hášimovců a jiných odvodit svůj původ až k Muhamadovi, není ani pro některé židovské rody problém doložit svou rodovou linii až k člověku, který je podle tradice potomkem Davida. Je jasné, že najít takového člověka bude sice obtížný, avšak nikoli nespílitelný úkol.

4.2 „Ze Siona, ne z Brooklynu“¹

Jedním ze základních argumentů náboženských sionistů je nám již známý citát z Talmudu, kde jsou dny mesiáše popisovány jako období, které bude úplně stejné jako předchozí, až na to, že Izrael nebude podřízen národům – tedy cizí vládě. Z jejich pohledu tedy současná pozice světského Státu Izrael odpovídá těmto slovům – Izrael není podřízen žádné nadvládě, ale vládne si sám. Vše ostatní zůstává stejné. Mesianistická hnutí se v prvních letech existence Izraele příliš neprojevovala, naopak. Byl-li rok 1948 pro Araby a antisionisty skutečnou *al-Naqbou*, katastrofou, pak pro náboženské sionisty to rozhodně nebyl žádný důvod k radosti – z celého historického Jeruzaléma zůstala v židovských rukách pouze hora Sion; Staré město, Šechem (Nábulus), Hebron (Al-Khálil), Bet El (Ramalláh), En Ganin (Džanín), Jericho (Arichá), Bejt Lechem (Bajt Lachm) – tato historická centra židovského národa, kde se utvářel, kde našel svůj domov, to vše zůstalo v rukách Arabů na dlouhých 19 let a Židé k těmto místům měli odepřen přístup. Rokem vítězství se pro náboženské sionisty stal až rok 1967, kdy se situace obrátila a Samaří a Judsko, jak je v Izraeli území na západ od Jordánu označováno, se opět otevřelo židovskému přistěhovalctví. 70. léta byla pro židovské fundamentalisty léty rozmachu, dobou, kdy vládl pravicový blok Likud v čele s bývalým vůdcem *Irgunu* Menachemem Beginem, dobou, kdy bylo obnovováno židovské osídlení v Jeruzalémě a na celém území Západního břehu, leckdy na úkor arabského obyvatelstva. V té době vznikla hnutí jako *Guš Emunim* (Blok Věrných), které založil v Hebronu americký rabín Moše Levinger a které si svou fundamentalistickou nesmlouvavou rétorikou našlo příznivce především mezi čtvrt miliónem Izraelců žijících na Západním břehu. Ve stejné době vznikla v USA Židovská obranná liga (Jewish defense league, JDL) vedená fanatikem Meirem Kahanou, jenž později založil v Izraeli stranu Kach, byl zvolen do Knesetu, ale jeho strana byla krátce na to v Izraeli zakázána, protože její program nelze označit jinak, než jako nacistický. A v téže době se v USA probudilo k neobyčejnému rozmachu chasidské hnutí Chabad Lubavič, jež vedl charismatický vůdce Rav Menachem Mendel Schneersohn, často označovaný pouze jako „Lubavičský Rebe“. Pod jeho vedením vystoupilo hnutí Chabad z přitímní ghetta a jalo se šířit svůj názor mezi ostatní Židy. Jejich cílem nebylo v žádném případě obracení pohanů na pravou víru, i když pokud někdo projevil přání absolvovat složitý proces konverze k judaismu, neodmítli ho. Jejich cílem byli sekularizovaní Židé, slavící vánoce, den důkůvzdání a další nežidovské svátky, kteří se ať už z jakýchkoli důvodů vzdálili víře svých předků. Chabad zakládal své modlitebny a školy, v nichž učili jeho rabíni „odpadlíky“ židovským zvykům a tradicím. Distribuovali vše – od knih až po svíčky na Šabat – a nutno přiznat, že v některých částech světa byla jejich činnost mimořádně prospěšná. Během

¹ Allan Nadler, "From Zion, not from Brooklyn", New York Times, April 14, 1990

několika let se síť synagog Chabadu rozprostřela z Brooklynu po celém světě. Hnutí se stalo mezi Židy velmi populární díky své otevřenosti a zdánlivému nebazírování na takových věcech, jako jestli někdo náleží k tomu či onomu směru judaismu. Rebe tak svým způsobem naplňoval jeden z mesianistických předpokladů – shromáždit vyhnance Izraele. Zároveň podle svých stoupců naplňoval i další aspekty Mesiáše – kromě toho, že se snažil, aby každý jednotlivý Žid žil podle zákonů Tóry, byl i oddaným bojovníkem proti všem hrozbám, které směřovaly proti židovskému národu. Dokonce si získal i davidovský původ.¹ Rebe, jako všichni chasidští rabíni, byl kromě vzdělaného učence také velmi tvrdý a charismatický vůdce (to jsou další mesiášské předpoklady). V chasidských sektách je obvyklé, že slovo rebeho – *cadika* – je vším, s *cadikem* se nediskutuje a o pravdivosti jeho slov se nepochybuje. Ačkoli to byl právě *cadik*, jenž v ranném chasidismu neutralizoval pojem Mesiáše, u Lubavičských chasidů došlo k tomu, že Rebe začal být za Mesiáše skutečně prohlašován.

Lubavičerové byli narozdíl od Satmarů nebo Boboverů vždy prosionističtí, Stát Izrael podporovali a spatřovali v něm předstupeň k mesiášské říši, sám Rebe se často nechával vidět ve společnosti pravicových politiků, jako Menachem Begin, Benjamin „Bibi“ Netanjahu nebo Ari'el „Arik“ Šaron – a tito politici se samozřejmě rádi nechávali vidět ve společnosti muže, jenž se těšil pověsti moudrého a zbožného *cadika*. Sám Ari'el Šaron byl v sedmdesátých letech nazýván některými svými stoupenci pro svou osidlovací politiku „*Arik, melech Jisra'el*“ – Arik, král Izraele, což je mesiášský titul.² Po Brooklynu, Izraeli, i všude, kde se nacházely modlitebny Chabadu, se rozletěly fotografie Rebeho, doplněny textem „*Ha-Melech ha-Mašiach*“ nebo „*Jehi ha-Melech ha-Mašiach*“. Když 12. 6. 1994 šestý Lubavičský Rebe ve věku 92 let zemřel, odešel nejen vůdce, který vedl Chabad Lubavič po 44 let, ale i jedna z nejznámějších postav židovského národa po celém světě. Hnutí po dobu jeho působení nesmírně zbohatlo, jen v letech krátce před jeho smrtí obdrželo z dobročinných příspěvků více než 100 milionů USD. Zdi v Newyorské čtvrti Crown Heights, kde je sídlo Chabadu, se pokryly nápisy hlásající: „Dlouhý život Rebemu, Králi Mesiášovi, navěky věků“. Ačkoli řada členů hnutí prohlašuje, že věří, že Rebe je Mesiáš, Zalman Smotkin, mluvčí Chabadu v roce 1999 prohlásil: „Říkají, že věří, ale oni nevěří. Chtějí, doufají, modlí se. Ale věřit, to ne.“ Kult Rebeho se stal ovšem natolik silným, že znepokojil nejenom ortodoxní židovské *mitnagdim* (ti nebyli ani tak znepokojeni, jako spíše rozezleni na nejvyšší míru), ale i nábožensky mnohem vlažnější židovské intelektuály a akademiky, kteří začali v kultu spatřovat nebezpečí sektářství, hereze a možného podobného vývoje který vedl ke vzniku křesťanství. Prof. Jacob Neussner si povšiml několika zajímavých paralel mezi učením a směřováním Chabadu a tzv.

¹ Podle tradice pocházel zakladatel hnutí *Chabad Šne'ur Zalman* z Ljadi z Davidova rodu. Rebe sice jeho přímým potomkem nebyl, ale převlastnil si jeho jméno tím, že se oženil s jeho praprapravnučkou a ke svému vlastnímu příjmení připojil její – Schneersohn

² Podobné mesiášské zvolání, „*Jehi ha-Melech*“ se ozvalo na zasedání prvního sionistického kongresu, když mezi delegáty vstoupil Theodor Herzl.

mesiánskými „židy“, což jsou křesťané, kteří se z nějakých důvodů hlásí k jakémusi židovskému původu, jež se ovšem jejich křtem stává zcela nedůležitým a nepodstatným. Upozornuje rovněž na to, že v některých brožurách, jež Chabad vydává pro vnitřní účely, je Rebe nejen označován za pokračovatele Mošeho, ale dokonce i za někoho, kdo je „zcela neodlučitelný“ od B–ha. Rabín prof. David Berger, autor knihy „The Rebbe, the Messiah, and the Scandal of Orthodox Indifference“, patří mezi přední oponenty hnutí, a dokonce vyzval k tomu, aby Chabad přestal být považován za židy a aby členové Chabadu nebyli započítáváni do *minjanu* při B–hoslužbě. Jacob Neussner se nakonec vyjádřil v tom smyslu, že věří, že Rebe z hrobu nevstane, běh věcí se nezmění a Davidu Bergerovi se dostane satisfakce. Příslušníci Chabadu sami nemají zcela jasno, zda byl jejich Rebe „jen“ *Mašiach ben Josef* nebo dokonce *Mašiach ben David*. Předpovědi skeptiků, že se Schneersohnova říše po jeho smrti rozpadne, se nenaplnily, stejně jako modlitby a touhy Chabadníků po nastolení Mesiášského věku. Situace zatím zůstává stejná jako za Rebeho života.

V současné době můžeme mesianistické očekávání spatřovat téměř kdekoli. Jeruzalémská ješiva *Ateret Kohanim* věnuje svůj čas tomu, že připravuje mladé *kohanim* na službu ve znovuvybudovaném Chrámu. Ve Starém Městě Jeruzalémě najde návštěvník poblíž starověkého *Carda* obrovskou zlatou *Menoru*, zhotovenou pro Třetí Chrám. Po celém světě probíhají genetické výzkumy v nichž můžeme celkem snadno spatřovat snahu o „nalezení“ deseti ztracených kmenů. Rabín Ari’el bar Cadok na svém internetovém serveru *Kosher Torah* označuje Evropu za Armila a nabádá ve svých plamenných proslovech k odpoutání se od Evropy jakožto od kolébky zla a zkaženosti, kde na jedné straně čeká na Židy nebezpečí ze strany křesťanství; na straně druhé ohrožení sekulární, bezvěreckou společností, jež nemá úctu ani k sobě samé, natož k někomu jinému. Vyskytly se již názory, že iránský prezident a příslušník eschatologicky zaměřené ší’itské sekty Mahmúd Ahmadínežád považuje sebe sama za posla Islámu, jenž má rozdrtit *Dadždžala* – Izrael, v čemž ovšem nezůstali někteří Židé pozadu a považují jej za onoho perského krále, jenž má zaútočit na Izrael na konci věků.

Dnes, stejně jako před dvěma tisíci lety utíkají věřící Židé k Mesiášovi, aby je zachránil a vysvobodil v okamžiku, kdy mají pocit, že se jejich a tím i vlastně celý svět hroutí, a že se něco přece musí stát, že B–h nemůže věci tak nechat. Když po odsunu osadníků z Pásma Gazy v létě 2005 vstoupili do jednoho vybydleného a již opuštěného domu reportéři, nelezli na stěně jedné z místností sprejem nakreslenou stylizovanou postavu muže v plášti a s nápisem, jenž zněl možná pro někoho výhrůžně, někomu možná připadal jako projev zklamání, ale tomu, kdo jej psal, měl možná vrátit naději: *Mašiach javo be–karuv* – Mesiáš přijde brzy.

Summary

The theme of this work is Jewish messianism and its apocalyptic and rationalistic tendencies in Middle Ages.

The thesis is opened by short introduction to phenomenon of messianism and its historical development throughout centuries, with a description of the biblical word Mashiah: how the word, which literally means “anointed”, became synonym to words like “savior” or “redeemer”. This part of the work reveals the necessary historical background – events that led to two great Jewish rebellions, destruction of ancient Israel and codification of Talmud face to face the growth of Christianity. All these events formed the Jewish messianism in following centuries.

The main part of the work focuses on Jewish apocalyptic messianism in early Middle Ages and its main literally works, apocalyptic midrashim, especially *Sefer Zerubbabel* and *Otot ha-Mashiah*. I have translated them from original Hebrew into Czech and added critical commentary. While studying and interpreting these texts I turned for help to various sources – especially helpful were to me the critical studies of Joseph Dan and Gershom Scholem, two probably the best Jewish scholars of modern era in Jewish mysticism and messianism, which are tied very closely.

The third part is based on anti-apocalyptic polemic based on the greatest Jewish scholar Moses Maimonides, the representative of Jewish Middle Age religious philosophy and aristotelism. I derived Rambam’s polemic mainly from his major halakhical work, *Mishne Torah*, and his famous *Iggeret Teman*, Epistle to Yemen. In the latter Rambam encourages the Jewish community in Yemen, which confronts the oppression of Muslim rulers of the country, and admonishes it for dangerous instigation to messianic tendencies. Rambam warns his co-religionists not to revolt against their rulers under leading of so-called messiah, rather he recommends the emigration to more friendly country or to stay in Yemen keeping the faith.

I conclude my thesis with the focus on nowadays courses in Jewish messianism, especially Chabad movement, which has great, and in my opinion very dangerous, messianic ambitions.

Prameny:

- Eisenstein, Jehuda David: Ozar Midrashim, New York 1915, reprint S"K Mišur, Tel Aviv 1990
 Rabi Moše ben Majmon: Mišne Tora, CD-ROM edition
 Rabi Moše ben Majmon: Igeret Tejman, CD-ROM edition
 Rabi Moše ben Majmon: More Nevuchim, Wien 1828
 Guide for Perplexed by Moses Maimonides, transl. from orig. arabic text by M. Friedlander, 1904
 Šiša sidrej Mišna, meforašim be-jadej Chanoch Albek, Dvir, Tel-Aviv 1988
 Talmud Bavli – The Soncino Talmud, Judaica Press Inc. 1973, Brooklym N.Y.
 Schottenstein Edition Talmud Bavli, Edited by R. Hersh Goldwurm, Artscroll/Messorah Publications Ltd. N.Y.
 Tora, Nevi'im, Ketuvim: Society for distributing hebrew scriptures, Edgware, England, 1997
 Warsteiner, Šlomo Aharon: Batej Midrašot, Jerušalajim 1894 – 1897

Použitá literatura:

- Encyclopedia Judaica, Edited by Cecil Roth and Geoffrey Wigoder; Coronet Books Inc., 1994
 Even-Šušan, Avraham: Ha-Milon He-chadaš: Ocar Šalem šel ha-lašon ha-'Ivrim ha-Sifrutit ha-Mada'it ve-ha-Meduberet; Kirjat Sefer, Jerušalajim 1975
 Flavius Josephus: Válka Židovská, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1965
 Flusser, David: Esejské dobrodružství, OIKOMENH 2000
 Korán, v překladu a s předmluvou Ivana Hrbka, Odeon, Praha 1991
 The Messiah; ed. James H. Charlesworth, Fortress Press, Minneapolis 1992
 Nový biblický slovník, Návrat domů, Praha 1996
 Patai, Raphael: The Jewish Alchemists, Princeton University Press 1994
 Patai, Raphael: The Messiah Texts, Avon Books, New York 1979
 Rabiho Moše ben Majmona Osm kapitol o lidské duši a mravním chování, Sefer, Praha 2001
 Rendtorff, Rolf: Hebrejská Bible a dějiny – úvod do starozákonní literatury, Vyšehrad 2003
 Sa'adja Ga'on: Sefer emunot ve-de'ot, CD-ROM edition
 Sadek, Vladimír: Židovská mystika, Fra, Praha 2003
 Segert, Stanislav: Synové světla a synové tmy, Orbis, Praha 1970
 Schubert, Kurt: Židovské náboženství v proměnách věků, Vyšehrad, Praha 1999
 Scholem, Gershom: Messianic Idea in Judaism, Schocken Books, New York, 1971
 Toward the Millenium: Messianic Expectations from the Bible to Waco, Brill, Leiden 1998
 Urbach, Efraim Elimelech: The Sages, Harvard University Press, 1991
 Vermez, Geza: The Complete Dead Sea Scrolls in English, Penguin Books, London 1998
 Základy asijských náboženství, 1. díl; Nakladatelství Karolinum, Praha, 2004

